

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

***Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ
ΤΟΥΡΚΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΕΡΝΤΟΓΑΝ
(2003) ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟ 2023***

Γεώργιος-Κωνσταντίνος Οικονομόπουλος

Πειραιάς, 2026

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

The intellectual work fulfilled and submitted based on the delivered master thesis is exclusive property of mine personally. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any information and material included in it that has been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation in connection with this declaration may at any time result in immediate revocation of the degree title.

Υπογραφή:

Γεώργιος Κωνσταντίνος Οικονομόπουλος

Ευχαριστίες

Στους καθηγητές μου που μου έδειξαν ένα νέο τρόπο για να βλέπω τον κόσμο και πάνω από όλα στους γονείς μου για την αδιάκοπη τους στήριξη όλα αυτά τα χρόνια.

Περίληψη

Η έννοια της υψηλής στρατηγικής με το πέρασμα των ετών απασχολεί όλο και περισσότερο την σκέψη και τα γραπτά των μελετητών των διεθνών σχέσεων. Τα κράτη ανεξαρτήτως μεγέθους προβαίνουν στην δημιουργία στρατηγικών σχεδίων με στόχο την αποδοτικότερη εκμετάλλευση των μέσων τους, για την επίτευξη των εθνικών τους στόχων. Ποιες όμως είναι οι διαφορές και ποιές οι ομοιότητες τέτοιων σχεδίων μεταξύ μεγάλων και μεσαίων δυνάμεων; Σκοπός του παρόντος έργου είναι να αποδώσει τα βασικά στοιχεία των υψηλών στρατηγικών της μεγαλύτερης κρατικής δύναμης αυτή την στιγμή στον πλανήτη, δηλαδή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, σε σύγκριση με την μεσαία δύναμη της Τουρκίας, πώς αυτά εκφράστηκαν και πώς έφεραν συχνά τους δύο συμμάχους σε κόντρα, κατά τα μεταβατικά έτη του διεθνούς συστήματος από μονοπολικό σε πολυπολικό 2003-2023.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
---------------	---

Κεφάλαιο 1ο: Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις.....	10
1.1.1 Η ανάπτυξη της θεωρίας του Κλασικού Ρεαλισμού.....	11
1.1.2 Νεορεαλιστικές προσεγγίσεις.....	13
1.2 Η έννοια της υψηλής στρατηγικής.....	17

Κεφάλαιο 2ο: Η υψηλή στρατηγική των ΗΠΑ κατά την χρονική περίοδο 2003-2023

2.1 Οι ΗΠΑ πριν το 2003: Η κατάρρευση των δίδυμων πύργων και των φιλελευθέρων ονείρων.....	22
2.2 Η προεδρία του George W. Bush (2003-2008): Επιθετικός φιλελευθερισμός εν πλήρη δράση.....	24
2.3 Η προεδρία του Barrack Obama (2009-2017): Μια εξελισσόμενη Αμερικανική στρατηγική για ένα μεταβαλλόμενο διεθνές τοπίο.....	29
2.4 Η προεδρία του Donald Trump (2017-2021): Ριζοσπαστική αλλαγή ή συνέχιση με απλά νέα ένδυση της υψηλής στρατηγικής Obama;.....	34
2.5 Η προεδρία του Joe Biden (2021-2023): Επιστροφή στην «κανονικότητα».....	37

Κεφάλαιο 3ο: Η υψηλή στρατηγική της Τουρκίας κατά την χρονική περίοδο 2003-2023

3.1 Η Τουρκία πριν το 2003: Γέφυρα ή φράγμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης;.....	40
3.2 Η περίοδος 2003-2010: Με το βλέμμα στραμμένο στην Δύση.....	43
3.3 Η περίοδος 2011-2015: Ένας φάρος καθοδήγησης για τον μουσουλμανικό κόσμο.....	48
3.4 Η περίοδος 2016-2023: Η πραγματιστική στροφή στη στρατηγική της Τουρκίας.....	52

Κεφάλαιο 4ο: Τρία σημεία σύγκρουσης εξαιτίας των διαφορετικών στρατηγικών μεταξύ ΗΠΑ-Τουρκίας

4.1 Ο Αμερικανικός πόλεμος το 2003 στο Ιράκ και οι επιπτώσεις του για την Τουρκία.....	57
4.2 Ο πόλεμος εναντίων του ISIS και το αναδυόμενο κουρδικό πρόβλημα της Τουρκίας.....	62
4.3 Το ζήτημα της αγοράς του πυραυλικού συστήματος S-400 από την Τουρκία αλλά και της συνεχούς αυξανόμενης τουρκο-ρωσικής προσέγγισης.....	66

Κεφάλαιο 5ο: Συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω μελέτη και έρευνα.....

70

Βιβλιογραφία.....

72

Εισαγωγή

Με το τέλος του ψυχρού πολέμου και την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, το έως τότε διπολικά καθοδηγούμενο διεθνές σύστημα έφτασε στο φυσικό του τέλος. Το χρονικό διάστημα 45 ετών ύστερα από την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου που καθορίστηκε αμιγώς από τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο τότε παγκόσμιων υπερδυνάμεων, έμελε να δώσει την θέση του σε μία πρωτοφανή «στιγμή» στην ανθρώπινη ιστορία.

Ο Charles Krauthammer (1990, σελ. 23-24) επινοεί τον όρο «μονοπολική στιγμή» στο ομώνυμο άρθρο του, για να αποδώσει μια εποχή εντός της οποίας οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αποτελούν την μοναδική κρατική οντότητα μέσα στο διεθνές σύστημα, με την δυνατότητα να παίζει τον καθοριστικότερο ρόλο σε οποιασδήποτε μορφής διαμάχη σε ολόκληρο τον πλανήτη. Για τον ίδιο, παρά την ύπαρξη αρκετών δυνάμεων δευτέρας κλίμακας ικανών να χρησιμοποιήσουν πολεμικά, διπλωματικά, πολιτικά και οικονομικά μέσα, η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ παρέμενε αδιαμφισβήτητη. Παρά ταύτα σημειώνει ορθώς, πως αυτή η κατάσταση δεν δύναται να κρατήσει εσαεί και πως αναμφίβολα το σύστημα εντός των επόμενων δεκαετιών, πρόκειται να τείνει δομικά προς μια πολύ-πολικότητα παρόμοια με αυτήν πριν του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Έχοντας ήδη διανύσει και το πρώτο τέταρτο του 21^{ου} αιώνα, δεν μπορεί κανείς να μην παρατηρήσει την ευστοχία αυτής της τελευταίας επισήμανσης του Krauthammer. Οι επιθέσεις της εντεκάτης Σεπτεμβρίου του 2001, σηματοδοτούν ανεπίσημα την αρχή του τέλους μίας ιδεαλιστικής ευφορίας που χαρακτήρισε τα τελευταία χρόνια πριν την αλλαγή της χιλιετίας και την αρχή ενός νέου κεφαλαίου στον κλάδο των διεθνών σχέσεων και των επιστημών ασφαλείας.

Οι ΗΠΑ έρχονται σταδιακά από τα μέσα της δεκαετίας του 2010, αντιμέτωπες με μία αναδυόμενη στο παγκόσμιο σύστημα Κίνα και με μία Ρωσία που επιθυμεί να κάνει ξανά γνωστή την παρουσία της επί του πεδίου. Εάν στα παραπάνω προστεθούν ο προς το παρόν, ανασυγκροτούμενος «πολιτικός νάνος, αλλά οικονομικός γίγαντας», όπως έχει χαρακτηριστεί πολλάκις η Ευρωπαϊκή Ένωση και κομβικά κράτη (pivot states) όπως για παράδειγμα η Βραζιλία, η Ινδία, η Σαουδική Αραβία αλλά και η

Τουρκία, γίνεται αντιληπτή η πολύ-πολικότητα αλλά και η πολυπλοκότητα του στρατηγικού δόγματος ασφάλειας που χαρακτηρίζει τον σύγχρονο κόσμο.

Σε ένα κόσμο που αλλάζει και βρίθεται από εξωγενείς και ενδογενείς κινδύνους, το κάθε κράτος ανεξαρτήτως μεγέθους, καλείται να προβεί συνειδητά ή ασυνείδητα στην ανάπτυξη στρατηγικών αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων του πόρων, με κύρια επιδίωξη την επιβίωση στην διακρατική αρένα.

Σκοπός του παρόντος έργου είναι η περιγραφή και η ανάλυση των υψηλών αυτών στρατηγικών (grand strategies) των Ηνωμένων Πολιτειών και της Τουρκίας, κατά το διάστημα διακυβέρνησης του τούρκου Προέδρου Recep Tayyip Erdogan από την εκλογή του ως πρωθυπουργού το 2003, έως και το 2023. Κρίνεται σημαντικό να τονιστεί, πως στόχος δεν είναι η δημιουργία μιας κάποιας μορφής ψυχογραφήματος του τούρκου ηγέτη, αλλά η μελέτη της εξέλιξης των στρατηγικών βλέψεων των δυο κρατών, πως αυτές συνέβαλλαν στην διαμόρφωση των μεταξύ τους σχέσεων στην διάρκεια των υπό μελέτη δύο και κάτι δεκαετιών, αλλά και τι αυτές φανερώνουν για τον ρόλο με τον οποίο επιλέγει να βλέπει η κάθε χώρα τον εαυτό της εντός του διεθνούς συστήματος. Μέσω της χρήσης πρωτογενών και δευτερογενών πηγών αλλά και την χρήση εμπειρικών παραδειγμάτων, θα αποδοθούν τα σημεία σύγκλισης και προστριβής για τις δύο χώρες αλλά και πως αυτά επηρέασαν γενικότερα τους γεωπολιτικούς χώρους μέσα στους οποίους εδρεύει η Τουρκία, δηλαδή αυτούς της ανατολικής μεσογείου, της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου.

Πιθανώς να γεννάται το ερώτημα, γιατί η επιλογή του συγκεκριμένου ζεύγους σύγκρισης; Κατά την άποψη του γράφοντα, οι ΗΠΑ και η Τουρκία αποτελούν ένα ιδιαίτερος πρόσφορο δίπολο στην μελέτη της υψηλής στρατηγικής, εξαιτίας τόσο των ομοιοτήτων, όσο και των ουσιωδών τους διαφορών. Και τα δύο κράτη λειτουργούν ως «κράτη πυλώνες» στο διεθνές περιβάλλον, το πρώτο λόγω της παγκόσμιας ισχύος και επιρροής του, ενώ το δεύτερο λόγω της κομβικής γεωστρατηγικής του θέσης. Ταυτόχρονα είναι επισήμως σύμμαχοι και δρουν εντός ενός κοινού θεσμικού πλαισίου, αυτό της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO). Ενδιαφέρον εντοπίζεται στην σύγκριση του τρόπου αναγνώρισης της έννοιας του κρατικού συμφέροντος από μια μεγάλη και από μια μεσαία δύναμη αντίστοιχα. Παρά τις προφανείς διαφορές στην κλίμακα και οι δύο χώρες όπως θα φανεί στην περαιτέρω μελέτη, αναπτύσσουν πολυδιάστατες υψηλές στρατηγικές που συνδυάζουν στρατιωτικά, πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά μέσα, με σκοπό την επίτευξη των εθνικών τους συμφερόντων.

Σχετικά με την δομή, η διπλωματική εργασία πρόκειται να διαρθρωθεί ως εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο, θα επιχειρηθεί η ανάλυση των βασικών θεωρητικών επιστημονικών εργαλείων τα οποία θα αποτελέσουν την βάση του κυρίως θέματος. Αρχικώς θα παρουσιαστεί η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις και συγκεκριμένα οι δύο μεγάλες της σχολές: αυτή του κλασικού ρεαλισμού και αυτή του δομικού ρεαλισμού ή αλλιώς νεορεαλισμού, αποδίδοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την φύση και τις δυνάμεις διαμόρφωσης του διεθνούς συστήματος. Εν συνεχεία, πρόκειται να αναλυθεί στοχευμένα η έννοια της υψηλής στρατηγικής, η ιστορική - εννοιολογική της διαδρομή και η ανάγκη διαμόρφωσης της στον χώρο των διακρατικών σχέσεων.

Στο δεύτερο και στο τρίτο κεφάλαιο αντίστοιχα, θα ακολουθήσει η μελέτη της υψηλής στρατηγικής των ΗΠΑ και της Τουρκίας από το 2003 έως και το 2023. Θα αναλυθούν οι βασικές εξωτερικές τους βλέψεις ανά περίοδο, οι διεθνείς εξελίξεις που τις επηρέασαν, και επίσης μια παρουσίαση των μέσων επίτευξης τους, με κύρια έμφαση στους τομείς: της άμυνας - στρατιωτικής ισχύος, της διπλωματίας και της οικονομίας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο και με την χρήση τριών μελετών περίπτωσης θα προκύψει ο συγκερασμός μεταξύ θεωρητικής και θεματικής προσέγγισης, εξετάζοντας συγκεκριμένα τρεις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα στρατηγικά θέλω των δύο κρατών τα έφεραν σε σύγκρουση μεταξύ τους. Καθένα από τα τρία παραδείγματα είναι αντιπροσωπευτικό μιας εκ των τριών διαφορετικών περιόδων αλλαγής των στρατηγικών βλέψεων από πλευράς της Τουρκίας και θα αποτελέσουν το δειγματοληπτικό μέσο διεξαγωγής συμπερασμάτων. Συγκεκριμένα πρόκειται να εξεταστούν: ο πόλεμος στο Ιράκ και η διαχείριση του από τις δύο εξεταζόμενες χώρες, ο πόλεμος στην Συρία και οι στάσεις που κρατήθηκαν σχετικά με το αναδυόμενο από πλευράς Τουρκίας κουρδικό ζήτημα και οι προστριβές που ακολούθησαν ύστερα της αγοράς από την Τουρκία του ρωσικού πυραυλικού συστήματος S-400.

Τέλος, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα γίνει μια ανακεφαλαίωση των βασικών ευρημάτων της έρευνας, θα προβληθούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την προαναφερθείσα ανάλυση, πρακτικές επιπτώσεις για την περιφερειακή ασφάλεια, καθώς και προτάσεις για μελλοντική μελέτη και έρευνα.

Κεφάλαιο 1^ο: Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις

Πριν από την εξέταση της έννοιας της υψηλής στρατηγικής, κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση του θεωρητικού υποβάθρου μέσα στο οποίο αυτή γεννάται. Τα κράτη δεν δημιουργούν τις στρατηγικές τους εν κενό αλλά εντός ενός πολύπλοκου και άκρως ανταγωνιστικού διεθνούς περιβάλλοντος. Η θεωρία αυτή θα λειτουργήσει ως το πρίσμα θέασης της διακρατικής αυτής αρένας και θα εξηγήσει την λογική, βάση της οποίας συμπεριφέρονται οι κρατικοί δρώντες.

Από τα σπάργανα της ακόμα ως ξεχωριστού κλάδου σπουδών, η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων έχει λειτουργήσει ως πεδίο διαξιφισμού μεταξύ διαφορετικών απόψεων και θεωριών. Στο σύνολο αυτών των θεωριών, την άρχουσα θέση κατέχει η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού ή απλώς ρεαλισμού, πνευματικός πατέρας της οποίας θεωρείται ο αρχαίος έλληνας ιστορικός Θουκυδίδης. Η επικυριαρχία της εν λόγω θεωρίας είναι πρόδηλη τόσο στο θεωρητικό, όσο και στο πρακτικό επίπεδο της διεθνούς πολιτικής (Πλατιάς, 2020, σελ. 25).

Ο ρεαλισμός σαν σχολή σκέψης αποσκοπεί να δώσει απάντηση σε πέντε συγκεκριμένα ερωτήματα: Α) Ποια η δομή και ο χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος; Β) Ποια τα αίτια της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών; Γ) Πως τα κράτη επιτυγχάνουν την επιβίωση τους σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον; Δ) Υπάρχει χώρος για δίκαιο και ηθική στις διεθνείς σχέσεις; Ε) Πως γίνεται επίτευξη της ειρήνης (Πλατιάς, 2020, σελ. 26);

Η θεωρία του ρεαλισμού δεν παρέμεινε αμετάβλητη ανά τα χρόνια. Ιστορικά παραδείγματα και εμπειρίες επηρέασαν την σκέψη των στοχαστών και συνέβαλλαν στην δημιουργία δύο μεγάλων ρευμάτων, αυτό του κλασικού ρεαλισμού με εκφραστές όπως ο Edward Carr, ο George Kennan και ο Hans Morgenthau, (Beck συν., 1996, σελ. 94) κ.α. και αυτό του δομικού ρεαλισμού ή αλλιώς νεορεαλισμού με εκπροσώπους μεταξύ των οποίων ο Kenneth Waltz, ο Robert Gilpin και ο John Mearsheimer.

1.1.1 Η ανάπτυξη της θεωρίας του Κλασικού Ρεαλισμού

Σύγχρονος πρωτοπόρος στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων υπήρξε ο βρετανός πολιτικός επιστήμονας Edward Carr. Το κλασικό του έργο *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*, γραμμένο στην διάρκεια του μεσοπολέμου και εκδοθέν ελάχιστα πριν το ξεκίνημα του Δευτέρου Παγκοσμίου, βοήθησε στην θεμελίωση των όρων «ρεαλισμός» και «ουτοπισμός» (ιδεαλισμός) ορίζοντας ουσιαστικά έτσι τον επιστημονικό διάλογο επί του πεδίου στον 20^ο αιώνα (Griffiths συν., 2009, σελ. 9).

Ο Carr (2016, σελ. 6-10) παρατήρησε πως η νεοσύστατη μελέτη των διεθνών σχέσεων, όπως και οποιαδήποτε άλλη επιστήμη κατά τα πρώιμα της στάδια, τείνει να χαρακτηρίζεται βάση ιδεαλιστικών ιδεών και αξιών. Κατά τον ίδιο, η αρχική αυτή περίοδος που την ονομάζει ουτοπισμό, οφείλει κάποια στιγμή να δώσει χώρο σε μια πιο κριτική και κυνικότερη σκοπιά την οποία αναφέρει ως ρεαλισμό. Εδώ είναι σημαντικό να σημειωθεί πως ο Carr εν τέλει δεν αποζητά την πλήρη εξάλειψη του ιδεαλισμού, αλλά ένα συνδυασμό των δυο αυτών τρόπων θέασης.

Επικεντρώνει κυρίως την προσοχή του και ασκεί δριμεία κριτική στον τότε παγκόσμιο οργανισμό της Κοινωνίας των Εθνών, τον οποίο και κατηγορεί πως λειτουργεί βασισμένος σχεδόν αποκλειστικά σε ευσεβείς πόθους, σε βάρος της στερεής πραγματικότητας (Carr, 2016, σελ. 29-31).

Για τον ίδιο, τον κύριο ρόλο στον χώρο της παγκοσμίας πολιτικής παίζει η έννοια της ισχύος, την οποία και χωρίζει σε τρεις αλληλοεξαρτώμενους μεταξύ τους τομείς: Α) στρατιωτική ισχύ, Β) οικονομική ισχύ και Γ) ισχύ επί της κοινής γνώμης (Carr, 2016, σελ. 102). Είναι επίσης αφοριστικός σχετικά με την ύπαρξη αντικειμενικής ηθικής εντός του διεθνούς συστήματος, την έννοια της οποίας συνυφαίνει με τα εθνικά συμφέροντα των ισχυρότερων κρατών (Carr, 2016, σελ. 74-75). Για την διατήρηση ενός ειρηνικού status quo επαφίεται στην εξισορρόπηση διαμέσου πολιτικών μέσων, παρά στην ύπαρξη διεθνών νόμων και συνθηκών, καθώς τα τελευταία από μόνα τους είναι επιρρεπή στο να παραβιάζονται χωρίς την απαραίτητη ισχύ ώστε να τα επιβάλει (Carr, 2016, σελ. 174-76).

Ένας άλλος σκεπτικιστής του πεδίου, του οποίου η σκέψη επηρέασε ειδικά κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου, ήταν ο George Kennan. Παρότι, λόγω του υποβάθρου του στον κλάδο της διπλωματίας αρκέστηκε περισσότερο στην αποσαφήνιση πρακτικών ρεαλιστικών αξιών παρά στην δημιουργία μιας συγκεκριμένης θεωρίας

διεθνούς πολιτικής, το έργο του παραμένει σημαντικό καθώς λειτούργησε ως προπομπός του δόγματος περιορισμού (containment) που ακολούθησαν οι ΗΠΑ απέναντι στην Σοβιετική ένωση, κατά την ψυχροπολεμική περίοδο (Griffiths, συν., 2009, σελ. 36-37; Mearsheimer, 2007, σελ. 54).

Όπως ο Carr έτσι και ο ίδιος, επέκρινε έντονα την σύνδεση οποιασδήποτε ηθικής αξιολόγησης στην διεθνή πολιτική, τονίζοντας μάλιστα πως κάτι τέτοιο είναι άκρως επικίνδυνο καθώς «οπλίζει» κάποιον με συναισθήματα ηθικής υπεροχής έναντι των αντιπάλων του, που τον εξωθούν σε πιο βίαιες και καταστρεπτικές συμπεριφορές (Kennan, 2012, σελ. 107). Δίνει επίσης ιδιαίτερη σημασία στην λογική της ισορροπίας δυνάμεων, αποδίδοντας για παράδειγμα την απόφαση για την είσοδο των ΗΠΑ στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στην ανησυχία πως αν το Ηνωμένο Βασίλειο έχανε τον πόλεμο, δεν θα ήταν ικανό να παίξει πλέον τον παραδοσιακό του ρόλο, ως ευρωπαϊκού ισορροπιστή (Kennan, 2012, σελ. 69). Έντονη έμφαση δίνεται στην έννοια του εθνικού συμφέροντος, που σύμφωνα με τον ίδιο αποτελεί την μόνη σταθερά, βάση της οποίας μπορεί να κινηθεί κάποιος με ασφάλεια στις διεθνείς σχέσεις (Kennan, 2012, σελ. 109).

Όντας βαθιά επηρεασμένος από τα γεγονότα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και από την συλλογιστική του Carr, ο Hans Morgenthau προβαίνει το 1948, στην συγγραφή ίσως του πιο αντιπροσωπευτικού έργου στην σχολή του κλασικού ρεαλισμού (Boyle, 1985, σελ. 11-12; Πλατιάς, 2020, σελ. 58).

Στο βιβλίο του *Η πολιτική ανάμεσα στα έθνη* απαριθμεί τα εξής έξι ως βασικές αρχές του πολιτικού ρεαλισμού: Α) Η πολιτική έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη φύση και κυβερνάται από αντικειμενικούς νόμους. Β) Στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής βρίσκεται η έννοια του συμφέροντος που ορίζεται αυστηρά με όρους ισχύος. Γ) Αν και οι έννοιες του συμφέροντος και της ισχύος αποτελούν διαχρονικές σταθερές, το περιεχόμενό τους μπορεί να αλλάξει ανάλογα με το πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον της κάθε εποχής. Δ) Καθολικές ηθικές αξίες δεν έχουν ρόλο στις διακρατικές σχέσεις, αντίθετα κάθε κράτος οφείλει με σύνεση να στοχεύει μόνο στην εθνική επιβίωση. Ε) Η ταύτιση μεταξύ κρατικών φιλοδοξιών με καθολικά ηθικά ιδεώδη είναι απαραίτητο να αποφεύγεται. ΣΤ) Η σφαίρα της διεθνούς πολιτικής πρέπει να αντιμετωπίζεται αυτόνομα και όχι να ορίζεται με πρακτικές από άλλες πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας (Morgenthau, 1985, σελ. 4-17).

Πυρήνα της σκέψης του Morgenthau αποτελεί η ιδέα πως ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως ένα πλάσμα εγωιστικό, που αναζητά συνεχώς την εξουσία. Η συνεχής του από την μια αυτή ανάγκη για την απόκτηση περισσότερων και από την άλλη η επιθυμία του να

επιβάλλει την θέληση του, τον φέρνει συχνά σε σύγκρουση με τους γύρω του (Morgenthau, 1965, σελ. 192-94).

Από την παραπάνω ιδέα ο Morgenthau εξαγάγει το συμπέρασμα πως η διεθνής πολιτική αποτελεί ουσιαστικά έναν αέναο αγώνα απόκτησης ισχύος μεταξύ των διάφορων κρατικών δρώντων. Με άλλα λόγια, η ισχύς δεν αποτελεί κάποιο μέσο, αλλά αντιθέτως η αύξηση και η διατήρηση της αποτελούν τον σκοπό της κρατικής συμπεριφοράς (Morgenthau, 1985, σελ. 31).

Τα στοιχεία που απαρτίζουν την εθνική ισχύ τα χωρίζει σε δύο κατηγορίες, με κύριο κριτήριο το αν είναι ποσοτικά ή ποιοτικά μετρήσιμα. Στην κατηγορία των εύκολα ποσοτικά μετρήσιμων στοιχείων απαριθμεί αυτά της γεωγραφίας, των φυσικών πόρων, της βιομηχανικής δυνατότητας, της στρατιωτικής ετοιμότητας και του πληθυσμού (Morgenthau, 1985, σελ. 127-43), ενώ στην κατηγορία των ποιοτικά μετρίσιμων στοιχείων τοποθετεί αυτά του εθνικού χαρακτήρα, του φρονήματος, της διπλωματίας και της χρηστής διακυβέρνησης (Morgenthau, 1985, σελ. 146-62).

Εν κατακλείδι, η ειρήνη διατηρείται όταν επιτυγχάνεται μια ευαίσθητη ισορροπία δυνάμεων μέσα στο σύστημα, ενώ διαταράσσεται μέσω των διαδικασιών της «άμεσης αντιπαλότητας» και του «ανταγωνισμού» μεταξύ των κρατών οι οποίες πηγάζουν από τον εγωιστικό τους χαρακτήρα και επιφέρουν τελικώς την δομική ανισορροπία (Morgenthau, 1985, σελ. 187-188 και σελ. 192-96).

1.1.2 Νεορεαλιστικές προσεγγίσεις

Σε αντίθεση με τους κλασικούς ρεαλιστές που μεγάλο μέρος της ανάλυσης τους πηγάζει εκ των ιδεών του ιταλού πολιτικού φιλοσόφου Niccolo Machiavelli, οι «νεορεαλιστές» ή διαφορετικά «δομικοί ρεαλιστές», βασίστηκαν στο έργο του βρετανού αναγεννησιακού φιλοσόφου Thomas Hobbes (Πλατιάς, 2020, σελ. 58; Waltz, 1979, σελ. 117)

Σημαντικές διαφορές στην ανάλυση που οδήγησαν στην εναντίωση των νεορεαλιστών έναντι των παραδοσιακών ρεαλιστών ήταν οι ιδέες πως: Α) Η δομή του διεθνούς συστήματος είναι κύριος διαμορφωτής της κρατικής συμπεριφοράς (εκ του οποίου και το όνομα δομικοί ρεαλιστές) και όχι ο χαρακτήρας της ανθρώπινης φύσης. Β) Λόγω του παραπάνω, η ανάλυση της διεθνούς πολιτικής οφείλει να γίνεται στο συστημικό και όχι

στο ατομικό επίπεδο. Γ) Ο πόλεμος είναι αποτέλεσμα της έλλειψης κεντρικής εξουσίας εντός του διεθνούς συστήματος και όχι απόκοτο της ανθρωπίνης φιλοδοξίας.

Πρωτεργάτης αυτού του νέου θεωρητικού πλαισίου υπήρξε ο αμερικανός διεθνολόγος Kenneth Waltz. Ο Waltz (1979, σελ. 89-97) παρατήρησε συγκεκριμένα πως το βασικό χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος είναι η παντελής έλλειψη κεντρικής αρχής ή αλλιώς η κατάσταση αναρχίας που το διέπει. Λόγω της ανεξαρτησίας τους, όρισε τα κράτη ως τις δομικές μονάδες εντός του συστήματος, ενώ επισήμανε πως όλα τους επιτελούν τις ίδιες λειτουργίες, διαφοροποιούμενα μόνο ως προς το μέγεθος των δυνατοτήτων τους. Σε ένα διεθνές περιβάλλον μιας τέτοιας μορφής, τα κράτη οδηγούνται σε συμπεριφορές με γνώμονα την αρχή της αυτό-βοήθειας (self-help) καθώς, είναι ο μόνος σίγουρος τρόπος εξασφάλισης της επιβίωσης τους. Η ασφάλεια καταδεικνύεται έτσι ως το πρωταρχικό μέλημα των κρατών, οδηγώντας τα έτσι στην μεταξύ τους καχυποψία, στον ανταγωνισμό και δυνητικά στον πόλεμο.

Τα παραπάνω, εντείνει το γεγονός πως ακόμα και δυνατότητες για διακρατική συνεργασία περιορίζονται εντός ενός συστήματος τέτοιας δομής. Τα κράτη έχουν έντονα κίνητρα να δώσουν προτεραιότητα σε σχετικά (relative gains) παρά σε απόλυτα κέρδη (absolute gains), καθώς τα δεύτερα είναι πιθανά να βοηθήσουν παραπάνω έναν δυνητικό ανταγωνιστή (Waltz, 1979, σελ. 105).

Σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η προσπάθεια για ισορροπία μεταξύ των δυνάμεων (balancing). Μέσω εσωτερικών διαδικασιών, όπως η μεγιστοποίηση του οικονομικού κεφαλαίου, η ανάπτυξη στρατιωτικής δύναμης, η δημιουργία έξυπνων στρατηγικών, αλλά και εξωτερικών διαδικασιών, όπως η διεύρυνση των συμμαχιών ή η εξασθένιση αντίπαλων σχηματισμών, τα κράτη αποπειρώνται στην αύξηση του συναισθήματος της ασφάλειας εντός ενός ανταγωνιστικού κόσμου (Waltz, 1979, σελ. 118-19).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να επισημανθεί ιδιαιτέρως πως ο λόγος για τον οποίο ο Waltz αναφέρεται σε εξισορρόπηση και όχι σε άμετρη αύξηση της ισχύος, είναι πως σύμφωνα με τον ίδιο η ισχύς αποτελεί το μέσο και όχι τον σκοπό των κρατών. Αντιθέτως μάλιστα, η ακαταλόγιστη συσσώρευση της, ενέχει την πιθανότητα να τρομάξει τους υπόλοιπους δρώντες στο σύστημα και να τους συσπειρώσει εναντίον του ισχυρότερου, γεγονός που θα διακινδύνευε την ασφάλεια του, αντί να την ενισχύσει, γνωστό και ως δίλημμα ασφαλείας (security dilemma) (Waltz, 1979, σελ. 126 και σελ. 186-87).

Σκοπός της θεωρίας της ισορροπίας δυνάμεων, είναι να αποσαφηνίσει τα κίνητρα, τις βλέψεις, καθώς και τους περιορισμούς των κρατών, εξηγώντας γιατί δύο κράτη σε παρόμοιες θέσεις καταλήγουν συχνά να παίρνουν ομοιόμορφες αποφάσεις (Waltz, 1979, σελ. 122-23).

Αν και συμφώνησε σχετικά με τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η δομή στις διεθνείς σχέσεις, εν αντιθέσει με τον Waltz που απέδωσε ένα σχετικά σταθερό χαρακτήρα στο διεθνές σύστημα, ο πολιτικός επιστήμονας Robert Gilpin εστίασε την θεώρηση του στα στοιχεία δυναμισμού και της αέναης αλλαγής μεταξύ περιόδων ισορροπίας (equilibrium) και ανισορροπίας (disequilibrium), τις οποίες θεώρησε υπεύθυνες για τις κρίσιμες μεταβολές στο διεθνές πολιτικό σκηνικό.

Για να εξηγήσει τέτοιου τύπου κυκλικές μεταβολές που έχουν οδηγήσει στην άνοδο και την πτώση αυτοκρατοριών ανά τις χιλιετίες, προέβει στην ανάπτυξη και απόδειξη πέντε συγκεκριμένων υποθέσεων: Α) Ένα διεθνές σύστημα βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας εάν κανένα κράτος εντός του δεν βρίσκει προς το συμφέρον του το να αλλάξει το σύστημα. Β) Ένα κράτος θα αποπειραθεί να αλλάξει το σύστημα αν αντιληφθεί πως τα ενδεχόμενα οφέλη από την αλλαγή θα ξεπεράσουν τα επερχόμενα κόστη ώστε να την επιφέρουν. Γ) Το εν λόγω κράτος θα επιδοθεί σε γεωγραφικό, πολιτικό και οικονομικό επεκτατισμό, έως ότου τα κόστη για περαιτέρω αλλαγή ισοσκελίσουν τα ενδεχόμενα κέρδη του. Δ) Εάν το παραπάνω συμβεί, η συχνότερη τάση είναι τα κόστη για την διατήρηση της καθεστηκυίας υπάρχουσας τάξης να ξεπερνούν τους οικονομικούς πόρους που είναι εμποδωμένοι εντός του συστήματος. Ε) Εάν τυχόν ανισορροπίες δεν αντιμετωπιστούν, το διεθνές περιβάλλον πρόκειται να μεταβληθεί αντικατοπτρίζοντας τον νέο συσχετισμό μεταξύ δυνάμεων (Gilpin, 1999, σελ. 10-11).

Κεντρικό κορμό της κοσμοθεωρίας του Gilpin αποτελεί το αξίωμα πως τα κράτη αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς το ένα από το άλλο. Όταν κάποιο από αυτά αποκτήσει τα απαραίτητα οικονομικά, στρατιωτικά και τεχνολογικά μέσα θα προσπαθήσει να αλλάξει είτε τους γεωγραφικούς είτε τους θεσμικούς συσχετισμούς προς το συμφέρον του. Παρότι μια τέτοια αλλαγή μπορεί θεωρητικώς να επιτευχθεί ειρηνικά, η ιστορική εμπειρία έχει δείξει επανειλημμένα πως συνήθως αυτό συμβαίνει μέσω ενός «ηγεμονικού πολέμου» (πόλεμος για την κυρίαρχη θέση στο σύστημα), ύστερα από το τέλος του οποίου ένα νέο status quo θα θεσπιστεί, ξεκινώντας τον παραπάνω κύκλο εκ νέου (Gilpin, 1999, σελ. 14-15).

Μια πιο σύγχρονη προσέγγιση του δομικού ρεαλισμού αποτελεί η θεωρία του «επιθετικού ρεαλισμού» του διεθνολόγου John Mearsheimer, ο οποίος αν και

βασίστηκε στη θεμελιώδη ιδέα του Waltz περί του καθοριστικού ρόλου της δομής στο διεθνές σύστημα, κατέληξε σε μερικά πιο επιθετικά συμπεράσματα σχετικά με τους τρόπους έκφρασης της κρατικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα έρχεται σε ρήξη με την ιδέα, του όπως ο ίδιος τον χαρακτηρίζει «αμυντικού ρεαλισμού» του Waltz πως τα κράτη συσσωρεύουν μονάχα όση ισχύ επαρκεί για την διατήρηση του ήδη θεσπισμένου status quo, η οποία σύμφωνα με τον ίδιο, αγνοεί παραδείγματος χάριν επωφελείς διαστάσεις μιας ένοπλης σύρραξης (Meirsheimer, 2007, σελ. 58-60).

Ο Mearsheimer βασίζει την λογική του σε πέντε θεμελιώδεις υποθέσεις: Α) Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και έχει ως βασικό του γνώμονα τα κράτη που το απαρτίζουν. Β) Κάθε κράτος διαθέτει έστω και κατά το ελάχιστο μια στρατιωτική δυνατότητα ικανή να πλήξει τα υπόλοιπα κράτη. Γ) Κανένα κράτος δεν μπορεί να είναι ποτέ σίγουρο περί των προθέσεων των υπολοίπων κρατών. Δ) Πρωταρχικός στόχος του κάθε κράτους είναι η επιβίωση, καθώς αν αυτός δεν επιτευχθεί είναι αδύνατον να επιτευχθεί οποιοσδήποτε άλλος. Ε) Τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες έχοντας επίγνωση του εξωτερικού τους περιβάλλοντος και σκέπτονται στρατηγικά σχετικά με τις πιθανές επιπτώσεις των συμπεριφορών τους ως προς τους υπολοίπους (Mearsheimer, 2007, σελ. 79-83).

Εκ των παραπάνω προκύπτει πως οι κρατικοί δρώντες τείνουν να βλέπουν με φόβο και ανησυχία ο ένας τον άλλον. Αυτό προφανώς δεν σημαίνει πως οι δυνατότητες για συμμαχίες και διεθνή συνεργασία εξαλείφονται παντελώς, απλά πως οι συμμαχίες αντικατοπτρίζουν μια προσωρινή ταύτιση συμφερόντων καθώς ο τωρινός φίλος μπορεί να είναι ο αυριανός εχθρός και αντιστρόφως (Mearsheimer, 2007, σελ. 85).

Σύμφωνα με τον Mearsheimer ο ασφαλέστερος τρόπος επιβίωσης σε ένα σύστημα αυτοβοήθειας είναι η προσπάθεια αναρρίχησης στην νούμερο ένα θέση εντός της διακρατικής ιεράρχησης με ιδεατό στόχο την κατάκτηση της παγκόσμιας ηγεμονίας (global hegemony), το οποίο παρά ταύτα, αναγνωρίζει πως είναι σχεδόν αδύνατο. Δανειζόμενος έννοιες της θεωρίας παιγνίων, παρατηρεί πως η απόκτηση ισχύος αποτελεί παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος (zero sum game), ή διαφορετικώς, η απόκτηση ισχύος γίνεται σε βάρος των υπολοίπων παικτών. Έχοντας άγνοια του πόση δύναμη χρειάζονται κατά το παρόν και το μέλλον, τα κράτη είναι προδιατεθειμένα να αναζητούν την απόκτηση της ύψιστης δυνατής ισχύος δια μέσου και «επιθετικών» τακτικών έναντι των υπολοίπων, που θα τα οδηγήσουν στην πρωτοκαθεδρία και στην μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια (Mearsheimer, 2007, σελ. 86-90).

1.2 Η έννοια της υψηλής στρατηγικής

Ύστερα από μία συνοπτική παρουσίαση μερικών εκ των επικρατέστερων σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής και σε συνάρτηση με χρήσιμα προαναφερθέντα λεξιλογικά και εννοιολογικά εργαλεία, μπορεί κανείς να προβεί στην διατύπωση του παρακάτω συλλογισμού επί των διεθνών σχέσεων: Εντός του πυρήνα του διεθνούς πεδίου βρίσκονται τα κράτη. Τα κράτη ανεξαρτήτως αιτίας, βρίσκονται εγκλωβισμένα σε μια εσαεί πάλη μεταξύ τους με γνώμονα την προσπάθεια για επιβίωση. Επειδή τα αποτελέσματα της ήττας σε μια τέτοια πάλη θα ήταν καταστρεπτικά και ολέθρια, τα κράτη είναι διατεθειμένα να αξιοποιήσουν οποιασδήποτε μορφής μέσα έχουν στη κατοχή τους, με σκοπό την αποκόμιση έστω και των μικρότερων δυνατών κερδών έναντι των υπολοίπων στο πεδίο.

Εκ του παραπάνω συλλογισμού πιθανώς να γεννάται το ερώτημα: Κατά ποιον τρόπο αποφασίζει ένα κράτος ποια από τα διαθέσιμα του μέσα ενδείκνυται να χρησιμοποιήσει στην εκάστοτε περίπτωση και με τι ακριβώς στόχο; Την απάντηση στο παραπάνω ερώτημα έρχεται να δώσει η έννοια της υψηλής στρατηγικής.

Θεωρείται τεράστιας σημασίας να τονιστεί εξ αρχής πως δεν υπάρχει πλήρης ομοφωνία από πλευράς επιστημόνων και θεωρητικών, σχετικά με το τι ακριβώς είναι υψηλή στρατηγική. Σύμφωνα με την Nina Silove (2017, σελ. 29) οι αναλυτές τείνουν να ορίζουν την υψηλή στρατηγική με τρεις βασικούς τρόπους: Α) ως ένα εσκεμμένο και λεπτομερές σχέδιο (*grand plan*), Β) ως μια οργανωτική αρχή (*grand principle*) στο μυαλό των κρατικών λειτουργών που τους βοηθά να παίρνουν αποφάσεις την εκάστοτε στιγμή, Γ) ως ένα συμπεριφορικό κρατικό μοτίβο (*grand behavior*).

Αν και για την συγκεκριμένη έρευνα πρόκειται να χρησιμοποιηθεί κυρίως ο πρώτος τρόπος ορισμού της ιδέας, αυτό δεν τον αναγάγει απαραίτητα σε «σωστότερο» τον υπόλοιπων δύο. Όπως άλλωστε επισημαίνει και η ίδια η Silove και οι τρεις τους είναι χρήσιμοι στην προσπάθεια απόσταξης της ουσίας, της πολυδιάστατης έννοιας της υψηλής στρατηγικής (Silove, 2017, σελ. 30).

Η εννοιολογική σημασία της λέξης στρατηγική έχει πάρει διαφορετικές μορφές ανά τους αιώνες. Προερχόμενη ετυμολογικά από τα αρχαία ελληνικά και αφορώντας αρχικά μόνο την διάσταση του πολέμου, η εννοιολογία της ξεκίνησε να αλλάζει κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα κατά τις επιταγές της τότε αναγεννησιακής λογικής. Η συχνή τάση λεξιλογικών δανείων από την στρατιωτική ορολογία σε άλλους τομείς της ανθρωπίνης

δραστηριότητας όπως η πολιτική ή η οικονομία, οδήγησαν στην διεύρυνση του όρου έως και το σήμερα (Freedman, 2013, σελ. xii-xiii).

Κλασσικοί στρατηγικοί αναλυτές όπως ο Θουκυδίδης, ο Sun Tzu, ο Antoine Henri Jomini και ο Carl Von Clausewitz αφήνουν ανεξίτηλα το σημάδι τους στον χώρο των στρατηγικών σπουδών, χωρίς όμως κανείς τους να κάνει συγκεκριμένα χρήση του όρου υψηλή στρατηγική. Παρότι δεν τον εφεύρε ο ίδιος, κύριος υπεύθυνος της δημοφιλίας και διάδοσης του όρου θεωρείται ο Βρετανός Liddel Hart (Freedman, 2021, σελ. 29-30).

Ο Hart (1967, σελ. 335-36) εξηγεί την υψηλή στρατηγική ως εξής: *«Γιατί ο ρόλος της μέγα στρατηγικής -υψηλής στρατηγικής- είναι να συντονίσει και να κατευθύνει όλα τα μέσα ενός κράτους, ή μιας ομάδας κρατών, προς την επίτευξη του πολιτικού στόχου του πολέμου – στόχος που καθορίζεται από την θεμελιώδη πολιτική. (...) ενώ ο ορίζοντας της στρατηγικής οριοθετείται από τον πόλεμο, η υψηλή στρατηγική βλέπει πέρα από τον πόλεμο στην επακόλουθη ειρήνη. Δεν οφείλει μόνο να συνδυάζει τα διάφορα εργαλεία, αλλά να ρυθμίζει την χρήση τους ώστε να αποφύγει την ζημιά στην μελλοντική κατάσταση της ειρήνης για την ασφάλεια και την ευδαιμονία.»*.

Την παραπάνω ιδέα έρχεται να εμπλουτίσει η σκέψη του Edward Mead Earl (1943, σελ. viii) ο οποίος αφενός τοποθετεί τον πόλεμο ως αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης κοινωνίας, αφετέρου διακρίνει με σαφήνεια τα μη στρατιωτικά μέσα στην διάθεση των κρατών ως οικονομικά, ψυχολογικά, ηθικά, πολιτικά και τεχνολογικά. Για τον ίδιο, η υψηλή στρατηγική αποτελεί την σύμπραξη των προαναφερθέντων στρατιωτικών και μη μέσων, εναντίον ενός τωρινού ή μελλοντικού αντίπαλου ώστε είτε η καταφυγή στην βία να καταστεί μη αναγκαία, είτε να μεγιστοποιηθούν οι πιθανότητες για νίκη, αναγνωρίζοντας έτσι και αυτός την χρησιμότητα της αμφίσημα και σε περιόδους πολέμου αλλά και σε περιόδους ειρήνης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει επίσης η διατύπωση του Barry Posen (1986, σελ. 13) περί της ιδέας. Εμφανώς επηρεασμένος από την θεωρία του άναρχου διεθνούς συστήματος του Waltz, ο ίδιος παρουσιάζει την υψηλή στρατηγική ως μια αλυσίδα μέσων και σκοπών ώστε να καταφέρουν τα κράτη να παράγουν την μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια για τον εαυτό τους. Τονίζει συγκεκριμένα την ανάγκη ιεράρχησης μεταξύ των απειλών, για την επιλογή των πιο ενδεδειγμένων μέσων καταπολέμησης τους, καθώς οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν παραμένουν πολλοί, ενώ τα κρατικά μέσα περιορισμένα.

Εκ των προαναφερθέντων προκύπτει πως η υψηλή στρατηγική δεν είναι τίποτα άλλο παρά το ύψιστο επίπεδο ανάλυσης της έννοιας της στρατηγικής, ακολουθούμενο κατά σειρά μέγιστο-έλασσον από τα επίπεδα της στρατιωτικής στρατηγικής, της επιχειρησιακής τέχνης και της τακτικής. Οφείλει να τονιστεί πως τα τέσσερα αυτά επίπεδα είναι καλύτερο να αντιλαμβάνονται ως μιας μορφής φάσμα παρά ως διακριτά πεδία, καθώς ο διαχωρισμός τους μπορεί να είναι δυσδιάκριτος (Κολιόπουλος, 2008, σελ. 44-45; Platias και Κολιοπουλος, 2010, σελ. 5-7).

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμος ο σχολιασμός μιας ιδέας που απαντάται κάποιες φορές στην σχετική βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα πως η διαμόρφωση υψηλής στρατηγικής αποτελεί διαδικασία μόνο μεγάλων δυνάμεων και όχι μεσαίων, πόσο μάλλον δε μικρότερων κρατών. Σύμφωνα με τον παραπάνω ισχυρισμό τα μικρότερα κράτη αποτελούν έρμια μιας μοίρας όμοιας με αυτήν των Μήλειων, στον κλασικό Θουκυδίδειο διάλογο, εξαναγκασμένα στις βουλές των ισχυρότερων (Kennedy, 1991, σελ. 6; Murray, 2011, σελ. 1). Η λογική αυτής της ιδέας είναι σχετικά απλή: τα μεγάλα κράτη είναι αυτά με τις περισσότερες δυνατότητες να επιφέρουν αλλαγές στο διεθνές σύστημα. Δεν εξηγείται όμως επαρκώς τι εμποδίζει τα μικρότερα κράτη από την παραγωγή στρατηγικών για την καλύτερη δυνατή χρήση των έστω και πιο περιορισμένων τους πόρων (Silove, 2017, σελ. 51; Wivel, 2021, σελ. 490-92). Αντιθέτως μάλιστα, κάποιος θα ισχυριζόταν πως τα μεσαία και τα μικρότερα κράτη, ίσως έχουν μεγαλύτερα κίνητρα για καλύτερη αξιοποίηση των μέσων τους, καθώς διαθέτουν μικρότερα περιθώρια για λάθη και σπατάλες έναντι των μεγαλύτερων.

Ύστερα από την παραπάνω διευκρίνιση και για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης πρόκειται να χρησιμοποιηθεί ο παρακάτω λειτουργικός ορισμός: Υψηλή στρατηγική αποτελεί η κατανομή και τελικώς η χρήση όλων τα διαθέσιμων μέσων στην κατοχή ενός κράτους, στρατιωτικών και μη, για την επίτευξη συγκεκριμένα ορισμένων πολιτικών σκοπών, στην ειρήνη και στον πόλεμο.

Εμβαθύνοντας τώρα παραπάνω στην διάσταση των μέσων, αυτά θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν σε πέντε μεγάλες αλλά αλληλένδετες μεταξύ τους κατηγορίες: Α) στρατιωτικά, Β) οικονομικά, Γ) διπλωματικά, Δ) τεχνολογικά και Ε) πολιτισμικά μέσα.

Στην κατηγορία των στρατιωτικών μέσων συμπεριλαμβάνονται όλες οι στρατιωτικές μονάδες που έχει στην διάθεση του ένα κράτος, ή διαφορετικώς τα πολεμικά του δόγματα, οι επιχειρησιακές του τακτικές, τα ίδια τα οπλικά συστήματα και οι ανθρώπινες μονάδες που τα διαχειρίζονται (Venesson, 2021, σελ. 339). Τα στρατιωτικά μέσα και η χρήση τους επηρεάζονται έντονα από τον παράγοντα της γεωγραφίας καθώς η τοπογραφία (π.χ. μεγάλες οροσειρές, ζούγκλες, κ.α.) και το ίδιο

το κλίμα είναι πιθανό να επηρεάσουν την αποδοτικότητα τους (Ripsman και Kovac, 2021, σελ. 211-13). Τα στρατιωτικά μέσα συνδέονται άμεσα με τα οικονομικά, καθώς όλες οι στρατιωτικές μηχανές βασίζονται πάνω σε μια οικονομική βάση που τις δημιουργεί, τις συντηρεί και τις εξελίσσει. Τα διπλωματικά μέσα, δια των οποίων μπορεί κάποιος να προβεί σε συμμαχίες, αυξάνοντας έμμεσα κατ' αυτόν τον τρόπο την πολεμική ισχύ του χωρίς τις αναμενόμενες οικονομικές απαιτήσεις. Αλλά και τέλος τα τεχνολογικά μέσα, καθώς καινοτομίες μπορούν να δώσουν το πλεονέκτημα σε μια πολεμική σύγκρουση ή να αυξήσουν δυσανάλογα την άμυνα ενός κράτους έναντι των υπολοίπων όπως πετυχαίνει παραδείγματος χάρη η κατοχή πυρηνικών όπλων (Ripsman και Kovac, 2021, σελ. 214).

Ο ρόλος των οικονομικών εργαλείων στην υψηλή στρατηγική είναι διττός. Από την μία η οικονομική δυνατότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί άμεσα για την δημιουργία ή την αγορά στρατιωτικών μέσων όπως και προαναφέρθηκε (Ripsman και Kovac, 2021, σελ. 206). Από την άλλη μπορούν να χρησιμοποιηθούν έμμεσα, σε συνεπικουρία με την χρήση διπλωματικών μέσων, με παραδείγματα την επιβολή δασμών με στόχο την συνέτιση, την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας, την δημιουργία επενδύσεων στο εξωτερικό, την εφαρμογή στρατηγικά στοχευμένων εμπορικών πολιτικών που εξασφαλίζουν την αυτάρκεια σε πόρους και αγαθά ή μειώνουν την διακρατική εξάρτηση από τρίτους, κ.α. (Early και Preble, 2021, σελ. 371-74). Και εδώ ο ρόλος της γεωγραφίας είναι σημαντικός καθότι μέσω αυτής, τα κράτη διαθέτουν ή υπολείπονται πρόσβασης σε «στρατηγικά αγαθά» όπως το φαγητό, το νερό, ορυκτά και ενεργειακά κοιτάσματα κ.α., γεγονός που μπορεί να τα οδηγήσει είτε σε διακρατικό εμπόριο είτε σε ιμπεριαλισμό (Ripsman και Kovac, 2021, σελ. 210-11).

Πέρα των συνδυαστικών χρήσεων των διπλωματικών μέσων που έχουν ήδη αναφερθεί (σύναψη συμμαχιών για αύξηση στρατιωτικής ισχύος και δυνάμενης ασφάλειας, ένταξη σε διεθνείς οργανισμούς για εξυπηρέτηση συμφερόντων, διακρατικές εμπορικές συμφωνίες κ.α.), η διπλωματία στην πιο ατόφια της μορφή αποτελεί το ουσιαστικό μέσο διάλογου μεταξύ των κρατών, ώστε να επικοινωνήσουν το ένα στο άλλο τα βασικά τους θέλω μειώνοντας έτσι τον κίνδυνο πολεμικής συμπλοκής και οδηγώντας ιδεατά στην διεθνή συνεργασία.

Εκτός από τον άμεσο αντίκτυπο της τεχνολογίας στα στρατιωτικά μέσα, η έμφαση στις νέες τεχνολογίες μπορεί να συσχετιστεί εμμέσως με τα οικονομικά και τα πολιτισμικά. Στην πρώτη περίπτωση τεχνολογικές ανακαλύψεις που δεν χρήζουν στρατιωτικής εφαρμογής μπορούν να πωληθούν και να οδηγήσουν στην αύξηση των οικονομικών

δυνατοτήτων ενός κράτους, ενώ στην δεύτερη η τάση για καινοτομία οδηγεί στην αύξηση του διεθνούς του γοήτρου.

Η πιο δύσκολα οριοθετημένη κατηγορία είναι αυτή των πολιτισμικών μέσων. Κατά μια γενική έννοια αποτελεί ένα συνονθύλευμα μεταξύ πολιτισμικών ανδραγαθημάτων, πολιτικών αξιών και διεθνών πολιτικών, συνεπών με το θεσπισμένο διεθνές δίκαιο, μέσα που σύμφωνα με τον Joseph Nye απαρτίζουν την ήπια ισχύ (soft power) των κρατών (Nye, 2004, σελ. 11-15). Παρότι η αναγνώριση των άμεσων αποτελεσμάτων της είναι δύσκολα παρατηρήσιμη, επιτελεί εν τέλει ρόλο «λειαντή» μεταξύ των διακρατικών σχέσεων και πιθανώς όταν χρησιμοποιείται στρατηγικά, να διευκολύνει τον γρηγορότερο ασπασμό επιταγών της υψηλής στρατηγικής από ένα εσωτερικό ή εξωτερικό κρατικό ακροατήριο. Τα πολιτισμικά εργαλεία συνδέονται συχνά με τα οικονομικά (δημιουργία κερδών από την εξαγωγή δημοφιλούς κουλτούρας - pop culture), τα διπλωματικά (δημιουργία ή σύσφιξη σχέσεων βασισμένων σε λαογραφικά, γλωσσικά, θρησκευτικά κ.α. θεμέλια) και στα τεχνολογικά (αύξηση του διεθνούς πρεστίζ όπως αναφέρθηκε παραπάνω).

Κατά την διάρκεια του σχεδιασμού τώρα μιας υψηλής στρατηγικής, οι διαμορφωτές της οφείλουν να εργαστούν σκληρά ώστε να καλύψουν τέσσερις βασικές διαστάσεις: Α) Σωστή αποτίμηση του διεθνούς περιβάλλοντος ώστε να αναγνωριστούν πραγματικές ή και μελλοντικές απειλές για την εθνική ασφάλεια καθώς και ευκαιρίες – περιορισμοί, εγγενείς με την παρούσα χρονική συγκυρία. Β) Καθορισμό συγκεκριμένων στόχων με βάση τα υπάρχοντα κρατικά μέσα και ιεράρχηση των απειλών ώστε να αποφευχθεί ενδεχόμενη υπερεπέκταση (overextension). Γ) Προσεκτική κατανομή των μέσων για την αποφυγή είτε σπατάλης είτε έλλειψης, ώστε να επιτευχθούν οι προσδιορισμένοι στόχοι. Δ) Μορφοποίηση της καλύτερης δυνατής «εικόνας» της υψηλής στρατηγικής ώστε αυτή να γίνει όσο το δυνατόν πιο αποδεκτή τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό (Platias και Koliopoulos, 2010, σελ. 18-19).

Ύστερα από την αποσαφήνιση του όρου της υψηλής στρατηγικής τα επόμενα δύο κεφάλαια θα επικεντρωθούν στην ανάλυση των στρατηγικών των ΗΠΑ και της Τουρκίας και πως αυτές εξελιχτήκαν κατά το χρονικό διάστημα 2003-2023 αντίστοιχα.

Κεφάλαιο 2^ο: Η υψηλή στρατηγική των ΗΠΑ κατά την χρονική περίοδο 2003-2023

2.1 Οι ΗΠΑ πριν το 2003: Η κατάρρευση των δίδυμων πύργων και των φιλελευθέρων ονείρων

Η άξαφνη πτώση της Σοβιετικής Ένωσης έφερε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής μπροστά σε ένα δυσεπίλυτο δίλλημα: Ποιά θα ήταν η διεθνής πολιτική που έπρεπε να χαράξουν, σε ένα κόσμο ελλιπή σε κάποιον προφανή εθνικό ανταγωνιστή.

Το «δόγμα του περιορισμού» (containment) που είχε αποφέρει την ιδεολογική νίκη έναντι των κουμμουνιστικών καθεστώτων, όφειλε τώρα να αντικατασταθεί από ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο που θα αντικατόπτριζε την καινούρια θέση των ΗΠΑ ως μοναδικής υπερδύναμης στον πλανήτη. Τα βασικά οράματα της νέας αμερικανικής υψηλής στρατηγικής που απασχόλησαν τόσο τον επιστημονικό όσο και τον πολιτικό διάλογο της δεκαετίας του '90 ήταν τέσσερα, αυτά του νέο-απομονωτισμού (neo-isolationism), της επιλεκτικής εμπλοκής (selective engagement), της συνεργατικής ασφάλειας (collective security) και της πρωτοκαθεδρίας (primacy) (Posen & Ross, 1997, σελ. 5).

Λιγότερο φιλόδοξη εκ των τεσσάρων και πιο περιορισμένη ως προς την αναγνώριση του εθνικού συμφέροντος, η στρατηγική του νέο-απομονωτισμού έχει τις ρίζες της στην μακρόχρονη αμερικανική παραδοσιακή αντιμετώπιση των διεθνών σχέσεων κατά τον 19^ο αιώνα. Κατά τους υποστηρικτές της, πρωταρχικό μέλημα των ΗΠΑ όφειλε να ήταν η διαφύλαξη της ασφάλειας, της ελευθερίας και της περιουσίας του αμερικανικού λαού. Ευλογημένη γεωγραφικά από δύο ωκεανούς στα ανατολικά και στα δυτικά, καθώς και από δύο στρατιωτικά ανίσχυρους γείτονες στον βορρά και στον νότο, σε συνδυασμό με ένα τεράστιο πυρηνικό οπλοστάσιο, η ενδοχώρα των ΗΠΑ καθίστατο πρακτικώς άτρωτη συμβατικών απειλών. Η κατοχή μάλιστα πυρηνικών όπλων του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας, της Ρωσίας και της Κίνας επρόκειτο να αποθαρρύνει την ανάδειξη κάποιας ηγεμονικής δύναμης, ικανής να κυριεύσει την Ευρασιατική ήπειρο. Εν απουσία κάποιας εμφανούς απειλής, οι νέο-απομονωτιστές υποστήριζαν την ανάγκη απεμπλοκής από διεθνή πολιτικά όργανα ή ξεπερασμένες συμμαχίες όπως το NATO, που πιθανώς να ενέπλεκαν τις ΗΠΑ σε ξένες συγκρούσεις, διατηρώντας κατ'

αυτόν τον τρόπο την ελευθερία κινήσεων και την στρατηγική τους αυτονομία. Εξαιτίας των μειωμένων εξωτερικών βλέψεων, θα είχαν την δυνατότητα να μειώσουν έτσι τις στρατιωτικές τους δαπάνες, βασιζόμενες κυρίως στην διάσταση της πυρηνικής τους αποτροπής και των υπηρεσιών πληροφοριών (Αρβανιτόπουλος, 2000, σελ. 16-17 και σελ. 20-21; Posen & Ross, 1997, σελ. 9-15).

Η στρατηγική της επιλεκτικής εμπλοκής παρόμοια με αυτή του νέο-απομονωτισμού, διατηρεί την θεωρητική της βάση σε μια ρεαλιστική άποψη του διεθνούς συστήματος, χωρίς ιδεαλιστικά μορφολογικά χαρακτηριστικά. Οι υποστηρικτές της βασίζουν την επιχειρηματολογία τους στο γεγονός πως λόγω περιορισμένων πόρων η διατήρηση της ειρήνης σε ολόκληρη την επικράτεια του πλανήτη κρίνεται φυσικώς αδύνατη, ακόμη και για τις δυνατότητες ενός κράτους του μεγέθους των ΗΠΑ. Βάση αυτού, διαμηνύουν πως στόχος πρέπει να είναι η διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας, ειδικότερα μεταξύ των μεγαλύτερων δυνάμεων εντός του συστήματος, καθώς το ενδεχόμενο πυρηνικού ολοκαυτώματος αποτελεί τον μεγαλύτερης μορφής κίνδυνο για την ασφάλεια των ΗΠΑ. Η χρήση στρατιωτικών μέσων οφείλει να είναι μετριασμένη και στοχευμένη σε σημεία όπου διακρατικοί ανταγωνισμοί είναι πιθανό να καταλήξουν σε θερμό πόλεμο μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, ενώ παράλληλα τονίζεται η ανάγκη εργαλειοποίησης πολιτικών μέσων όπως οι συμμαχίες, με στόχο την διατήρηση του ήδη θεσπισμένου status quo. Κύρια σημεία γεωγραφικού ενδιαφέροντος για τους υποστηρικτές αυτής της στρατηγικής, αποτελούν αυτά της Ευρώπης και της Νοτιοανατολικής Ασίας καθώς εκεί εδρεύουν οι μεγάλες δυνάμεις, αλλά και της Μέσης Ανατολής, εξαιτίας της σημασίας του πετρελαίου για τον σύγχρονο κόσμο (Art, 2004, σελ. 122 και σελ. 146-157; Posen & Ross, 1997, σελ. 17-21).

Η στρατηγική της συλλογικής ασφάλειας, αποτελεί την μόνη εκ των τεσσάρων προτάσεων που αντλεί την θεωρία της από την φιλελεύθερη σχολή σκέψης των διεθνών σχέσεων. Βασισμένη στην Καντιανή θεώρηση πως τα δημοκρατικά καθεστώτα είναι εκ φύσεως φιλειρηνικά και δεν επιδίδονται σε πολέμους μεταξύ τους, προέβαλε την ανάγκη εκδημοκρατισμού, φιλελευθεροποίησης και διατήρησης της ειρήνης σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με τους υπερασπιστές της, το εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με την ύπαρξη παγκόσμιας ευημερίας και ασφάλειας, καθότι πόλεμοι, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, ανθρωπιστικές κρίσεις κ.ο.κ. έχουν την τάση να διαχέονται προς όλα τα μέρη του συστήματος. Μέσω κυρίως του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) και ενός αναπροσδιορισμένου ως προς τους στόχους του NATO, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοι τους, όφειλαν να διαπλέξουν ένα καινούριο πλαίσιο κανόνων βασισμένο στην διακρατική συνεργασία και να βρίσκονται διαρκώς προετοιμασμένοι για ανθρωπιστικές επεμβάσεις σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη

όπου αυτό κρινόταν απαραίτητο (Art, 2004, σελ. 92-94; Posen & Ross, 1997, σελ. 23-30).

Η πρωτοκαθεδρία, έχει έναν θεμελιώδη στόχο: την διατήρηση της κυρίαρχης θέσης των ΗΠΑ στην κορυφή του διεθνούς συστήματος με κάθε κόστος. Οι υποστηρικτές της πρωτοκαθεδρίας, αντιλαμβάνονται πως ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την ασφάλεια των ΗΠΑ είναι η ανάδειξη ενός ισοδύναμου ανταγωνιστή (peer competitor) εκ της τάξεως των μεγάλων δυνάμεων, ικανό να τις ανταγωνιστεί επί ίσοις όροις. Συμμαχίες και αμυντικοί συνασπισμοί δεν θα ήταν από μόνοι τους πλέον αρκετοί, καθώς στόχος δεν είναι απλά η ισοστάθμιση του μελλοντικού αντιπάλου. Οι ΗΠΑ έπρεπε να είναι διατεθειμένες να χρησιμοποιήσουν όλα τα διαθέσιμα μέσα που έχουν στην κατοχή τους, διπλωματικά, οικονομικά, τεχνολογικά, μέχρι και στρατιωτικά, εάν το τελευταίο συνεισφέρει στην διατήρηση της ηγεμονικής τους θέσης. Ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στον εκμοντερνισμό και την δημιουργία ενός ακόμα πιο αξιόμαχου και τεχνολογικά ανώτερου στρατεύματος, η ύπαρξη και μόνο του οποίου θα ήταν ικανή από μόνη της να αποθαρρύνει τον οποιοδήποτε φιλόδοξο ανερχόμενο ανταγωνιστή (Posen & Ross, 1997, σελ. 32-42).

Η παραπάνω συζήτηση επρόκειτο να διακοπεί και να επαναπροσδιοριστεί «βίαια» ύστερα από τα χτυπήματα της τρομοκρατικής οργάνωσης al-Qaeda, κατά το πρωινό της εντεκάτης Σεπτεμβρίου του 2001 και της επερχόμενης εισβολής των πρώτων αμερικανικών στρατευμάτων στο Αφγανιστάν ένα περίπου μήνα αργότερα, δίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια σκληρού τύπου απάντηση σε σενάρια όπως αυτά του στελέχους του state department, Francis Fukuyama, περί «τέλους της ιστορίας» μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου (Herring, 2017, σελ. 619). Με την πτώση των διδύμων πύργων, ενός σύγχρονου συμβόλου της παγκόσμιας αμερικανικής οικονομικής επικυριαρχίας, καταρρέει και η αμερικανική αίσθηση μη τρωτότητας, που χαρακτήρισε την αμερικανική αντίληψη κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα (Herring, 2017, σελ. 640).

2.2 Η προεδρία του George W. Bush (2003-2008): Επιθετικός φιλελευθερισμός εν πλήρη δράση

Είναι δύσκολο να μην παρατηρήσει κανείς την τραγική ειρωνεία όταν κατά την διάρκεια του δεύτερου προεκλογικού προεδρικού debate τον Οκτώβριο του 2000, ο υποψήφιος

τότε George W. Bush τόνιζε, τον κίνδυνο της στρατιωτικής υπερεπέκτασης και πως ο ίδιος εάν εκλεγόταν ως πρόεδρος, επρόκειτο να *«είμαι συνετός με το ποια θα είναι η χρήση του στρατού. Ο λόγος (χρήσης) θα έχει να κάνει με τα ζωτικά μας συμφέροντα, η αποστολή θα πρέπει να είναι ξεκάθαρη και η περαιτέρω στρατηγική εμφανής.»* (The commission of presidential debates, 2000).

Είναι αλήθεια πως βάσει των κινήσεων κατά τους πρώτους μήνες της διακυβέρνησης του ως πρόεδρος, ο Bush δεν είχε δείξει κάποιο σημάδι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος ενασχόλησης με την εξωτερική πολιτική. Από την διάρκεια ακόμα της προεκλογικής του εκστρατείας παρουσίαζε ιδιαίτερο σκεπτικισμό ως προς τις διεθνείς ανθρωπιστικές επεμβάσεις και της βοήθειας στην κατασκευή κρατών (nation building) στις οποίες είχε επιδοθεί η κυβέρνηση του προκατόχου του, προέδρου Clinton (Brands, 2014, σελ. 150). Ύστερα από την εκλογή του, μείωσε αισθητά την Αμερικανική εμπλοκή σε σημεία όπως αυτό της Μέσης Ανατολής (Miller & Rubinovitz, 2020, σελ. 186-187) και αρκέστηκε κυρίως στην επίλυση ενδοκρατικών ζητημάτων, όπως η μείωση του φόρου εισοδήματος και μεταρρυθμίσεις στον χώρο της παιδείας (Brands, 2014, σελ. 151 και Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 542). Τα παραπάνω θα άλλαζαν, ύστερα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις έντεκα Σεπτέμβρη του 2001.

Το 2003 βρίσκει την κυβέρνηση Bush εν μέσω έντονου αναβρασμού και υπολογισμών σχετικά με την εφαρμογή της δεύτερης φάσης του μεγαλεπήβολου σχεδίου της, σχετικά με την ριζική αλλαγή του προσώπου της Μέσης Ανατολής. Έχοντας τρέψει σε φυγή το καθεστώς των Taliban και φαινομενικά τουλάχιστον, τελειώσει σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα με το επιχειρησιακό κομμάτι του πολέμου του Αφγανιστάν ύστερα από την εγκαθίδρυση νέας κυβέρνησης, οι ΗΠΑ προετοιμάζονται τώρα για την επικείμενη εισβολή τους στην χώρα του Ιράκ και την ανατροπή του ηγέτη της Saddam Hussein, τον δεύτερο ουσιαστικά μεγάλο σταθμό στο πλαίσιο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας».

Τα τρομαχτικά για τον αμερικανικό ψυχισμό χτυπήματα του 2001 στην ενδοχώρα των ΗΠΑ, υπήρξαν βασικός διαμορφωτής μιας νέας υψηλής στρατηγικής που θα επηρέαζε τις αμερικανικές εξωτερικές σχέσεις με τον υπόλοιπο πλανήτη για τις δύο σχεδόν επόμενες δεκαετίες. Έχοντας καταλήξει πως ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την σύγχρονη ασφάλεια των ΗΠΑ είναι αυτός της διεθνούς τρομοκρατίας, και παρακινούμενος από την τριανδρία του αντιπροέδρου Cheney, του γραμματέως άμυνας Rumsfeld και του αναπληρωτή γραμματέα Wolfowitz, νέο-συντηρητικών (neo-cons) επιφανών στελεχών εντός της κυβέρνησης του, ο πρόεδρος Bush καταλήγει σε ένα επιθετικό σχεδιασμό με γνώμονα την διατήρηση της Αμερικανικής παγκόσμιας ηγεμονίας, εμποτισμένο όμως

επί τη βάση του με έντονα φιλελεύθερα ιδεολογικά χαρακτηριστικά (Dueck, 2006, σελ. 152-53; Miller & Rubinovitz, 2020, σελ.189).

Το δόγμα Bush επρόκειτο να λειτουργήσει σε τρία διαφορετικά στάδια. Το πρώτο στάδιο εμπεριείχε την χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων στην κατοχή των ΗΠΑ, για αρχικώς την παρεμπόδιση και τελικώς την εξουδετέρωση τρομοκρατικών οργανώσεων με παγκόσμια εμβέλεια. Το παραπάνω περιελάμβανε την συλλογή και ανταλλαγή πληροφοριών, την χρήση διπλωματίας με στόχο την παρακίνηση τρίτων κρατών στην άρνηση καταφύγιου σε τρομοκράτες, την οικονομική και στρατιωτική συνδρομή σε φίλια κράτη και κυρίως, την χρήση της τεράστιας αμερικανικής πολεμικής μηχανής για την διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων εναντίων τρομοκρατικών οργανώσεων (Brands, 2014, σελ. 156-57). Κατά το δεύτερο στάδιο στο στόχαστρο των ΗΠΑ θα έμπαιναν κράτη «ταραξίες» (rogue states) του διεθνούς συστήματος, γνωστά για τις προσπάθειες τους, απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφής (WMDs) και υποπτευόμενα για άμεση παροχή βοήθειας και εξοπλισμού σε τρομοκράτες. Μέλη αυτού του λεγόμενου «άξονα του κακού» αποτελούσαν το Ιράκ, το Ιράν και η Βόρειος Κορέα (Brands, 2014, σελ. 157-58). Τρίτο και όπως αποδείχθηκε εν τέλει το δυσκολότερο εκ των τριών στάδιο, η καθαίρεση (regime change) και εκδημοκρατισμός (democratic state building) απολυταρχικών καθεστώτων, που σύμφωνα με την αμερικανική κυβέρνηση λειτουργούσαν ως εκκολαπτήρια της σύγχρονης τρομοκρατίας. Βασισμένο στην θεωρία της «δημοκρατικής ειρήνης» (Walt, 2018, σελ. 55), το τελευταίο αυτό στάδιο επρόκειτο να αντιμετωπίσει το πρόβλημα στην ρίζα του, οδηγώντας έτσι τελικά στην νίκη επί του πολέμου της τρομοκρατίας. Για την δικαιολόγηση της νέας αυτής επιθετικής στρατηγικής μέλη της κυβέρνησης των ΗΠΑ ξεκινούν σταδιακά από το 2002, να αναφέρονται στην ανάγκη διεξαγωγής προληπτικών επιθέσεων (preemptive attacks) έναντι ακόμα και δυνητικών απειλών στην διεθνή ασφάλεια (Brands, 2014, σελ.158-62).

Παρά την έλλειψη απτών στοιχείων περί κατοχής όπλων μαζικής καταστροφής του Ιρακινού ηγέτη, ή κάποιας πειστικής του διασύνδεσης με την οργάνωση της al Qaeda, η κυβέρνηση των ΗΠΑ, ήδη από το 2002, ήταν προδιατεθειμένη για στρατιωτική παράμβαση ακόμη και μονομερώς (unilaterally) αν χρειαζόταν, πεπεισμένη τόσο για τα πιστεύω της, όσο και για το ποσοστό του ενδεχόμενου κινδύνου σε περίπτωση μη επέμβασης (Brands, 2014, σελ. 158-59). Σύμφωνα με τον πρόεδρο Bush, η πτώση του Saddam θα λειτουργούσε παράλληλα ως μιας μορφής ντόμινο στην περιοχή, οδηγώντας στην αναίμακτη αλλαγή και άλλων ανελεύθερων καθεστώτων, όπως αυτά του Ιράν και της Συρίας (Brands, 2014, σελ. 162).

Μην έχοντας καταφέρει να αποσπάσουν την νομιμοποίηση του συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ και έχοντας ουσιαστικά εξαντλήσει όλα τα αποθέματα διεθνούς συμπάθειας και ευμενείας που είχαν κερδίσει ως αποτέλεσμα των επιθέσεων της εντεκάτης Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ μαζί με ένα «συνασπισμό προθύμων», (coalition of the willing) κηρύσσουν την έναρξη της επιχείρησης «Ιρακινή Ελευθερία», στις 20 Μαρτίου 2003. Σε λιγότερο του ενός μήνα και για δεύτερη συνεχόμενη φορά ο αμερικανικός στρατός, χάρη στην τεχνολογική του υπεροπλία επιτυγχάνει διαδοχικές, αποφασιστικές νίκες επί του πεδίου με τελικό αποτέλεσμα, την πτώση του Ιρακινού καθεστώτος στις έντεκα Απριλίου 2003. Στις δέκα Μαΐου του ίδιου έτους, ένας περιχαρής τότε πρόεδρος Bush ανακοινώνει και επίσημα την επιτυχία της αμερικανικής αποστολής, σηματοδοτώντας την έναρξη των διαδικασιών πολιτικής ανοικοδόμησης (Herring, 2017, σελ. 653-56). Η χαρά του δεν επρόκειτο να διαρκέσει για πολύ. Σύντομα και ο ίδιος αλλά και ολόκληρη η αμερικανική κοινωνία, θα αντιλαμβάνονταν πως τα παραπάνω δεν ήταν παρά μόλις τα πρώτα κεφάλαια, μιας ακόμα παρατεταμένης και μακροχρόνιας αμερικανικής εμπλοκής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Τα πρώτα αποκαρδιωτικά σημάδια φάνηκαν αρχής γενομένης της πτώσης της Βαγδάτης και του επερχόμενου οργίου βίας, ανομίας και λεηλασιών που την ακολούθησε. Τα περιορισμένα αμερικανικά στρατεύματα δεν στάθηκαν ικανά να διατηρήσουν την τάξη, δημιουργώντας έντονα αισθήματα μνησικακίας, εντός των ντόπιων πληθυσμών έναντι των κατοχικών δυνάμεων. Το παραπάνω σε συνδυασμό με μια αλλεπάλληλη σειρά αμερικανικών λαθών στον τρόπο διαχείρισης της μεταπολεμικής περιόδου, οδήγησε στην δημιουργία αντιστασιακών πυρήνων που θα στοίχειωναν τα αμερικανικά στρατεύματα μέσω της διεξαγωγής ανταρτοπόλεμου, καθ' όλη την διάρκεια παραμονής τους στην χώρα (Herring, 2017, σελ. 656-61).

Η έλλειψη διεθνούς νομιμοποίησης για την διεξαγωγή του πολέμου στο Ιράκ, σε συνδυασμό με την μη ικανότητα της κυβέρνησης των ΗΠΑ, να παρουσιάσει εν τέλει επαρκή στοιχεία περί της υποτιθέμενης κατοχής όπλων μαζικής καταστροφής του καθεστώτος Saddam ύστερα από την εισβολή, καθώς και η αποκάλυψη θηριωδιών των αμερικανών στρατιωτών σε Αφγανούς αιχμαλώτους πολέμου, στο νεοσύστατο συγκρότημα κράτησης στο Guantanamo Bay της Κούβας, είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση των αντιαμερικανικών συναισθημάτων σε ολόκληρο τον κόσμο, συμπεριλαμβανόμενων και των παραδοσιακών συμμάχων των ΗΠΑ εντός της Ευρώπης (Herring, 2017, σελ. 661-63; Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 576-77).

Ύστερα από την επανεκλογή του το 2004, ο πρόεδρος Bush ξεκινά να επηρεάζεται όλο και περισσότερο από την καινούρια του υπουργό εξωτερικών Condoleezza Rice, η οποία

τον παρακινεί σε μια πιο διπλωματική προσέγγιση των θεμάτων της εξωτερικής πολιτικής, αφήνοντας πίσω την έως τότε εφαρμοζόμενη πολιτική της πυγμής του αντιπροέδρου Cheney (Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 576-77). Παρά την παραπάνω αλλαγή, η δημοτικότητα των πολιτικών του αμερικανού προέδρου τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό διατηρεί εντόνως πτωτική πορεία. Κύριες αιτίες για αυτό αποτελούν η ανασυγκρότηση των πολεμικών μονάδων των Taliban στο Αφγανιστάν που οδηγεί σε αναζωπύρωση των εχθροπραξιών κατά τα χρόνια 2006-2007 και η ήδη χαοτική κατάσταση εντός του Ιράκ (Layne, 2007, σελ. 44), εξατμίζοντας έτσι και τις τελευταίες αμερικανικές ελπίδες επίτευξης των στόχων τους σε οποιαδήποτε από τις δύο χώρες.

Με τα επιχειρησιακά θέατρα του Αφγανιστάν και του Ιράκ ακόμα ανοιχτά και με χιλιάδες άνδρες των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων καθηλωμένους στην Μέση Ανατολή να επιτηρούν τις διαδικασίες κρατικής ανοικοδόμησης, ο πρόεδρος Bush όντας προσηλωμένος ακόμη στο πλάνο περί παγκόσμιου εκδημοκρατισμού και παρά τις αντιδράσεις της Ρωσίας, προβαίνει το 2004 στην στήριξη της ένταξης εντός του NATO των τριών χωρών της Βαλτικής, αλλά και της Ρουμανίας, της Σλοβενίας και της Σλοβακίας (Herring, 2017, σελ. 667). Ακόμα πιο προκλητική όμως, όπως θα αποδεικνυόταν στο μέλλον για την Ρωσική πλευρά, υπήρξε η αμερικανική υπόνοια μελλοντικής ένταξης της Γεωργίας και ιδίως της Ουκρανίας εντός του αμυντικού σχηματισμού. Ο επικείμενος πόλεμος της νότιας Οσσετίας το 2008, επρόκειτο να αποκαλύψει ξεκάθαρα τις σκέψεις του Ρώσου προέδρου Vladimir Putin για το ζήτημα, καθώς και τα υπαρκτά όρια εφαρμογής της φιλελεύθερης ατζέντας του αμερικανού προέδρου. Παρά τους όποιους θετικούς οιωνούς κατά τα πρώτα έτη της κυβέρνησης Bush, η παραπάνω κρίση θα δημιουργούσε ένα έντονο αίσθημα πικρίας στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, προδιαγράφοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μελλοντικές προστριβές.

Ένα από τα λίγα ίσως σημεία της υφηλίου στα οποία η εξωτερική πολιτική του προέδρου Bush χαρακτηρίστηκε από ξεκάθαρα θετικό πρόσημο, ήταν απέναντι στα κράτη της υποσαχάριας Αφρικής, στα οποία η αμερικανική κυβέρνηση παρέδωσε ανθρωπιστική βοήθεια συνολικού ύψους 15 δισεκατομμυρίων δολαρίων, με κύριο στόχο την καταπολέμηση της επιδημίας του AIDS, που εκείνη την εποχή μάστιζε την Αφρικανική ήπειρο (Herring, 2017, σελ. 670; Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 579).

Κατά τα τέλη της δεύτερης τετραετίας του το 2008, ο πρόεδρος Bush πρόκειται να αφήσει τις ΗΠΑ σε ένα καταφανώς χειρότερο σημείο από το οποίο τις παρέλαβε στις αρχές του 2000. Χτυπημένες από την χρηματοοικονομική κρίση του 2008, εν μέσω δύο

πολέμων χωρίς κάποιο τέλος στον άμεσο ορίζοντα στην Μέση Ανατολή και με το εθνικό τους γόητρο φανερά μειωμένο στα περισσότερα σημεία του πλανήτη, το βάρος της καθοδήγησης τους για τα επόμενα οκτώ χρόνια θα αναλαμβανόταν τώρα από τον διάδοχο του Barack Obama, ο οποίος και λαμβάνει τα ινία της προεδρίας στις 20 Ιανουαρίου 2009.

2.3 Η προεδρία του Barrack Obama (2009-2017): Μια εξελισσόμενη Αμερικανική στρατηγική για ένα μεταβαλλόμενο διεθνές τοπίο

Η οκταετία της διακυβέρνησης του προέδρου Obama από το 2009 έως το 2017, όπως πρόκειται να φανεί παρακάτω θα αποτελούσε ουσιαστικό σημείο καμπής τόσο για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, όσο και για την ίδια την δομή του διεθνούς συστήματος. Με το τέλος του αποτυχημένου δόγματος φιλελευθεροποίησης δια του ξίφους του προέδρου Bush και με τα τρομοκρατικά χτυπήματα της εντεκάτης Σεπτεμβρίου να παίρνουν πλέον την μορφή μακρινής ανάμνησης στο αμερικανικό υποσυνείδητο, η νέα κυβέρνηση των ΗΠΑ επρόκειτο να μεταβάλει τους στόχους της υψηλής της στρατηγικής, ενόψει της εμφάνισης νέων και αναπάντεχων προκλήσεων εντός της διεθνούς αρένας.

Η υψηλή στρατηγική της κυβέρνησης Obama, επρόκειτο να θέσει χαμηλότερους και πιο πραγματιστικούς στόχους σε σύγκριση με αυτή του προκάτοχου του (Serfaty, 2021, σελ.144). Το παραπάνω στοιχείο θα έδινε την αίσθηση σε πολλούς αναλυτές πως η εξωτερική πολιτική του νέου πρόεδρου, ήταν είτε άκρως συγκεχυμένη και παθητική είτε και παντελώς ελλιπής ενός προκαθορισμένου σχεδίου δράσης περί των εξωτερικών θεμάτων (Dueck, 2015, σελ. 33-34; Leonì, 2021, σελ. 133-35; Shively, 2016, σελ. 110-11). Τέτοιου τύπου κριτικές φαντάζουν ολίγων τι άδικες, ύστερα από μια προσεκτικότερη εκτίμηση της συνολικής θητείας του τότε αμερικανού προέδρου. Θα αναφερθούν τέσσερις παράγοντες που πιθανώς να οδήγησαν τον πρόεδρο Obama στην υιοθέτηση μιας μετριοπαθέστερης εξωτερικής ατζέντας, σε σύγκριση με τον πρόεδρο Bush.

Αρχικώς, ο πρόεδρος Obama προσπάθησε να εμφανίσει εμπράκτως μια αλλαγή στον τρόπο διαχείρισης των εξωτερικών ζητημάτων, με στόχο να επιδιορθώσει την ζημιά που είχε προκληθεί στην ήπια ισχύ και το διεθνές γόητρο των ΗΠΑ, εξαιτίας των μονομερών επιθετικών πρακτικών των προηγούμενων ετών (Herring, 2017, σελ. 672;

Lofflmann, 2017, σελ. 180). Δεύτερον, η αμερικανική οικονομική ύφεση από το 2007 έως και το 2009 επρόκειτο να στερήσει από την κυβέρνηση του χρήσιμα οικονομικά κεφάλαια, ειδικότερα κατά τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης του (Herring, 2017, σελ. 673; Leoni, 2021, σελ. 136). Τρίτον, αλλαγές στην ίδια την δομή του διεθνούς συστήματος και μετατροπής του από μονοπολικό, σταδιακά σε πολύπολικό, ειδικότερα από το 2014 και μετά, θα τον εξανάγκαζαν σε προσεκτικότερες εξωτερικές ενέργειες και υπολογισμούς ισχύος, έναντι μιας οικονομικά και στρατιωτικά αναδύομενης Κίνας και μιας επιθετικότερης σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες Ρωσίας (Leoni, 2021, σελ.136). Τέλος, η κυβέρνηση Obama θα εκκαλείτο να αντιμετωπίσει περισσότερες σε αριθμό αναπάντεχες διεθνείς κρίσεις, καθιστώντας πιο συχνή την ανάγκη πραγματοποίησης διπλωματικών ελιγμών με στόχο την επίλυση τους.

Εν τοις πράγμασι, η υψηλή στρατηγική του Obama θα χαρακτηριζόταν ως ένας αμυντικού τύπου φιλελευθερισμός, μετακινούμενος όμως σταδιακά με το πέρασμα των ετών προς μια όλο και ρεαλιστικότερη λογική, εμφανή κυρίως κατά την διάρκεια της δεύτερης τετραετίας εντός του οβάλ γραφείου (Miller & Rubinovitz, 2020, σελ. 222). Πρωταρχικό μέσο επίτευξης των εθνικών στόχων θα ήταν αυτό της πολυμερούς (multilateral) διπλωματίας, με διατήρηση όμως της δυνατότητας καταφυγής στη χρήση σκληρής ισχύος, σε περιπτώσεις που αυτό θεωρείτο απαραίτητο.

Πρώτο μέλημα της νεοεκλεγμένης αμερικανικής κυβέρνησης θα ήταν η επούλωση των πληγών στις σχέσεις της με τον μουσουλμανικό κόσμο. Κατά την διάρκεια ομιλίας του στο Κάιρο της Αιγύπτου το καλοκαίρι του 2009, ο αμερικανός πρόεδρος θα εξέφραζε την ανάγκη ενός «νέου ξεκινήματος» στις διακρατικές σχέσεις των ΗΠΑ και των μουσουλμανικών χωρών, υπερτονίζοντας την ύπαρξη των κοινών αξιών και ιδανικών που μοιράζονταν μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον ίδιο, η περιοχή της Μέσης Ανατολής δεν αποτελούσε άμεσο κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ, γεγονός που θα δικαιολογούσε κάπως και την όποια μελλοντική του διστακτικότητα στην επιλογή μιας σταθερής πολιτικής γραμμής, κατά την περίοδο της «αραβικής άνοιξης» (Leoni, 2021, σελ.150-51).

Ο αυτοπυρπολισμός ενός νεαρού άνδρα στην επαρχιακή πόλη Sidi Bouzid της Τυνησίας τον Δεκέμβριο του 2010, επρόκειτο να προκαλέσει ένα τσουνάμι διαδηλώσεων, κοινωνικών επαναστάσεων και εξεγέρσεων που θα ταρακουνούσε συθέμελα ολόκληρο τον αραβικό κόσμο (Shively, 2016, σελ. 51). Η απροσδόκητη «αραβική άνοιξη» του 2011 όπως ονομάστηκε τότε, επρόκειτο να δημιουργήσει έντονη πολιτική αμηχανία στην κυβέρνηση των ΗΠΑ, σχετικά με την στάση που έπρεπε να κρατήσει. Έχοντας μόλις σχετικά πρόσφατα δρομολογήσει την ολοκληρωτική έξοδο και

των τελευταίων αμερικανικών στρατευμάτων από το Ιράκ στα τέλη του 2011, εκπληρώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια εκ των προεκλογικών του υποσχέσεων, (Herring, 2017, σελ. 673-74) ο αμερικανός πρόεδρος ανησυχώντας για πιθανή εμπλοκή των ΗΠΑ σε έναν νέο μακροχρόνιο πόλεμο, αποφάσισε να αφήσει τα γεγονότα ως επί το πλείστον να εξελιχθούν από μόνα τους, προβαίνοντας μονάχα σε έμμεσες κινήσεις με στόχο την διάχυση της δημοκρατίας.

Εξαίρεση στο παραπάνω υπήρξε η εξουσιοδοτημένη από το συμβούλιο ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών ανθρωπιστική επέμβαση στην Λιβύη το 2011, η οποία πραγματοποιήθηκε λόγω κυρίως επίκλησης των συμμάχων των ΗΠΑ, συγκεκριμένα του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας, κατά την οποία μάλιστα χρησιμοποιήθηκαν μονάχα εναέρια αμερικανικά μέσα για την κάλυψη συμμαχικών στρατευμάτων και την παροχή επιμελητείας (Dueck, 2015, σελ. 82; Shively, 2016, σελ. 56-57).

Η παραπάνω μετριοπαθής διαχείριση είχε ως αποτέλεσμα η κυβέρνηση Obama να κατηγορηθεί εντόνως τότε στο εσωτερικό των ΗΠΑ για «ηγεσία εκ των μετόπισθεν», οδηγώντας σε φημολογίες και συζητήσεις περί υποτιθέμενης εξασθένισης της αμερικάνικης ισχύος (Lofflmann, 2017, σελ.193-94). Μια πιο αποστασιοποιημένη χρονικά από τα γεγονότα μετάφραση είναι, πως ο πρόεδρος Obama είχε αντιληφθεί την ανάγκη για αλλαγή των στρατηγικών προτεραιοτήτων που έπρεπε να δώσουν οι ΗΠΑ, με αποτέλεσμα την χρήση μίας στρατηγικής «μεταφοράς των βαρών» (Mearsheimer, 2006, σελ. 330-33) σε τοπικούς συμμάχους όπως το Ισραήλ, η Ιορδανία και οι αραβικές χώρες του κόλπου (Leoni, 2021, σελ. 151), με στόχο την επικέντρωση της αμερικανικής προσοχής αλλού.

Η ταχύτατη επανάκαμψη ύστερα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 και τα συνεχή προγράμματα στρατιωτικού εκμοντερνισμού, θα καθιστούσαν την Κίνα την νούμερο ένα απειλή της μεταψυχροπολεμικής αμερικανικής ηγεμονίας. Ύστερα των πρώτων αποτυχημένων αμερικανών προσπαθειών προσέγγισης της κυβέρνησης του Πεκίνου (Dueck, 2015, 73-74), ο πρόεδρος Obama συνειδητοποιώντας πως το κέντρο βάρους του πλανήτη είχε μεταφερθεί από την Ευρώπη και την Μέση Ανατολή στην νοτιοανατολική Ασία, αποφασίζει να στρέψει την πλειονότητα των αμερικανικών μέσων στην προσπάθεια περιορισμού του νέου ασιατικού γίγαντα (National Security Strategy, 2010, σελ. 43). Υπό τα νέα πλαίσια του υβριδικού σχεδίου «Στροφή στην Ασία» (Pivot to Asia), η κυβέρνηση Obama θα προέβαινε στην εγκατάσταση αμερικανών πεζοναυτών και ναυτικών μέσων στις χώρες της Αυστραλίας και της Σιγκαπούρης αντίστοιχα (Dueck, 2015, σελ. 74), στην δημιουργία νέων πολυμερών εμπορικών συμφωνιών με κράτη της ασιατικής ηπείρου που εξαιρούσαν την Κίνα, όπως αυτή της

«Δια – Ειρηνικής Συνεργασίας» (Trans-Pacific Partnership) (Shively, 2016, σελ. 65) και στην σύσφιξη σχέσεων με συμμαχικά και όχι μόνο κράτη της περιοχής όπως η Ιαπωνία, η Νότιος Κορέα, οι Φιλιππίνες, η Ινδία και το Βιετνάμ (Miller & Rubinovitz, 2020, σελ. 219), με τελικό στόχο να κάμψουν τις προσπάθειες κινεζικού αναθεωρητισμού, γύρω από τον χώρο της ανατολικής κινεζικής θάλασσας.

Σχετικά με την Ρωσία, και σε αυτή την περίπτωση ο πρόεδρος Obama θα προσπαθούσε αρχικώς τουλάχιστον, να ακολουθήσει μια διπλωματική προσέγγιση των όποιων θεμάτων. Έχοντας καταλήξει στο συμπέρασμα πως ο πόλεμος στην Γεωργία το 2008 ήταν αποτέλεσμα τόσο της στάσης της κυβέρνησης Bush όσο και της Ρωσίας (Dueck, 2015, σελ. 67), κατά τα πρώτα έτη της διακυβέρνησης του θα εργαζόταν με στόχο την επίτευξη μιας νέας συνεργατικής σχέσης, με έμπρακτο αποτέλεσμα την υπογραφή της συμφωνίας «νέα APXH» (new START) το 2010, που θα μείωνε τα πυρηνικά οπλοστάσια των δύο χωρών (The White House, 2010, σελ. 23). Το πρόβλημα με την παραπάνω λογική ήταν πως σύμφωνα με την ρωσική πλευρά, οι ΗΠΑ δεν είχαν προβεί σε κάποια ουσιαστική αλλαγή εντός του NATO που να περιορίζει την επιρροή της συμμαχίας σε χώρες βρισκόμενες στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, όπως ήταν για παράδειγμα η Ουκρανία (Leoni, 2021, 153-54).

Οι, σύμφωνα με την Ρωσία, παρεμβάσεις της αμερικανικής πλευράς στην διάρκεια των Ουκρανικών διαδηλώσεων της «Ευρωπλάτειας» (Euromaidan) το 2013-2014, που είχαν ως τελικό τους αποτέλεσμα την πτώση της φιλορωσικής ουκρανικής κυβέρνησης του Victor Yanukovych, θα έπαιζαν καταλυτικό ρόλο στην μελλοντική Ρωσική συμπεριφορά (Katchanovskii, 2026, σελ.26-27). Συγκεκριμένα, λόγω του τελευταίου, η Ρωσία θα προέβαινε σε στρατιωτική επέμβαση εντός της Ουκρανίας το 2014, με αποτέλεσμα την κατάληψη και απόσχιση της περιοχής της Κριμαίας από τον ρωσικό στρατό (Miller & Rubinovitz, 2020, σελ. 220). Σε απάντηση της ρωσικής επιθετικότητας η αμερικανική κυβέρνηση, σε συνεργασία με τους ευρωπαίους συμμάχους της, θα προέβαινε στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων κατά της Ρωσίας, στοχευμένες κυρίως στο κομμάτι της ενέργειας καθώς και σε νέες διαβεβαιώσεις περί των δεσμεύσεων της σχετικά με την προστασία των σύμμαχων χωρών της ανατολικής Ευρώπης (Shively, 2016, σελ. 81).

Ένα σημείο της εξωτερικής πολιτικής του Obama που θα ηχούσε παρόμοια με αυτή του προκατόχου του, θα ήταν το κομμάτι καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας με την ειδοποιό διαφορά όμως, πως η τωρινή αμερικανική κυβέρνηση δεν θα έδειχνε την ίδια αφοσίωση στο σκέλος της καθεστωτικής αλλαγής και προώθησης φιλελεύθερων αξιών όπως είχε κάνει η προηγούμενη. Το παραπάνω φάνηκε από την μετριασμένη

αμερικανική αντιμετώπιση της γένεσης του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και της Συρίας (ISIS) και την αποστολή μόλις 4000 αμερικανών στρατιωτών πίσω στο Ιράκ, εν παραλλήλω με μια βομβαρδιστική εκστρατεία στα καταληφθέντα από το Χαλιφάτο εδάφη στο Ιράκ και στην Συρία (Miller & Rubinoviz, 2020, σελ. 221-22) επιβεβαιώνοντας ξανά την απέχθεια του προέδρου σε σενάριο νέας παρατεταμένης εμπλοκής εντός της Μέσης Ανατολής.

Στο σκέλος της καταπολέμησης της τρομοκρατίας θα γραφόντουσαν και οι διεθνώς πιο αμφιλεγόμενες σελίδες της εξωτερικής πολιτικής του αμερικανού προέδρου, λόγω της εκτεταμένης χρήσης drone εναντίων τρομοκρατικών πύρινων σε κράτη όπως το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, η Σομαλία και η Υεμένη (Miller & Rubinoviz, 2020, σελ. 222) και της μονομερούς και χωρίς καμία ενημέρωση, εξόντωσης του αρχηγού της al Qaeda, Osama bin Laden από ομάδα των ειδικών δυνάμεων των ΗΠΑ εντός του κράτους του Πακιστάν την άνοιξη του 2011 (Dueck, 2015, σελ.53-54) δημιουργώντας θύελλα αντιδράσεων εκ μέρους της πακιστανικής πλευράς περί της προφανούς καταπάτησης της εθνικής της κυριαρχίας (Shively, 2016, σελ. 61).

Τέλος, στο κομμάτι των προσπαθειών μη εξάπλωσης όπλων μαζικής καταστροφής σε κράτη «ταραξίες», η κυβέρνηση Obama επρόκειτο να κερδίσει μια πρόσκαιρη νίκη αλλά και να λάβει μια μεγάλη ήττα. Ενώ από την μια, μέσω της επιβολής σκληρών οικονομικών κυρώσεων στο Ιράν, θα κατάφερνε να πείσει την καινούρια κυβέρνηση του Hassan Rouhani σε υπογραφή συμφωνίας που θα πάγωνε το πυρηνικό του πρόγραμμα για τα επόμενα χρόνια (Leoní, 2021, σελ. 156), κάτι αντίστοιχο δεν επρόκειτο να συμβεί και στην περίπτωση της Βορείου Κορέας που επιδόθηκε σε πυρηνικές δοκιμές αφηλώντας περίτρανα την Ουάσιγκτον, το 2009 και το 2013 αντίστοιχα (Dueck, 2015, σελ. 59).

Το 2016 με την δεύτερη θητεία Obama να φτάνει στο τέλος της, ο αμερικανικός λαός θα καλείτο για μια ακόμα φορά στις κάλπες, με σκοπό την εκλογή του προσώπου η πολιτική του οποίου θα τους εκπροσωπούσε για τα επόμενα τουλάχιστον τέσσερα χρόνια. Κουρασμένοι από τις αλλεπάλληλες εμπειρίες του τυχοδιωκτισμού στο εξωτερικό και με την λογική της «φιλελεύθερης ηγεμονίας» να παρουσιάζει πλέον εμφανώς τα τρωτά της σημεία (Walt, 2018, σελ. 5), οι αμερικανοί ψηφοφόροι επρόκειτο να εναποθέσουν τις ελπίδες τους σε έναν υποψήφιο που υποσχόταν να στρέψει την προσοχή του ξανά πίσω στην Αμερική.

2.4 Η προεδρία του Donald Trump (2017-2021): Ριζοσπαστική αλλαγή ή συνέχιση με απλά νέα ένδυση της υψηλής στρατηγικής Obama;

Στις 20 Ιανουαρίου του 2017, ο 45^{ος} πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Donald Trump, θα αναλάμβανε και επίσημα τα νέα του καθήκοντα στον λευκό οίκο. Προερχόμενος από τον χώρο των επιχειρήσεων και του real estate, και έχοντας κερδίσει την εκλογική κούρσα με κεντρικά συνθήματα το «πρώτα η Αμερική» και το «θα κάνουμε την Αμερική και πάλι σπουδαία», ο αντισυμβατικός αυτός νέος αμερικανός πρόεδρος επρόκειτο να φέρει μαζί του στην Ουάσιγκτον, μια ιδιαίτερη μερκαντιλιστική λογική επί των διακρατικών σχέσεων.

Η τοποθέτηση της υψηλής στρατηγικής της προεδρίας Trump σε μονάχα ένα ιδεολογικό καλούπι κρίνεται δύσκολο έργο. Για κάποιους, βασική αρχή της στρατηγικής Trump ήταν η διατήρηση της αμερικανικής ηγεμονίας, με εξαίλειψη όμως του όρου «φιλελεύθερη» που την συνόδευε άρρηκτα από το τέλος του ψυχρού πολέμου και ύστερα (Posen, 2018, σελ. 20). Για άλλους, ο πρόεδρος Trump δεν ήταν τίποτα άλλο, παρά ένας «ιδιοσυγκρασιακός ρεαλιστής» με περιορισμένη αντίληψη της έννοιας του εθνικού συμφέροντος, που υπονόμει το σκέλος της δημοκρατίας ως μέρος της ήπιας ισχύος των ΗΠΑ (Nye, 2019, σελ. 68). Για κάποιους τρίτους, όντας ο τέταρτος κατά σειράν πρόεδρος που είχε χάσει την εσωτερική μάχη με την μη κομματική, «άμορφη μάζα» (blob) του κατεστημένου του υπουργείου εξωτερικών, ο νέος πρόεδρος ήταν απλά ένας ακόμα συνεχιστής της ήδη υπάρχουσας και εφαρμοζόμενης αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής της φιλελεύθερης ηγεμονίας των τελευταίων δεκαετιών (Walt, 2018, σελ. x). Εποπτευόμενη συνολικά, η *sui generis* αυτή στρατηγική σκέψη, θα αποτελούσε ένα συνονθύλευμα μεταξύ των ρεαλιστικών στόχων που είχαν ήδη οριστεί από τα τέλη της δεύτερης κυβέρνησης Obama, παρουσιαζόμενων όμως μέσω μίας πιο επιθετικής και εθνικιστικής ρητορείας, συνδυαστικά με νεοαπομονωτικά στοιχεία, όπως την καχυποψία απέναντι σε διεθνή όργανα και συμφωνίες, με τελικό πάντα στόχο την διατήρηση της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας. Μεγαλύτερη έμφαση από την νέα κυβέρνηση επρόκειτο να δοθεί σε διμερείς (bilateral) παρά σε πολυμερείς συμφωνίες, καθότι οι τελευταίες, ήτο εκ φύσεως πιο συγκαταβατικές και έτειναν να περιορίζουν περισσότερο τα συμφέροντα των ΗΠΑ, καθώς και μια εντονότερη διάσταση δούνε και λαβείν στην αντιμετώπιση των διακρατικών σχέσεων.

Από τις πρώτες ενέργειες του προέδρου Trump κατά την είσοδο του στο οβάλ γραφείο, θα ήταν η έξοδος από διακρατικές συμφωνίες, κατά την άποψη του επιζήμιες για τα

συμφέροντα των ΗΠΑ, πιο σημαντικές εκ των οποίων την Συμφωνία του Παρισιού του 2015 (Paris Climate Agreement) που στόχο είχε την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, την εμπορική συμφωνία της Δια - Ειρηνικής Συνεργασίας του προέδρου Obama με τα κράτη της νοτιοανατολικής Ασίας και λίγο καιρό αργότερα την πυρηνική συμφωνία με το Ιράν (Iran's Nuclear Deal ή JCPOA), στην οποία είχε καταλήξει μέσω πολυμερών διαπραγματεύσεων η κυβέρνηση Obama (Cox, 2022, σελ. 138; Cooley & Nexon, 2020, σελ. 168-69).

Γεωστρατηγικά ο πρόεδρος Trump, όμοια με τον προκάτοχο του θα αναγνώριζε την περιοχή της νοτιοανατολικής Ασίας, ως το νέο κέντρο βάρους των αμερικανικών συμφερόντων. Το κομμάτι του Ινδο-ειρηνικού καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην λίστα των αμερικανικών στρατηγικών ανά γεωγραφική περιοχή, στο έγγραφο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας (National Security Strategy) του 2017, με την Ευρώπη δεύτερη και την Μέση Ανατολή τρίτη. Συνεπές με τις επιχειρηματικές καταβολές του νέου αμερικανού προέδρου, το έγγραφο θα υπερέτεινε πρώτα και κύρια την ανάγκη διατήρησης των θαλασσιών οδών ανοιχτών στο εμπόριο και θα παρουσίαζε τις οικονομικές και στρατιωτικές κινήσεις της Κίνας ως αποσταθεροποιητικές για την περιοχή (The White House, 2017, σελ. 45-46).

Όπως η ανάγκη της κυβέρνησης Obama να ανακόψει την επέκταση της Κίνας την οδήγησε στην δημιουργία και υπογραφή της «Δια - Ειρηνικής Συνεργασίας», η ίδια ακριβώς ανάγκη θα έσπρωχνε και την κυβέρνηση Trump στην υιοθέτηση πιο επιθετικών εργαλείων για την αντιμετώπιση του διακρατικού της ανταγωνιστή. Στις 23 Μαρτίου του 2018 η Αμερικανική Κυβέρνηση θα χτυπούσε σε οικονομικό επίπεδο την Κίνα, με επιβολή δασμών ύψους 25% σε όλα τα εισαγόμενα προϊόντα από ασάλι και 10% στις εισαγωγές αλουμινίου με στόχο: Α) την μείωση του αμερικανικού εμπορικού ελλείμματος και Β) τον πειθαναγκασμό της Κινεζικής κυβέρνησης σε τήρηση των νόμων περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Η Κίνα επρόκειτο να απαντήσει με δικούς της δασμούς επί των αμερικανικών εισαγωγών, αναγκάζοντας την αμερικανική κυβέρνηση εκ νέου σε επόμενο κύμα δασμών, δίνοντας στην όλη κατάσταση την αίσθηση ενός διεξαγόμενου εμπορικού πολέμου μεταξύ των δύο κρατών (Leoni, 2021 σελ. 230-32). Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως στις αρχές Σεπτεμβρίου του 2019 ο μέσος δασμός επί των εισαγόμενων κινεζικών προϊόντων στις ΗΠΑ είχε φτάσει το 21.2% έναντι του 3.1% που βρισκόταν όταν ο πρόεδρος Trump ανέλαβε την εξουσία (Miller & Rubinovitz, 2020, σελ. 242). Το παραπάνω θα έπαυε τον Ιανουάριο του 2020 όταν οι δύο οικονομικοί γίγαντες συμφώνησαν σε μείωση στο μισό των τελευταίων δασμών που είχαν επιβληθεί τον Σεπτέμβρη του 2019, αφήνοντας όμως εν ενεργεία όλους τους προηγούμενους (Leoni, 2021, σελ. 231). Πέραν του οικονομικού σκέλους, η

κυβέρνηση Trump επρόκειτο να αυξήσει τον αριθμό στρατιωτικών μέσων υπεύθυνων για την κατόπτευση της περιοχής του Ινδο-ειρηνικού, καθώς και τον αριθμό των πολεμικών ασκήσεων με συμμάχους και τοπικούς συνεργάτες όπως η Ιαπωνία και η Ινδία αντίστοιχα (Posen, 2018, σελ. 22-23).

Σχετικά με διενέξεις εντός της Ευρωατλαντικής συμμαχίας ο πρόεδρος Trump επρόκειτο να παρουσιάσει εμφανείς διαφοροποιήσεις μεταξύ των λεγομένων και των πράξεων του. Ενώ στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, αλλά και μετά την ανάληψη της προεδρίας δεν θα δίσταζε να παρουσιάσει το NATO ως «παρωχημένο» (Leoni, 2021, σελ. 219) και να χαρακτηρίσει πολλακίς, κυρίως του ευρωπαϊούς συμμάχους των ΗΠΑ, ως «τζαμπατζήδες» (free-riders) που εκμεταλλεύονταν την αμερικανική ομπρέλα προστασίας χωρίς οι ίδιοι να συνεισφέρουν οικονομικά για την δική τους ασφάλεια (Cox, 2022, σελ. 130), θα προέβαινε στην αύξηση των αμερικανικών στρατευμάτων στην ανατολική Ευρώπη σε κράτη όπως η Πολωνία και οι Βαλτικές δημοκρατίες, κατά τα έτη 2017-2018 λόγω φοβίας των συγκεκριμένων κρατών ύστερα από την απόσχιση της περιοχής της Κριμαίας από την Ρωσία το 2014 (Miller & Rubinoviz, 2020, σελ. 241). Παρά το τελευταίο, ο τρόπος έκφρασης του αμερικανού προέδρου σχετικά με θέματα που αφορούσαν την συμμαχία θα δημιουργούσε έντονη δυσφορία και φόβους μεταξύ των ευρωπαίων ομολόγων του, προκαλώντας έτσι την εμφάνιση ρωγμών στις μεταξύ τους σχέσεις (Cooley & Nexon, 2020, σελ. 160).

Στο κομμάτι των θεμάτων της Μέσης Ανατολής ο πρόεδρος Trump θα προσπαθούσε να διαφοροποιηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο μπορούσε σε σχέση με τις πολιτικές επιλογές του προκατόχου του. Πέραν της αποχώρησης του από την συμφωνία του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν που αναφέρθηκε παραπάνω, επέβαλε τεράστια οικονομική πίεση με σκοπό να γονατίσει την κυβέρνηση της Τεχεράνης, ώστε να την ξανά σύρει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για την επίτευξη νέας συμφωνίας (Leoni, 2021, σελ. 218). Σε αντίθεση με την κυβέρνηση Obama και τις πιέσεις της προς την Ισραηλινή κυβέρνηση για εύρεση λύσης του παλαιστινιακού ζητήματος, η κυβέρνηση Trump, θα προέβαινε στην προκλητική κίνηση αναγνώρισης της Ιερουσαλήμ ως ισραηλινής πρωτεύουσας, στη διακοπή της οικονομικής βοήθειας υπέρ των παλαιστινίων (Cox, 2022, σελ. 138-39) και τέλος στη διπλωματική διοργάνωση των συζητήσεων μεταξύ Ισραήλ και Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, Μπαχαρέιν, Σουδάν και Μαρόκου με στόχο την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο πλευρών. Τέλος επί προεδρίας Trump, επρόκειτο να αυξηθεί αισθητά ο αριθμός επίγειων αμερικανικών στρατευμάτων και βομβαρδισμών σε χώρες όπως το Ιράκ και η Συρία αποσκοπώντας στην καταπολέμηση του Ισλαμικού Κράτους (Posen, 2018, σελ. 24).

Στο σκέλος των Ρωσο-Αμερικανικών σχέσεων, ο πρόεδρος Trump θα επιχειρούσε μιας μορφής επανεκκίνησης του διαλόγου όμοια με αυτή της πρώτης θητείας του προέδρου Obama, μεταξύ των δύο χωρών. Παρά το γεγονός πως οι δύο ηγέτες διαπροσωπικά, φαινόταν μεταξύ τους να τα πηγαίνουν καλά, ζητήματα όπως η σκλήρυνση των αμερικανικών οικονομικών κυρώσεων για το θέμα της κατάληψης της Κριμαίας, που έγιναν κατ' εντολή του κογκρέσου και οι αμερικανικοί βομβαρδισμοί αεροπορικής βάσης του καθεστώτος Assad της Συρίας – φιλικά προσκείμενου στη Μόσχα - εξαιτίας της παράνομης χρήσης χημικών κατά την διάρκεια του εμφύλιου πολέμου, θα λειτουργούσαν μακροπρόθεσμα, ανασταλτικά στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών (Leoni, 2021, σελ. 221).

Σχεδόν το τελευταίο τέταρτο της συνολικής προεδρίας Trump θα απασχολείτο κυρίως από το ζήτημα της αντιμετώπισης της πανδημίας της νόσου Covid-19. Ολόκληρος ο πλανήτης επρόκειτο να κάνει μία μικρή παύση από τα υπόλοιπα θέματα, έως ότου η εν λόγω ασθένεια τεθεί υπό κάποιο έλεγχο. Οι εκλογές των ΗΠΑ στις τρεις Νοεμβρίου 2020, επρόκειτο να τελεστούν κάτω από μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας. Με το τέλος τους, θα όριζαν έναν νέο κάτοχο του προεδρικού θώκου, ο οποίος θα αναλάμβανε τα νέα του καθήκοντα στις 20 Ιανουαρίου 2021.

2.5 Η προεδρία του Joe Biden (2021-2023): Επιστροφή στην «κανονικότητα»

Ύστερα από τα διχαστικά για την αμερικανική κοινή γνώμη γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στο Καπιτώλιο των ΗΠΑ, στις έξι Ιανουαρίου 2021 κατά τα τέλη της προεδρίας Trump και με την πανδημία της Covid-19 να έχει ήδη στερήσει την ζωή 400.000 αμερικανών πολιτών, ο νέος πρόεδρος Joe Biden επρόκειτο να αναλώσει τις πρώτες μέρες της προεδρικής του θητείας στην μεταφορική και κυριολεκτική ίαση του κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών (Cox, 2022, σελ. 151). Έχοντας διατελέσει ήδη ως αντιπρόεδρος κατά τα χρόνια της προεδρίας Obama, ο τωρινός αμερικανός ηγέτης θα χρησιμοποιούσε το πλήθος των ήδη υπάρχοντων εμπειριών του, στην προσπάθειά του να πείσει συμμάχους και διακρατικούς συνεργάτες των ΗΠΑ, πως η Αμερική είχε «επιστρέψει» ξανά στην προ προεδρίας Trump κανονικότητα.

Η στρατηγική της «συμμαχικής αποτροπής» του προέδρου Biden, θα θύμιζε τόσο ως προς τον τρόπο όσο και στην επιλογή των μέσων, τις δοκιμασμένες πρακτικές που

είχαν ακολουθηθεί κατά την περίοδο Obama, μια ευαίσθητη δηλαδή ισορροπία μεταξύ αυτοσυγκράτησης και εμπλοκής, με αξιοποίηση κυρίως πολιτικό - οικονομικών εργαλείων για την επίτευξη των διακρατικών στόχων. Έμφαση επρόκειτο να δοθεί ξανά στο κομμάτι της διπλωματίας και στην σύσφιξη των σχέσεων με συμμαχικά κράτη, που ίσως είχαν αποξενωθεί από την ρητορεία του προηγούμενου αμερικανού προέδρου. Σημαντικό για τον ίδιο τον πρόεδρο επίσης ήταν, η επαναφορά των Ηνωμένων Πολιτειών σε διεθνείς συνθήκες και οργανισμούς από τους οποίους είχαν εξέλθει κατά τα χρόνια Trump. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως από την πρώτη του κιόλας μέρα ο πρόεδρος Biden θα φρόντιζε να επανεντάξει τις ΗΠΑ στην Συμφωνία του Παρισιού, ενώ λίγο καιρό αργότερα θα εισέρχονταν και πάλι στον Διεθνή Οργανισμό Υγείας (World Health Organization) από τον οποίο είχαν εξέλθει στην διάρκεια της πανδημίας.

Βασικός στρατηγικός στόχος του προέδρου Biden θα ήταν, όμοια με τους δύο προκατόχους του, ο περιορισμός της αυξανόμενης σφαίρας επιρροής της Κίνας στην υπόλοιπη νοτιοανατολική Ασία. Για να πετύχει το παραπάνω, η αμερικανική κυβέρνηση θα αφοσιωνόταν στην επένδυση σε τομείς δύναμης των ΗΠΑ, όπως η καινοτομία, η ανθεκτικότητα και η δημοκρατία, που σε συνδυασμό με συμμάχους στους προμαχώνες της Ασιατικής ηπείρου, θα της έδιναν το πλεονέκτημα στις σφαίρες της πολιτικής, της οικονομίας, του στρατού και της τεχνολογίας έναντι του στρατηγικού τους αντίπαλου (The White House, 2022, σελ. 23-24).

Υπό τα πλαίσια του παραπάνω, ο πρόεδρος Biden ήταν διατεθειμένος στο πάγωμα οποιασδήποτε ενέργειας που δεν συντελούσε στον σκοπό αυτό, κάποιες φορές και με αρνητικά αποτελέσματα. Ένα τέτοιο παράδειγμα, θα ήταν η απόφαση της ταχύτατης εκκένωσης και των τελευταίων ευρισκόμενων αμερικανικών δυνάμεων στο Αφγανιστάν, έως τα τέλη Αυγούστου του 2021, δίνοντας έτσι ένα οριστικό τέλος σε μια εκτενή περίοδο αμερικανικής παραμονής στην χώρα, που ξεκινούσε από το 2001. Η εσφαλμένη πιθανώς υπερεκτίμηση του αμερικανού προέδρου των δυνατοτήτων των στρατευμάτων που είχε στην κατοχή της η Αφγανική κυβέρνηση, θα είχε ως τελικό αποτέλεσμα την ανακατάληψη της εξουσίας του Αφγανιστάν, από το καθεστώς των Taliban σε διάστημα μικρότερο των δύο εβδομάδων (Cox, 2022, σελ.155).

Πάρα ταύτα, οι στρατηγικές προτεραιότητες της αμερικανικής κυβέρνησης επρόκειτο να επαναπροσδιοριστούν, ύστερα από την επίθεση των πρώτων ρωσικών στρατευμάτων και το ξεκίνημα του δεύτερου κατά τον 21^ο αιώνα, Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου στις 24 Φεβρουαρίου του 2022. Με τα βλέμματα της αμερικανικής και της παγκόσμιας κοινής γνώμης να στρέφονται αποκλειστικά επάνω στο ουκρανικό μέτωπο, η κυβέρνηση Biden συνδυαστικά με τους Ευρωατλαντικούς της συμμάχους, θα ξεκινούσε διεργασίες

με στόχο την στήριξη της ουκρανικής κυβέρνησης απέναντι στην ρωσική επιθετικότητα. Σκοπός της θα ήταν η στρατηγική αποτυχία των όποιων ρωσικών σχεδίων, επιστρατεύοντας τεράστια χρηματικά ποσά για την κάλυψη των οικονομικών και ανθρωπιστικών αναγκών της πληγείσας Ουκρανίας (The White House, 2022, σελ. 26). Πράγματι όπως θα επιβεβαιώνει ο Ουκρανός υπουργός οικονομικών, κατά τα έτη 2022 και 2023 η Ουκρανία θα ελάμβανε υπό την μορφή άμεσης στήριξης και δανείων, 31.1 δισεκατομμύρια δολάρια και 42.5 δισεκατομμύρια δολάρια αντίστοιχα (Katchanovski, 2026, σελ. 227). Παράλληλα, συνομιλίες επρόκειτο να ξεκινήσουν μεταξύ των κρατών μελών του NATO και των κυβερνήσεων της Φινλανδίας και της Σουηδίας, με στόχο την συμπερίληψη των δύο κρατών εντός της συμμαχίας, προστατεύοντας τα έτσι από μελλοντική ρωσική επιθετικότητα και σύμφωνα με τον αμερικανό πρόεδρο, ενισχύοντας περεταίρω την ανατολική πτέρυγα του αμυντικού σχηματισμού. Με τον πόλεμο να μετατρέπεται σε πόλεμο δια αντιπροσώπων μεταξύ της Ρωσίας από την μια πλευρά και των κρατών της Ευρωατλαντικής συμμαχίας από την άλλη, ο αμερικανός πρόεδρος θα προσπαθούσε να πλήξει την επιρροή και την ήπια ισχύ της Ρωσίας περιορίζοντας τις δυνατότητες της στο διεθνές πεδίο, με στόχο τον τερματισμό των αναθεωρητικών της ενεργειών (The White House, 2022, σελ. 26). Υποσυνείδητα ίσως στο μυαλό των αρχηγών των κρατών του NATO, ο πόλεμος στην Ουκρανία να αποτελούσε ένα καλό μέσο «στρατιωτικής κατατριβής» (Mearsheimer, 2007, σελ. 323-24) της Ρωσίας, στερώντας της πολεμικά μέσα που θα μπορούσε μελλοντικά να χρησιμοποιήσει εναντίον τους. Έως και την στιγμή συγγραφής αυτού του έργου, αρχές του 2026, παρά τις προσπάθειες διεξαγωγής συνομιλιών μεταξύ των δύο κρατών, ο πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας συνεχίζει να μαίνεται.

Το τελευταίο γεγονός στην διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου, που θα συντελούσε οριστικώς στην αποτυχία του προέδρου Biden να στρέψει την πλήρη προσοχή των αμερικανικών προσπαθειών στην ανατολική Ασία, θα ήταν οι επιθέσεις της Hamas και άλλων ενόπλων παλαιστινιακών οργανώσεων εναντίων ισραηλινών πολιτών τον Οκτώβριο του 2023 και οι επερχόμενες ισραηλινές τακτικές επιχειρήσεις, με στόχο την εξάλειψη των εν λόγω επιτιθέμενων. Ο πρόεδρος Biden επρόκειτο να συμπαρασταθεί πλήρως στο συμμαχικό κράτος του Ισραήλ, με την αρωγή στρατιωτικής και διπλωματικής βοήθειας, με αποτέλεσμα πέραν του μετώπου της Ουκρανίας, την απομύζηση περεταίρω αμερικανικών υλικών και άυλων πόρων στο επιχειρησιακό θέατρο της Γάζας.

Κεφάλαιο 3^ο: Η υψηλή στρατηγική της Τουρκίας κατά την χρονική περίοδο 2003-2023

3.1 Η Τουρκία πριν το 2003: Γέφυρα ή φράγμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης;

Από την θέσπιση της ως νέου κράτους, ύστερα από το τέλος του «πολέμου της ανεξαρτησίας» το 1923 έως και το 2002, η τουρκική εξωτερική πολιτική ως επί το πλείστον, επρόκειτο να οριστεί από την φράση της ηγετικής τουρκικής φυσιογνωμίας του Mustafa Kemal Atatürk: «Ειρήνη στο εσωτερικό, ειρήνη στον κόσμο» (Ozkececi-Taner & Acikmese, 2023, σελ. 3). Η πολιτική σκέψη του εθνοπατέρα της Τουρκικής Δημοκρατίας, θα έθετε τις ράγες πάνω στις οποίες οι πολιτικοί του επίγονοι, θα οδηγούσαν σχεδόν πιστά την Τουρκία για τα επόμενα 80 χρόνια.

Κύριος πυρήνας του Κεμαλικού τρόπου σκέψης, ήταν η δημιουργία ενός έθνους - κράτους βασισμένου στον τουρκικό εθνικό χαρακτήρα, αφήνοντας πίσω στο παρελθόν στοιχεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως η πολυπολιτισμικότητα και η αποκλειστική ιδεολογική ταύτιση με τις αξίες του Ισλάμ. Αποτέλεσμα αυτού, θα ήταν η σταδιακή αποστασιοποίηση της Τουρκίας από τον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο (Ozkececi-Taner, 2013, σελ.185). Ο Atatürk στην διάρκεια της αναζήτησης του ξένων κρατικών προτύπων, στα οποία θα βάσιζε το νεοσύστατο τουρκικό κράτος, ασπάστηκε ιδέες από τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής του, δηλαδή ευρωπαϊκά δυτικά κράτη όπως η Γαλλία, η Γερμανία και το Βέλγιο, οδηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο σε ραγδαία εκδυτικοποίηση της τουρκικής κοινωνίας και των θεσμών της (Cagartay, 2019, σελ. 12).

Παρ' ότι η Τουρκία ουσιαστικά έμεινε εκτός του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, μετά την ανάδειξη της Σοβιετικής Ένωσης ως του δεύτερου πόλου γεωπολιτικής δύναμης του πλανήτη, η ανάγκη του τουρκικού κράτους να προστατεύσει τον εαυτό του από τον ιδεολογικό και εδαφικό επεκτατισμό των σοβιετικών, την ωθεί να ενταχθεί στη Βορειοατλαντική Συμμαχία το 1952. Κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου και εξαιτίας του περιοριστικού χαρακτήρα του διπολικού κόσμου, η Τουρκία στερείται ευκαιριών χάραξης αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής. Παρά ταύτα, καταφέρνει να

διατηρήσει την εδαφική της ακεραιότητα και να συνεχίσει έτσι απρόσκοπτα τις εντατικές της προσπάθειες εναρμονισμού και ταύτισης με τα δυτικά της πρότυπα, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ένταξη της ως συνδεδεμένου μέλους (associate member) της Ευρωπαϊκής Κοινότητας το 1963, με βλέψεις για πλήρη ένταξη εντός του οργανισμού στο μέλλον (Ozkececi-Taner, 2013, σελ. 186).

Κύριο σημείο εντάσεων μεταξύ της Τουρκίας και των δυτικών της συμμάχων στην διάρκεια το ψυχρού πολέμου, αποτέλεσε το ζήτημα της κατάληψης του ενός τρίτου της νήσου της Κύπρου από τουρκικά στρατεύματα το 1974, γεγονός που θα την έφερνε στα πρόθυρα θερμού πολέμου με την σύμμαχο και γειτονική της χώρα Ελλάδα. Ως απάντηση, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα επέβαλαν εμπάργκο στις πωλήσεις όπλων προς την Τουρκία, το οποίο θα έπαυαν τρία χρόνια αργότερα (Ozkececi-Taner & Acikmese, 2023, σελ. 4). Το παραπάνω περιστατικό θα αποτελούσε μήλο της έριδος, στις σχέσεις μεταξύ του τριπτύχου Τουρκίας – Ελλάδας – Κύπρου, με αποφασιστική σημασία σε περεταίρω ζητήματα μεταξύ των τριών χωρών.

Τα έτη ύστερα από την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη λήξη του ψυχρού πολέμου, υπήρξαν κρίσιμα για την διαμόρφωση της νέας θέσης που θα καταλάμβανε η Τουρκία εντός του μονοπολικού διεθνούς πεδίου. Από την μία υπήρξαν φωνές, εντός και εκτός της Τουρκίας, που υποστήριζαν πως με το τέλος της σοβιετικής απειλής, η αξία της Τουρκίας ως προμαχώνα της Δύσης στην ανατολική μεσόγειο είχε παύσει να υφίσταται. Αντιθέτως μάλιστα λόγοι, όπως το κουρδικό της ζήτημα, οι συχνές εσωτερικές της καταπατήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η αντιπαλότητα της με την Ελλάδα, την καθιστούσαν βάρος και μειονέκτημα για την υπόλοιπη Δύση. Ενώ οι τούρκοι αξιωματούχοι αρέσκονταν συχνά, να παρουσιάζουν το κράτος τους σαν γέφυρα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, σύμφωνα με την παραπάνω λογική η Τουρκία διέτρεχε το ρίσκο να αναγνωριστεί ως το φράγμα μεταξύ των δυτικών θεσμών και ενός κόσμου έξω από αυτούς, παντελώς ξένου και εχθρικού απέναντι τους. Σε μια τέτοια περίπτωση η Τουρκία θα έπρεπε να αφήσει πίσω της, τις προσπάθειες ταύτισης με το δυτικό μοντέλο και να αναζητήσει ευκαιρίες σχέσεων και συμμαχιών μεταξύ των κρατών της κεντρικής Ασίας και της Μαύρης Θάλασσας (Hale, 2013, σελ.135-36). Από την άλλη πλευρά λιγότερο ακραίες φωνές υποστήριζαν, πως οι νέες επιλογές της Τουρκίας ερχόντουσαν να προστεθούν στις ήδη προηγούμενες σχέσεις της και όχι να τις αντικαταστήσουν. Μάλιστα για τα κράτη της δυτικής Ευρώπης και τις ΗΠΑ, η Τουρκία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα στρατηγικό «άνοιγμα» στους χώρους της κεντρικής Ασίας και της Μέσης Ανατολής και να αποτελέσει ένα νέο, υπαρκτό κρατικό μοντέλο, για τα νεοσύστατα τουρκόφωνα μουσουλμανικά κράτη που

καταλάμβαναν τώρα πρώην εδάφη της σοβιετικής ένωσης (Hale, 2013, σελ. 136; Ozkececi-Taner, 2013, σελ. 189-90).

Αυτή η προσπάθεια «νέο - οθωμανισμού» της Τουρκίας (Ozkececi-Taner & Acikmese, 2023, σελ. 4-5) για άνοιγμα στον υπόλοιπο «τουρκικό κόσμο» δεν θα απέδιδε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Φαίνεται πως η Τουρκία είχε δώσει υπερβολική σημασία στην ύπαρξη εθνοτικών δεσμών με τα εν λόγω κράτη, υποτιμώντας έτσι την έλλειψη των απαραίτητων οικονομικών κεφαλαίων για την επίτευξη κάποιας ουσιαστικής οικονομικής διασύνδεσης, καθώς και την ήδη υπάρχουσα ρωσική επιρροή επί της περιοχής. Οι οικονομικές της κρίσεις στη διάρκεια των ετών 1994–2001 επρόκειτο να δώσουν το οριστικό τέλος στην άκαρπη της αυτή προσπάθεια κατάκτησης θέσης περιφερειακής δύναμης στη περιοχή (Yukselen, 2020, σελ.192-93).

Επίσης αρνητικό πρόσημο στην δεκαετία του '90, θα είχε το κομμάτι της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας, στην επονομαζόμενη πλέον Ευρωπαϊκή Ένωση. Η απόφαση του ευρωπαϊκού οργάνου το 1997, να μην συμπεριλάβει την αίτηση μέλους της, στα πλαίσια της εξεταζόμενης «ατζέντας 2000», επρόκειτο να δημιουργήσει έντονη δυσφορία στο εσωτερικό της Τουρκίας, που θα καταλάγιαζε μόνο ύστερα του 1999 και της ανακοίνωσης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της υποψηφιότητας ένταξης της Τουρκίας, κατά την επόμενη μεγάλη διεύρυνση (Ozkececi-Taner, 2013, σελ. 191-92).

Ένα σημείο των εξωτερικών της σχέσεων στο οποίο η Τουρκία φαινόταν να τα πηγαίνει καλά, ήταν αυτό των αμερικανο-τουρκικών επαφών, ειδικότερα στην διάρκεια της δεύτερης προεδρικής θητείας Clinton. Η «στρατηγική συνεργασία», όπως την ονόμασαν τότε μεταξύ των δύο χωρών, θα είχε ως άμεσα αποτελέσματα την βοήθεια της Ουάσιγκτον το 1997, στη εύρεση μιας συγκαταβατικής γραμμής μεταξύ των θέσεων Τουρκίας και Ελλάδας σε σχέση με προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι δύο χώρες εντός το Αιγαίου (Guvenc & Soli, 2022, σελ. 531), την παροχή καθοριστικών πληροφοριών της αμερικανικής CIA για την σύλληψη του αρχηγού του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK) Abdullah Ocalan το 1999, την αναγνώριση του παραπάνω οργανισμού από τις ΗΠΑ ως τρομοκρατικού, παρακινώντας παράλληλα και άλλες κυβερνήσεις να πράξουν το ίδιο και την αρωγή οικονομικής βοήθειας από την Αμερικανική κυβέρνηση προς την Τουρκία, υπέρ των θυμάτων του καταστρεπτικού σεισμού στο Ιζμίτ το 1999 (Hale, 2013, σελ.163-64).

Τα ακριβή θεμέλια της «στρατηγικής συνεργασίας» των δύο χωρών, θα δοκιμαζόντουσαν υπό πίεση, ύστερα των τρομοκρατικών χτυπημάτων της εντεκάτης Σεπτεμβρίου 2001 και του πολέμου των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν που ακολούθησε. Όπως θα περίμενε κανείς από έναν σύμμαχο, η Τουρκία στάθηκε στο πλευρό των Ηνωμένων

Πολιτειών στην διάρκεια του πολέμου, επιτρέποντας την χρήση τουρκικών αερολιμένων από τα αμερικανικά στρατεύματα για την διεξαγωγή επιχειρήσεων και στέλνοντας 260 τούρκους στρατιώτες για την στελέχωση της Διεθνούς Δύναμης Αρωγής για την Ασφάλεια (ISAF), στόχος της οποίας ήταν η διατήρηση της νέας αφγανικής κυβέρνησης μετά την πτώση του καθεστώτος των Taliban (Hale, 2013, σελ. 164-65).

Ενώ ο πόλεμος του Αφγανιστάν θα έφερνε τις σχέσεις της Αμερικής και της Τουρκίας πιο κοντά μεταξύ τους, η απόφαση της κυβέρνησης Bush στην διεξαγωγή πολέμου εναντίων του Ιράκ το 2003, επρόκειτο να απομακρύνει τους δύο συμμάχους. Έξι μέρες πριν τις πρώτες αμερικανικές επιθέσεις επί των εδαφών του Ιράκ, το βάρος της τουρκικής εξουσίας θα περνούσε και επίσημα πλέον, στα χέρια ενός νέου τούρκου ηγέτη.

3.2 Η περίοδος 2003-2010: Με το βλέμμα στραμμένο στην Δύση

Παρά την μεγάλη εκλογική νίκη του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) στις εκλογές του 2002, ο ιδρυτής και ηγέτης του Recep Tayyip Erdogan δεν θα μπορούσε να αναλάβει άμεσα την πρωθυπουργία της χώρας, έως τον Μάρτιο του 2003, εξαιτίας της απαγόρευσης ενασχόλησης του με τα κοινά, επιβεβλημένη από το 1998. Στο μεταβατικό διάστημα μεταξύ των εκλογών του 2002 και της άρσης της αποπομπής του από το τουρκικό κοινοβούλιο, χρέη πρωθυπουργού θα αναλάμβανε ο συνιδρυτής του κόμματος του, Abdullah Gul, έως και την παραίτηση του τελευταίου στις 14 Μαρτίου 2003 και την ανάληψη πλήρως των καθηκόντων από τον νέο τούρκο πρωθυπουργό (Cagartay, 2017 σελ. 90).

Παρά την συνεχή του παραμονή έκτοτε στην κορυφή της τουρκικής ηγεσίας, αρχικά ως πρωθυπουργός και από το 2014 και ύστερα υπό τον ρόλο προέδρου, ο πρωθυπουργός Erdogan δεν επρόκειτο να διατηρήσει σταθερή στρατηγική κατά τα χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου. Αλλαγές τόσο του γεωπολιτικού σκηνικού όσο και στο εσωτερικό της ίδιας της Τουρκίας, θα τον ανάγκαζαν σε διαφοροποιήσεις τόσο στους στόχους του όσο και στα επιλεγόμενα μέσα για την επίτευξη τους, διαχωρίζοντας έτσι την υψηλή στρατηγική της Τουρκίας μεταξύ των ετών 2003-2023 σε τρεις, διακριτές μεταξύ τους φάσεις. Η πρώτη από αυτές, ξεκινά από την στιγμή ανάληψης

της πρωθυπουργίας το 2003 και φτάνει έως περίπου το ξεκίνημα της αραβικής άνοιξης περί τα τέλη του 2010.

Όμοια με τις κυβερνήσεις που προηγήθηκαν, ο πρωθυπουργός Erdogan κατά τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης του θα διατηρούσε σταθερά την πορεία της Τουρκίας στραμμένη προς τη Δύση. Το μεγαλύτερο στοίχημα για τον ίδιο και την κυβέρνηση του επρόκειτο να ήταν, η πολυπόθητη ένταξη της Τουρκίας στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα με τις απαιτούμενες διαρθρωτικές αλλαγές εντός του εσωτερικού της χώρας, ο τούρκος πρωθυπουργός κατά την συγκεκριμένη περίοδο, θα υιοθετούσε έναν νέο τρόπο διαχείρισης των εξωτερικών θεμάτων, όσο το δυνατόν κοντινότερο σε αυτόν των μελλοντικών του Ευρωπαίων εταίρων και βασισμένο στο διακρατικό διάλογο, την διπλωματία και την ήπια ισχύ (Oguzlu, 2022, σελ. 509). Βασικός εμπνευστής του παραπάνω τρόπου σκέψης ήταν ο σύμβουλος τότε εξωτερικών θεμάτων και στο μέλλον πρωθυπουργός της Τουρκίας, Ahmet Davutoglu.

Πυρήνας της σκέψης Davutoglu, ήταν η θεωρία του ανεκμετάλλετου «στρατηγικού βάθους» που διέθετε η Τουρκία. Σύμφωνα με τον ίδιο, η γεωγραφική θέση της χώρας δεν την καθιστούσε απλά μια γέφυρα μεταξύ Ανατολής και Δύσης όπως λεγόταν συχνά. Η Τουρκία έπρεπε να αναλάβει ενεργά τον ρόλο «κεντρικού κράτους», αναπτύσσοντας πολυεπίπεδη διπλωματία, βασισμένη στους δεσμούς που διέθετε στις περιοχές της Ασίας, της Μέσης Ανατολής, των Βαλκανίων και του Καυκάσου και αφήνοντας πίσω της, την έως τότε αμυντική στάση που διατηρούσε ως προς τα εξωτερικά θέματα. Για να πετύχει το τελευταίο, η εξωτερική πολιτική της έπρεπε να στοχεύει σε μια λογική «μηδενικών προβλημάτων» με όλους τους γείτονες της, συνεισφέροντας έτσι στην τοπική και παγκόσμια ασφάλεια (Hale, 2013, σελ. 137-38; Yukselen, 2020, σελ. 207-08).

Υπό το παραπάνω πρίσμα από το 2003 και ύστερα, η Τουρκία δίνει την συγκατάθεση της στα αρμόδια όργανα του ΟΗΕ για την σύναψη σχεδίου με στόχο την επανένωση της Κυπριακής Δημοκρατίας, προβαίνει σε σταδιακή εξομάλυνση των σχέσεων της με γειτονικά κράτη όπως η Ελλάδα, η Αρμενία, το Ιράν και η Συρία (Cagaptay, 2019, σελ. 72) και προσπαθεί ενεργά να αναλάβει τον ρόλο διαμεσολαβητή σε διαμάχες κρατών των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής (Ozkececi-Taner & Acikmese, 2023, σελ. 6).

Οι παραπάνω διπλωματικές διεργασίες, δεν θα συντελούσαν στον αποπροσανατολισμό του κύριου στόχου της ένταξης εντός του Ευρωπαϊκού «οικοδομήματος». Αντιθέτως τα έτη 2000-2006 αποτελούν τα πιο ενεργητικά από πλευράς εργασιών στην ιστορία των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης (Yilmaz, 2022, σελ. 550). Μάλιστα, το 2004 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όντας

ικανοποιημένη σχετικά με την πρόοδο της Τουρκίας επί των παρατηρήσεων της, δρομολογεί το άνοιγμα των διαπραγματεύσεων για την ενταξιακή διαδικασία εντός του ερχόμενου έτους (Muftuler-Bac, 2023, σελ. 58).

Τα χρόνια μεταξύ του 2003 και του 2010 δεν θα ήταν καρποφόρα, για όλες τις διακρατικές σχέσεις της Τουρκίας. Όπως πρόκειται να αναλυθεί και στο επόμενο κεφάλαιο, οι πρώτες μέρες της πρωθυπουργίας Erdogan επρόκειτο να αποτελέσουν μια μελανή κηλίδα στην ιστορία των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και του μεγαλύτερου της συμμάχου, των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Η απόφαση του τουρκικού κοινοβουλίου να μην επιτρέψει στα αμερικανικά στρατεύματα την δημιουργία ενός βόρειου μετώπου στα σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ, κυρίως λόγω του παραδοσιακού τουρκικού φόβου εμφάνισης ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους στα νοτιοανατολικά σύνορα της, οδήγησε στην ψύχρανση των σχέσεων μεταξύ του προέδρου Bush και του τούρκου ομολόγου του (Hale, 2013, σελ 163-67).

Η κατάσταση θα χειροτέρευε ακόμα περισσότερο στις 4 Ιουλίου του 2003, εξαιτίας του λεγόμενου «περιστατικού της κουκούλας», όταν αμερικανοί στρατιώτες θα συλλάμβαναν 11 μέλη των τουρκικών ειδικών δυνάμεων στην πόλη Salaymaniyah του Ιράκ με την κατηγορία πως σχεδίαζαν την δολοφονία τοπικού κούρδου ηγέτη. Οι τούρκοι στρατιώτες θα μεταφέρονταν φορώντας κουκούλες για ανάκριση και θα παρέμεναν υπό κράτηση για τις επόμενες 60 ώρες, επιφέροντας μεγαλύτερη ένταση στις ήδη τεταμένες αμερικανο-τουρκικές σχέσεις (Atmaca, 2017, σελ. 64; Hale, 2013, σελ.167-68).

Κύρια προβλήματα του πρωθυπουργού Erdogan κατά τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης του έναντι των πολιτικών των ΗΠΑ, ήταν από την μία οι αρνητικές αμερικανικές βλέψεις εναντίον της Συρίας και του Ιράν, δυο γειτονικών κρατών της Τουρκίας με τα οποία προσπαθούσε να χτίσει βαθύτερες σχέσεις (Altunisik, 2013, σελ. 166) και από την άλλη η αδυναμία της κυβέρνησης Bush να αναγνωρίσει την ανησυχία της τουρκικής πλευράς εξαιτίας της ύπαρξης μαχητών του PKK, εντός των εδαφών του βορείου Ιράκ (Cagartay, 2019, σελ. 98). Οι σχέσεις των δύο συμμάχων θα βελτιωνόντουσαν σχετικά, ύστερα της επίσκεψης του τούρκου πρωθυπουργού στην Ουάσιγκτον στις πέντε Νοεμβρίου του 2007 και της τότε συγκατάβασης του αμερικανού προέδρου, στην παροχή πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο στα τουρκικά στρατεύματα σχετικά με βάσεις και δραστηριότητες του PKK πλησίον των τουρκικών συνόρων (Hale, 2013, σελ. 169).

Η εκλογή του προέδρου Obama στις ΗΠΑ αποτέλεσε αρχικά ενθαρρυντικό γεγονός για τις μελλοντικές σχέσεις των δύο κρατών. Για τον νέο αμερικανό πρόεδρο η Τουρκία

αποτελούσε το ιδανικό «μοντέλο» ενός σύγχρονου, κοσμικού, μουσουλμανικού κράτους, για να χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα στην προσπάθεια επανασύνδεσης των ΗΠΑ, με τον μουσουλμανικό κόσμο. Σε ομιλία του το 2009 κατά την διάρκεια επίσκεψης του στην Τουρκία, ο πρόεδρος Obama θα αναφερόταν στο χτίσιμο μιας «*συνεργασίας μοντέλου*» μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας, που θα βοηθούσε στην δημιουργία μιας ασφαλέστερης, πλουσιότερης και δίχως εντάσεις διεθνούς κοινότητας (Atmaca, 2017, σελ. 66; Cagartay, 2019, σελ. 100-01). Παρά τους θετικούς οιωνούς των πρώτων ημερών της προεδρίας Obama, οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών μακροπρόθεσμα δεν επρόκειτο να μεταβληθούν ιδιαιτέρως προς το καλύτερο. Κύριο ρόλο σε αυτό θα έπαιζε ο διπλωματικός ακτιβισμός της Τουρκίας, ο οποίος σύμφωνα με την αμερικανική πλευρά έπληττε έμμεσα τα συμφέροντα της στην περιοχή.

Ένα από αυτά τα αγκάθια, ήταν οι συνεχιζόμενες προσπάθειες καλλιέργειας καλών σχέσεων της Τουρκίας με το γειτονικό Ιράν. Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, η Τουρκία δεν είχε την δυνατότητα αποκοπής από έναν από τους μεγαλύτερους εμπορικούς της εταίρους, στον οποίο βασιζόταν μάλιστα για την εισαγωγή φυσικού αερίου. Βασική πηγή ανησυχιών των ΗΠΑ αποτελούσε το αναπτυσσόμενο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, του οποίου όμως η Τουρκία δεν θεωρούσε πως είναι ο άμεσος στόχος. Στην προσπάθεια εύρεσης λύσης στο πρόβλημα, θα προέβαινε στις 17 Μαΐου 2010 στην ανακοίνωση σχεδίου, αποτέλεσμα τριμερών διαβουλεύσεων μεταξύ της ίδιας, του Ιράν και της Βραζιλίας. Φοβούμενες τον αποκλεισμό του σχεδίου πάνω στο οποίο είχαν εργαστεί τόσο σκληρά, οι απεσταλμένοι της Τουρκίας και της Βραζιλίας θα ψήφιζαν αρνητικά στην ψηφοφορία του Συμβουλίου Ασφαλείας, σχετικά με την επιβολή οικονομικών κυρώσεων στο Ιράν προκαλώντας δυσφορία στις ΗΠΑ (Atmaca, 2017, σελ. 69; Hale, 2013, σελ 170-71).

Ένα εξίσου μεγάλο πρόβλημα για τις ΗΠΑ, ήταν οι συνεχείς προστριβές στις σχέσεις της Τουρκίας με έναν άλλο σημαντικό τους εταίρο στην περιοχή, το κράτος του Ισραήλ. Η συχνή τουρκική κριτική απέναντι στο Ισραήλ, από την άνοδο το AKP στην εξουσία σχετικά με το παλαιστινιακό ζήτημα, καθώς και η πολιτική στήριξη του παλαιστινιακού κόμματος της Hamas, θα έφθιραν ανεπανόρθωτα τις σχέσεις των δύο αμερικανών συμμάχων, με κρεσέντο της κόντρας το περιστατικό της 31 Μαΐου 2010 επί του πλοίου Mavi Marmara. Το τουρκικό πλοίο αποτελούσε μέρος νηοπομπής με στόχο το σπάσιμο του ισραηλινού αποκλεισμού της λωρίδας της Γάζας και παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Αποτέλεσμα της επιβίβασης ισραηλινών στρατιωτών και της επερχομένης συμπλοκής που ακολούθησε, ήταν ο θάνατος εννέα τούρκων και ενός τούρκο-αμερικανού εθελοντών, δημιουργώντας αισθήματα οργής από πλευράς της Αγκύρας, η

οποία και θα ανακαλούσε τον πρέσβη της στο Ισραήλ ως ένδειξη διαμαρτυρίας (Atmaca, 2017, σελ. 70; Cagartay, 2019, σελ 101-02).

Απέναντι στη Ρωσία, μιας δύναμης ευρισκόμενης εγγενώς στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή που βρίσκεται και η Τουρκία, η κυβέρνηση Erdogan θα ήτο ιδιαιτέρως προσεκτική να διατηρήσει όσο το δυνατόν μπορούσε, μια ουδέτερη στάση. Κατά την διάρκεια του πολέμου μεταξύ της Γεωργίας και της Ρωσίας το 2008, η τουρκική κυβέρνηση επρόκειτο να φανεί ουδέτερη, τηρώντας τα συμφωνημένα της συνθήκης του Μοντρέ, απαγορεύοντας έτσι την είσοδο δύο νοσοκομειακών αμερικανικών πολεμικών πλοίων στα στενά των Δαρδανελίων κατευθυνόμενα προς την Γεωργία για υποτιθέμενη παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Με το τέλος του πολέμου και στα πλαίσια της λογικής «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» ο τούρκος πρωθυπουργός θα προέβαινε στην πρόταση της «Συμφωνίας Σταθερότητας του Καυκάσου» (Caucasus Stability Pact) μεταξύ της Τουρκίας, της Ρωσίας, της Γεωργίας, της Αρμενίας, και του Αζερμπαϊτζάν με στόχο την προώθηση του διαλόγου και την επίλυση μελλοντικών προβλημάτων, η οποία όμως παρά τις πρώτες θετικές αντιδράσεις της Ρωσικής πλευράς δεν επρόκειτο να υλοποιηθεί (Ekinici, 2017, σελ. 163-64)

Με το πέρασμα των ετών και με την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα να πλησιάζει στο τέλος της, οι τουρκικές ελπίδες των αρχών της δεκαετίας, για ένταξη εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα ξεκινούσαν σταδιακά να ξεθωριάζουν. Πολλοί παράγοντες θα έπαιζαν ρόλο σε αυτό. Ένας πρώτος παράγοντας ήταν η αρνητική στάση των δύο νέων κυβερνήσεων της Γαλλίας και της Γερμανίας, δύο κρατών με ηγετική φωνή εντός του οργανισμού, τα οποία προτιμούσαν η Τουρκία να αποκτήσει ρόλο «προνομιακού συνεργάτη» της Ένωσης παρά πλήρους μέλους (Hale, 2013, σελ. 187-88). Ένας δεύτερος παράγοντας ήταν το άλυτο ακόμα κυπριακό ζήτημα. Με την καταψήφιση του ενοποιητικού σχεδίου του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ Kofi Annan από την ελληνοκυπριακή πλευρά και την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας εντός της Ε.Ε. το 2004, με το θέμα της διχοτόμησης του νησιού ακόμα ανοιχτό, οι ενταξιακές συνομιλίες της Τουρκίας θα εγκλωβίζονταν από τα ανεπίλυτα ακόμα θέματα μεταξύ της ίδιας και της Κυπριακής Δημοκρατίας (Cagartay, 2019, σελ. 81). Τρίτος παράγοντας ήταν η σταδιακή ελάττωση με το πέρασμα των ετών, ψήφισης και εφαρμογής στο εσωτερικό, των απαιτούμενων πολιτικών μεταρρυθμίσεων από την τουρκική πλευρά (Hale, 2013, σελ. 190). Τέταρτον η οικονομική κρίση εντός της ευρωζώνης του 2008 και ο τρόπος διαχείρισης της από την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα προκαλούσαν ζημία στην θελκτικότητα της υιοθέτησης του δυτικού μοντέλου παγκοσμιοποίησης σε κράτη ευρισκόμενα στο μεταίχμιο, όπως βρισκόταν εκείνη την εποχή η Τουρκία (Balta & Celikpala, 2022 σελ. 592).

Με το τέλος των ονείρων για ένταξη εντός του ευρωπαϊκού ενωσιακού πλαισίου, ένα νέο κύμα αντιευρωπαϊσμού θα δημιουργούνταν με τα χρόνια στην σκέψη του τουρκικού λαού και της ηγεσίας του (Balta & Ozdal, 2023, σελ. 88). Παρόλα αυτά, η ερχόμενη περίοδος της αραβική άνοιξης του 2011 και το κύμα επαναστάσεων στα κράτη του αραβικού κόσμου που την ακολούθησε, θα οδηγούσε στο άνοιγμα νέων ευκαιριών ανάδειξης της εξωτερικής πολιτικής της τουρκικής κυβέρνησης και στη χάραξη μιας διαφορετικής στρατηγικής.

3.3 Η περίοδος 2011-2015: Ένας φάρος καθοδήγησης για τον μουσουλμανικό κόσμο

Το ξεκίνημα των επαναστάσεων ύστερα της αραβικής άνοιξης, θα τοποθετούσε την Τουρκία σε ένα πρωτοφανές για την ίδια δίλημμα. Έως και τα τέλη του 2010, ο πρωθυπουργός Erdogan είχε προσπαθήσει ενεργά στην καλύτερευση των σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των κυβερνήσεων των γειτονικών της κρατών, δίνοντας έτσι στην Τουρκία, την εικόνα μιας οικονομικά εύρωστης, δημοκρατικής, μουσουλμανικής χώρας. Εάν επρόκειτο να διατηρήσει τις καλές αυτές σχέσεις με τις κυβερνήσεις της εκάστοτε χώρας ανέπαφες, έπρεπε να αφήσει τις νέες αραβικές επαναστάσεις να περάσουν ανεπηρέαστες από την ίδια. Από την άλλη πλευρά, εάν η Τουρκία έμενε παντελώς αμέτοχη στον αγώνα των αραβικών λαών για εκδημοκρατισμό των καθεστώτων τους, κινδύνευε να χάσει την ήπια ισχύ της ανάμεσα στους πληθυσμούς των εν λόγω κρατών, η οποία βασιζόταν στις δημοκρατικές της καταβολές (Onis, 2014, σελ.208; Yukselen, 2020, σελ. 222). Θέλοντας να βρεθεί στην «σωστή πλευρά της ιστορίας» και διατηρώντας την άποψη πως, με την άνοδο στην εξουσία πολιτικών κομμάτων συγγενών της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» με την οποία το κόμμα του AKP μοιραζόταν κοινά ιδεολογικά στοιχεία, η πολιτική επιρροή της Τουρκίας στα εν λόγω κράτη θα ανέβαινε, (Oguzlu, 2022, σελ. 512) ο πρωθυπουργός Erdogan θα κινείτο προς την δεύτερη κατεύθυνση.

Η Τουρκία φιλοδοξούσε να αναλάβει τον ρόλο «περιφερειακού ηγέτη» στην περιοχή της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, λειτουργώντας ως κρατικό υπόδειγμα για τα νεοσύστατα αραβικά δημοκρατικά καθεστάτα (Onis, 2014, σελ. 208). Η επανένταξη ισλαμικών στοιχείων πίσω ξανά στην ταυτότητα του τουρκικού κράτους από την κυβέρνηση του AKP, μεταξύ των ετών 2007 και 2010, θα καθιστούσε το μοντέλο Erdogan πιο προσίτο στα συντηρητικά αραβικά κράτη σε σύγκριση με το

παραδοσιακό Κεμαλικό πρότυπο, που επιζητούσε τον πλήρη διαχωρισμό μεταξύ κράτους και εκκλησίας. Αυτού του τύπου οι βλέψεις της Άγκυρας θα χαιρετίζονταν, αρχικώς τουλάχιστον, από την Αμερικανική κυβέρνηση Obama, η οποία μη θέλοντας να εμπλακεί άμεσα η ίδια, βρίσκονταν σε αναζήτηση τοπικού συνεργάτη, ικανού να επωμιστεί τα βάρη της χρονικής συγκυρίας (Cagartay, 2019, σελ. 105).

Παρότι η τουρκική κυβέρνηση υπήρξε ευθύς εξαρχής υποστηρικτική στις δηλώσεις της υπέρ του κύματος εκδημοκρατισμού της περιοχής, αρχικώς τουλάχιστον επρόκειτο να φάνει διστακτική στην παροχή εμπράκτου βοήθειας στα αντιπολιτευόμενα κινήματα (Onis, 2014, σελ. 208). Το παραπάνω φάνηκε καθαρά στην περίπτωση της ανθρωπιστικής επέμβασης της συμμαχίας των χωρών του NATO στην Λιβύη το 2011, της οποίας ηγήθηκαν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία, υποστηριζόμενες από τις ΗΠΑ, με την Τουρκία τότε να αρκείται στο κομμάτι του θαλάσσιου αποκλεισμού και στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας (Atmaca, 2017, σελ. 71). Κύριο λόγο σε αυτή την μετριασμένη αντίδραση θα έπαιζαν η προσπάθεια αρχικά της Τουρκίας να προστατέψει τις μεγάλες σε μέγεθος, ήδη υπάρχουσες οικονομικές της επενδύσεις εντός της Λιβύης, δεύτερον η αρνητική εικόνα που θα είχε για την ίδια η πολεμική εμπλοκή της σε ένα έτερο μουσουλμανικό κράτος και τέλος οι στενές διαπροσωπικές σχέσεις που μοιράζονταν μεταξύ τους ο πρωθυπουργός Erdogan με τον τότε πρόεδρο της Λιβύης Muammar Gaddafi. Συνειδητοποιώντας πως μια τέτοιου τύπου παθητική αντίδραση θα οδηγούσε σε πτώση της δημοτικότητας της Τουρκίας σε ολόκληρη την περιοχή, ο τούρκος πρωθυπουργός επρόκειτο να δείξει μεγαλύτερο ζήλο στις περιπτώσεις της Αιγύπτου και της Συρίας (Onis, 2014, σελ. 208).

Στην περίπτωση της Αιγύπτου ύστερα από την πτώση του καθεστώτος Mubarak, η κυβέρνηση του AKP θα παρείχε την πλήρη στήριξη της μέσω της παροχής άμεσης οικονομικής βοήθειας και τεχνογνωσίας (Altunisik, 2014, σελ. 342), τόσο στην διάρκεια της πολιτικής μετάβασης, όσο και στον ίδιο τον πρώτο δημοκρατικά εκλεγέντα πρόεδρο της, Muhammad Morsi, ηγετικού μέλους της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και αρχηγό του πολιτικού της σκέλους «Κόμματος Ελευθερίας και Δικαιοσύνης» (Altunisik, 2023, σελ. 107). Προς δυσαρέσκεια του Τούρκου πρωθυπουργού η κυβέρνηση Morsi επρόκειτο να πέσει μέσω στρατιωτικού πραξικοπήματος, εντός περίπου ενός έτους από την στιγμή εκλογής της, το 2013. Την ανάληψη της ηγεσίας της χώρας θα αναλάμβανε ο πρώην στρατιωτικός Abdel Fattah el-Sisi, ο οποίος και εξαπέλυσε κύμα βίας εναντίων υποστηρικτών του Morsi και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Με την καθαίρεση του προέδρου Morsi και την απώλεια έτσι ενός ομοϊδεάτη της στην περιοχή, οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Αιγύπτου επρόκειτο να λάβουν καθοδική πορεία στα μετέπειτα έτη (Cagartay, 2019, σελ. 107-08; Oguzlu, 2022, σελ. 512).

Εξίσου καθοδική πορεία, όμως θα είχαν και οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και των ΗΠΑ, τις οποίες ο πρωθυπουργός Erdogan θεωρούσε ως υπεύθυνες για την πτώση του αιγύπτιου συμμάχου του, φτάνοντας σε σημείο μάλιστα να κατηγορήσει ευθέως τον αμερικανό πρόεδρο για το πραξικόπημα της Αιγύπτου, περιστατικό που συνδυαστικά με τις αντιθέσεις των δύο πλευρών σχετικά με την τροπή του πολέμου της Συρίας, θα οδηγούσε στην ψύχρανση των σχέσεων μεταξύ των δύο ανδρών έως και το τέλος της θητείας του προέδρου Obama (Cagaptay, 2019, σελ. 108).

Η Τουρκία θα αναλάμβανε ακόμα ενεργητικότερη στάση στην περίπτωση της γείτονος χώρας Συρίας. Από τις πρώτες κιόλας μέρες των συριακών επαναστάσεων, η κυβέρνηση του AKP θα προσπαθούσε να καθοδηγήσει το καθεστώς του Bashar al-Assad, με το οποίο έως τότε διατηρούσε φιλικές σχέσεις, στις απαραίτητες πολιτικές μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να ακολουθήσει, με στόχο τον εκδημοκρατισμό της χώρας αλλά με την κυβέρνηση al-Assad, επικεφαλής. Όταν αυτού του τύπου η προσέγγιση θα αποδεικνυόταν ανέφικτη, η Τουρκία θα άλλαζε τους στόχους της, αποσκοπώντας πλέον σε ολοκληρωτική κυβερνητική αλλαγή εντός της Συρίας, θα προέβαινε στην άμεση υποστήριξη αντικαθεστωτικών δυνάμεων όπως ο «Ελεύθερος Συριακός Στρατός» (FSA) (Onis, 2014, σελ. 208-10). Οι ΗΠΑ θα άφηναν αρχικώς, πλήρη ελευθερία κινήσεων στην τουρκική πλευρά, να υποστηρίξει και να οργανώσει τα αντιπολιτευόμενα κινήματα εναντίων του αυταρχικού συριακού καθεστώτος μεταξύ των ετών 2011 και 2012 (Altunisik, 2013, σελ.169).

Η αρχική διαχείριση του συριακού ζητήματος από τον πρωθυπουργό Erdogan, όπως θα φαινόταν εκ των υστέρων, θα βασιζόταν σε τρεις λανθασμένους υπολογισμούς. Πρώτος από αυτούς, ήταν η πεποίθηση της τουρκικής πλευράς πως θα μπορούσε να ασκήσει επιρροή στον σύριο ομόλογο της, βασισμένη στις θετικές διμερείς τους σχέσεις, παρακινώντας τον έτσι σε αναίμακτη αλλαγή του πολιτεύματος. Δεύτερον, η Τουρκία θα υποτιμούσε την ανθεκτικότητα παραμονής στην εξουσία του συριακού καθεστώτος, πιθανώς επηρεασμένη από την σχετικώς γρήγορη ανατροπή των κυβερνήσεων σε άλλα επαναστατημένα αραβικά κράτη όπως η Τυνησία, η Αίγυπτος και η Υεμένη. Τρίτον, ο αρχηγός του AKP, δεν θα αντιλαμβανόταν την απροθυμία των νατοϊκών του συμμάχων σχετικά με την εκτέλεση μιας νέας, δαπανηρής και αμφιβόλου αποτελέσματος ανθρωπιστικής επέμβασης όμοια με αυτή που διεξήχθη στην περίπτωση της Λιβύης (Onis, 2014, σελ. 211).

Μετά το πέρασμα των πρώτων ετών και με τις αναταράξεις εντός της Συρίας να έχουν μετατραπεί σε ένα αιματοβαμμένο εμφύλιο πόλεμο, η εμφάνιση του ISIS το 2013, θα αποτελούσε περίτρανο παράδειγμα διαφοροποίησης μεταξύ των στρατηγικών

επιδιώξεων της Τουρκίας και των δυτικών της συμμάχων, με κύριες τις ΗΠΑ. Παρότι ο βασικός στόχος της Τουρκίας το 2014 θα παρέμενε σταθερά η προσπάθεια ανατροπής του καθεστώτος Assad, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα μετατόπιζαν τον στόχο τους στην εξάλειψη του νεοσύστατου Ισλαμικού Κράτους, δημιουργημένου εξαιτίας του κενού ισχύος λόγω των αλληπάλληλων συγκρούσεων σε περιοχές της Συρίας και του Ιράκ. Καθότι οι ίδιες δεν ήθελαν να εμπλακούν άμεσα στις εχθροπραξίες, η αναζήτηση ενός τοπικού συνεργάτη ικανού να τα βάλει επιτυχώς με τις δυνάμεις του ISIS, τις οδήγησε στην προσέγγιση του συριο-κουρδικού «Κόμματος Δημοκρατικής Ένωσης» (PYD) και του στρατιωτικού του στελέχους «Μονάδων Προστασίας του Λαού» (YPG) στις οποίες και παραχώρησαν όπλα και εξοπλισμό για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, παρά τις όποιες εκκλήσεις της Άγκυρας περί διασυνδέσεων των εν λόγω οργανώσεων με το PKK (Atmaca, 2017, σελ. 73).

Παράγοντες όπως το τρομοκρατικό χτύπημα, στις 20 Ιουλίου του 2015 στην Τουρκία, που στερήσε την ζωή σε 33 άμαχους πολίτες, ενορχηστρωμένο από μέλη του ISIS (Atmaca, 2017, σελ. 74) και η είσοδος Ρωσικών στρατευμάτων εντός των Συριακών εδαφών, για παροχή βοήθειας στο φιλικό προς την ίδια καθεστώς Assad (Balta & Ozdal, 2023, σελ. 89-90), επρόκειτο να εναρμονίσουν αναγκαστικά τον στόχο της Τουρκίας με αυτόν των ΗΠΑ, τουλάχιστον για το σύντομο προσεχές διάστημα.

Στα τέλη του 2015 ο τούρκος - πλέον πρόεδρος - Erdogan θα συνειδητοποιούσε έμπρακτα τα όρια της προσπάθειας του κράτους του να επιφέρει ριζικές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας των γειτονικών κρατών της ευρύτερης περιοχής του. Η μείωση των δημοκρατικών αξιών εν παραλλήλω με αυταρχικές τάσεις στο εσωτερικό της ίδιας της Τουρκίας, αλλά και η σταδιακή πτώση των οικονομικών δεικτών της κυβέρνησης του AKP, θα συντελούσαν στην πτώση της θελκτικότητας του τουρκικού μοντέλου από τα κράτη του εγγενούς της χώρου (Onis & Kutlay, 2017, σελ. 177). Εξωτερικοί παράγοντες όπως η αποτυχημένη πολυετής προσπάθεια ανατροπής του συριακού καθεστώτος, η ψύχρανση των σχέσεων με τον παραδοσιακό τους σύμμαχο ΗΠΑ, οι προστριβές με την Ρωσική Ομοσπονδία εξαιτίας της κατάρριψης πολεμικού αεροσκάφους της στα τουρκο-συριακά σύνορα (Atmaca, 2017, σελ. 74), η καχυποψία από άλλα κράτη της Μέσης Ανατολής όπως το Ισραήλ, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Σουηδική Αραβία, προερχόμενη από την υποστήριξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, οργάνωσης που τα παραπάνω κράτη αντιλαμβάνονται ως εχθρική απέναντι τους (Oguzlu, 2022, σελ. 512), αλλά και ενδογενών παραγόντων όπως, η παραίτηση κατά τις αρχές του 2016, από την θέση του πρωθυπουργού, του Ahmet Davutoglu εμπνευστή του έως τώρα εξωτερικού δόγματος της Τουρκίας και το ερχόμενο στρατιωτικό πραξικόπημα στις 15 Ιουλίου του 2016 θα τον ωθούσαν στην

διαμόρφωση μιας νέας, «πραγματοστικῆς» και επιτακτικότερης στρατηγικής με στόχο την εξυπηρέτηση των τουρκικών συμφερόντων.

3.4 Η περίοδος 2016-2023: Η πραγματιστική στροφή στη στρατηγική της Τουρκίας

Οι εμπειρίες που αποκομίστηκαν κατά τα ἔτη ὕστερα της αραβικής ἀνοιξης καθώς και το στρατιωτικό πραξικόπημα του 2016, θα είχαν ἔντονα διαμορφωτικό χαρακτήρα για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην περίοδο ἀπό το 2016 ἕως το 2023. Οι «ιδεαλιστικά» εμπνευσμένες εξωτερικές πολιτικές προσέγγισης και καθοδήγησης προς τα κράτη της περιφέρειας της, κατά τα ἔτη 2011 ἕως 2015 θα της ἔδειχναν ἐπί του πρακτέου, τα ρεαλιστικά ὅρια των δυνατοτήτων ἀσκησης μιας εξωτερικής πολιτικής βασισμένης στην ἔννοια της ἡπίας ισχύος και της πολιτικής ἔλξης. Ἀπό την ἄλλη πλευρά το πραξικόπημα στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα θα την ἔκανε να επανεξετάσει τους στόχους τους οποίους ὀφείλε να ἔχει, ἐάν επιθυμούσε να επιβιώσει στην τεταμένη ἀρένα της ευρύτερης περιοχῆς της, κατά τον νέο πολυπολιτικά δομούμενο κόσμο. Τα παραπάνω θα ωθοῦσαν την τουρκική κυβέρνηση στην υιοθέτηση πρακτικών, συμφωνων με το πνεῦμα της νέο-ρεαλιστικής λογικῆς σχετικά με την διαχείριση των διεθνῶν θεμάτων. Πρωταρχικός στόχος της νέας στρατηγικῆς του προέδρου Erdogan, θα ἦταν η εξασφάλιση της τουρκικῆς εδαφικῆς ακεραιότητας ἀπό κρατικές και μη οντότητες, ευρισκόμενες στον περιβάλλοντα της χώρα. Δευτερεύοντα στόχο, θα αποτελούσε η ενεργητική και ἄμεση προάσπιση των τουρκικών συμφερόντων, μέσω της ἀσκησης μιας ἀυτόνομης εξωτερικῆς πολιτικῆς και της αναζήτησης νέων πραγματιστικῶν συνεργασιῶν που θα εξυπηρετοῦσαν τα ἐν λόγω συμφέροντα.

Η μετριοπαθῆς ἀντίδραση των παραδοσιακῶν συμμάχων της τουρκικῆς ηγεσίας ἐντός του NATO και της Ευρωπαϊκῆς Ἐνωσης σχετικά με την ἀπόπειρα πραξικοπήματος, θα την ἔκαναν να νιώσει ἀπομονωμένη και περικυκλωμένη ἀπό ἄμεσες ἀπειλές κατά της εθνικῆς της ασφάλειας. Το γεγονός πως ο πρῶτος κρατικός ηγέτης που θα ἐπικοινωνούσε με σκοπό να εκφράσει την ἀνευ ὀρων υποστήριξη του στον τούρκο πρόεδρο, ἦταν ο πρόεδρος της Ρωσίας Vladimir Putin, θα διαδραμάτιζε καθοριστικό παράγοντα στην γρήγορη βελτίωση των σχέσεων των δύο κρατῶν, ὕστερα του θερμοῦ ἐπεισοδίου ἐπί του τουρκικού ἐναέριου χώρου το 2015 (Ozkececi-Taner & Acikmese, 2023, σελ. 8). Το τελευταίο θα συνεισέφερε μελλοντικά στην δημιουργία συνεννοήσεων

σχετικά με κοινά σημεία γεωγραφικού ενδιαφέροντος των δύο χωρών όπως αυτά της Συρίας, της Λιβύης και του Καυκάσου καθώς και της συνεργασίας τους σε θέματα οικονομικών και στρατιωτικών εξοπλισμών.

Υπό το φως των νέων ρωσο-τουρκικών σχέσεων, το 2016 ο πρόεδρος Erdogan, πάντα με την σύμφωνη γνώμη του νέου του «ελαστικού ρωσικού συμμάχου» (flexible ally) (Balta & Ozdal, 2023, σελ. 90) θα προέβαινε σε μια κίνηση απαραίτητη συμφώνα με τον ίδιο, για την διατήρηση της τουρκικής εδαφικής ακεραιότητας. Ανησυχώντας σχετικά με τις αλληπάλληλες καταλήψεις εδαφών της βορείου Συρίας από τις δυνάμεις του YPG, οι οποίες αν συνεχίζονταν ακάθεκτες, μελλοντικά ίσως να οδηγούσαν στην δημιουργία ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους, η τουρκική ηγεσία επιθυμούσε να φτάσει σε αυτά τα εδάφη πρώτη. Μετά το τέλος της επιχείρησης «Ασπίδα του Ευφράτη» η Τουρκία θα είχε αποσπάσει από τα στρατεύματα του ISIS μια χωροταξική ζώνη μήκους 650 χιλιομέτρων, στερώντας την έμμεσα από τις προελαύνουσες κουρδικές δυνάμεις (Cagartay, 2019, σελ. 218-19). Τα επιτεύγματα αυτά θα έδιναν την απαραίτητη ώθηση σε δύο ακόμα διασυννοριακές επιχειρήσεις εντός της Συρίας εναντίων των κτήσεων του YPG, την «Επιχείρηση Κλαδί Ελιάς» και την «Επιχείρηση Ανοιξιάτικη Ειρήνη», το 2018 και το 2019 αντίστοιχα (Coskun, 2023, σελ. 158).

Παρότι η αμερικανική κυβέρνηση Obama και αρχικά στα πρώτα της έτη και η κυβέρνηση Trump, δεν ήταν πλήρως σύμφωνες με τις επιθετικές ενέργειες της Τουρκίας εναντίων των σύριων κούρδων, καθώς βασιζόνταν άμεσα σε αυτούς για την εξάλειψη του Ισλαμικού Κράτους, το μεγαλύτερο πρόβλημα που θα προέκυπτε μεταξύ των σχέσεων Αμερικής και Τουρκίας την συγκεκριμένη χρονική περίοδο θα ήταν η απόφαση της Τουρκίας το 2017, στην αγορά του ρωσικού πυραυλικού αμυντικού συστήματος S-400. Υπό τον φόβο πως η διασύνδεση του ρωσικού συστήματος με τα υπόλοιπα νατοϊκά μέσα της Τουρκίας, θα έδινε την δυνατότητα συλλογής κρίσιμων πληροφοριών από την Μόσχα σχετικά με τους εξοπλισμούς του NATO, ή ακόμη χειρότερα απόρρητα στοιχεία σχετικά με τα νέας γενιάς αμερικανικά πολεμικά αεροπλάνα τύπου F-35, η αμερικανική πλευρά θα αποφάσιζε την αποπομπή της Τουρκίας εκ του προγράμματος των F-35 το 2019 προκαλώντας τις έντονες αντιδράσεις από πλευράς της Τουρκίας (Cagartay, 2019, σελ. 221-22; Celik-Wiltse, 2023, σελ. 48).

Μέρος της ακολουθούμενης εξωστρεφούς στρατηγικής της Τουρκίας αυτή την περίοδο θα ήταν η άμεση συμμετοχή της στην διάρκεια του δεύτερου λιβυκού εμφυλίου πολέμου, με την διεθνώς αναγνωρισμένη μεριά της «Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας» (GNA), εναντίων των στρατευμάτων του στρατηγού Haftar τα οποία λάμβαναν βοήθεια

κυρίως από την Αίγυπτο και την Ρωσία. Η Τουρκία το 2019, προέβηκε σε υπογραφή μνημονίου οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών με την κυβέρνηση της Τρίπολης ανταλλάσσοντας έτσι την στρατιωτική της συνδρομή για οικονομικά και ενεργειακά οφέλη. Χάρης στην βοήθεια της, η κυβέρνηση της Τρίπολης θα πετύχαινε την απώθηση των αντίπαλων στρατευμάτων διατηρώντας υπό την κατοχή της την λιβυκή πρωτεύουσα. Ο πόλεμος στη Λιβύη σταμάτησε στις 22 Ιουλίου 2020 όταν η Ρωσία και Τουρκία συμφωνήσαν σε εκεχειρία μεταξύ τους με την κάθε μια να διατηρεί τα συμφέροντα της στην ανατολική και στην δυτική αντίστοιχα. Η εμπλοκή της Τουρκίας στον παραπάνω πόλεμο είχε διπλή αξία για την ίδια. Από την μια πλευρά θα κατάφερνε αντιστάθμιση της επιρροής της Αιγύπτου στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής. Από την άλλη πλευρά, το τουρκο-λιβυκό μνημόνιο θα αποτελούσε μίας μορφής απάντηση σε διμερείς συμφωνίες χάραξης θαλασσίων ζωνών στις οποίες είχε προβεί η γείτονα της χώρα Ελλάδα με άλλα κράτη της ευρύτερης περιοχής, όπως η Κύπρος, το Ισραήλ και η Αίγυπτος που περιόριζαν τα τουρκικά συμφέροντα (Coskun, 2023, σελ. 157-58; Δρίβας, 2021, σελ. 241-43).

Σχετικά με το κομμάτι των θαλασσίων ζωνών και του υποθαλάσσιου υδρογονο-ανθρακικού πλούτου, το 2019, η Τουρκία θα παρουσίαζε την θέση της περί της μειωμένης επήρειας των νήσων στην διαδικασία της χάραξης θαλασσίων ζωνών που θα αντικατοπτριζόταν μέσω της υιοθέτησης του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας». Το τελευταίο θα αποτελούσε έναν λόγο προστριβών μεταξύ της ίδιας και της Ελλάδας και της Κύπρου κατά τα έτη 2019-2020, με αποκορύφωμα της κόντρας την αποστολή του τουρκικού σεισμογραφικού πλοίου Oruc Reis, υπό την συνοδεία πλοίων του τουρκικού πολεμικού ναυτικού, για την διεξαγωγή ερευνών σε ταυτόχρονα διεκδικούμενη περιοχή από την Ελλάδα και την Τουρκία, κατά τον Αύγουστο του 2020 (Coskun, 2023, σελ. 158-59).

Ένα δεύτερο μέτωπο στο οποίο η Τουρκία θα διαδραμάτιζε έμμεσο αλλά εξίσου καθοριστικό ρόλο, θα ήταν αυτό της διαμάχης μεταξύ του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας σχετικά με την κυριότητα της περιοχής του Ναγκόρνο Καραμπάχ. Το τουρκικό κράτος διατηρεί μια εντόνως φιλική σχέση απέναντι σε αυτό του Αζερμπαϊτζάν, χαρακτηριστική είναι δε η φράση τούρκων αξιωματούχων για να περιγράψουν την παραπάνω σχέση, «Δύο κράτη, Ένα έθνος» (Δρίβας, 2021, σελ. 245). Παρότι η Τουρκία δεν θα συμμετείχε η ίδια στις εχθροπραξίες μεταξύ των δύο χωρών, που θα ξεκινούσαν τον Ιουλίου του 2020, τα συχνά στρατιωτικά γυμνάσια και η εκπαίδευση που παρείχαν οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις στην φιλικά προσκείμενη χώρα του Αζερμπαϊτζάν ήδη από το τέλος του ψυχρού πολέμου, η παροχή πολεμικών drone καθώς και η διπλωματική κάλυψη που διέθεσε η τουρκική ηγεσία ύστερα της

εκκινήσεως του πολέμου στην πλευρά των αζέρων, θα συνέβαλλαν στην αποφασιστική και σύντομη νίκη του Αζερμπαϊτζάν, 44 μέρες από το ξεκίνημα της ένοπλης σύγκρουσης (Δρίβας, 2021, σελ. 245; Ergun, 2023, σελ. 170-71). Από πλευράς της Τουρκίας η εμπλοκή της στην τοπική διαμάχη εξυπηρετούσε τρεις στόχους. Αρχικώς η εμπάθυνση της επιρροής της στη ευρύτερη περιοχή του Καυκάσου λειτουργούσε ως διπλωματικό χαρτί ικανό να χρησιμοποιηθεί σε διαβουλεύσεις μεταξύ της ίδιας και της Μόσχας για το πιο σημαντικό για την ίδια θέατρο της Συρίας. Δεύτερον, αποδεικνύει την χρησιμότητα της για την διατήρηση της ενεργειακής ασφάλειας και σταθερότητας στην πλευρά των ΗΠΑ, αλλά κυρίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δρίβας, 2021, σελ. 246-47). Τρίτον αποδυνάμωνε την γειτονική χώρα της Αρμενίας, με την οποία η Τουρκία ιστορικά δεν μοιράζεται τις καλύτερες σχέσεις.

Το ξέσπασμα του ρώσο-ουκρανικού πολέμου το 2022, θα αποτελούσε ένα ακόμα σημείο κατά το οποίο η κυβέρνηση της Άγκυρας θα προσπαθούσε να εκμεταλλευτεί όσο το δυνατόν περισσότερο για ίδιον όφελος. Ο πρόεδρος Erdogan θα προσπαθούσε να κρατήσει την θέση της Τουρκίας σχετικά ουδέτερη κατά την συγκεκριμένη διαμάχη, διαλέγοντας επιλεκτικά τις κινήσεις του προσπαθώντας να δώσει στην χώρα του τον ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ των δύο μαχόμενων πλευρών. Ενώ από την μια η Τουρκία δεν συμμετείχε στην συλλογική επιβολή κυρώσεων επί της Ρωσίας των νατοϊκών της συμμάχων (Celik-Wiltse, 2023, σελ. 47), παράλληλα δεν θα επέτρεπε και την είσοδο πολεμικών πλοίων των δυο αντιπάλων μέσα από τα στενά των Δαρδανελίων, ενώ θα συνέχιζε ακάθεκτα να πουλάει πολεμικό εξοπλισμό στην Ουκρανική πλευρά, συγκεκριμένα πολεμικών drones, απαραίτητα για την συνέχιση διεξαγωγής του πολέμου (Balta & Ozdal, 2023, σελ. 92). Αυτού του τύπου η διαχείριση της Τουρκίας σε συνδυασμό με την προσπάθεια καθυστέρησης της ένταξης των κρατών της Φινλανδίας και της Σουηδίας εντός της συμμαχίας του NATO, εξαιτίας διμερών της διαφορών κυρίως με την κυβέρνηση της Σουηδίας, θα προκαλούσαν την δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων εντός των ΗΠΑ και των ευρωπαϊκών μελών του NATO σχετικά με την καιροσκοπική οπτική της Τουρκίας έναντι της Ευρωατλαντικής συμμαχίας.

Τέλος ένα ακόμα παράδειγμα των πραγματιστικών σχέσεων στις οποίες θα προσπαθούσε να επιδοθεί η Τουρκία αυτή την περίοδο θα ήταν η προσπάθεια της αποκατάστασης των σχέσεων της με την χώρα του Ισραήλ, προσπαθώντας να το αποσπάσει έτσι από τον άξονα Ελλάδας, Κύπρου, Αιγύπτου και Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων που είχε συνασπιστεί εναντίον της (Oguzlu, 2022, σελ. 515). Οι παραπάνω προσπάθειες της δεν πρόλαβαν να ευοδωθούν πλήρως εξαιτίας της έναρξης των στρατιωτικών επιχειρήσεων του Ισραήλ στη λωρίδα της Γάζας ως απάντηση του

τρομοκρατικού κτυπήματος της παλαιστινιακής οργάνωσης της Hamas στις επτά Οκτωβρίου 2023 εντός των εδαφών του (Altunisik, 2023, σελ. 115-16).

Κεφάλαιο 4^ο: Τρία σημεία σύγκρουσης εξαιτίας των διαφορετικών στρατηγικών μεταξύ ΗΠΑ-Τουρκίας

Έχοντας αποδώσει τις βασικές στρατηγικές βλέψεις των δύο κρατών αλλά και πως αυτές εξελίχθηκαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο, σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τρεις μελέτες περίπτωσης, κατά τις οποίες διαφορές στον στρατηγικό σχεδιασμό τους, έφεραν τις δύο πλευρές σε σύγκρουση μεταξύ τους κατά τα έτη 2003-2023.

4.1 Ο Αμερικανικός πόλεμος το 2003 στο Ιράκ και οι επιπτώσεις του για την Τουρκία

Για κάποιους (Candar, 2006, σελ. 58), οι μήνες του Μαρτίου και του Απριλίου του 2003 θα αποτελούσαν την έως τότε πιο δραματική περίοδο στις σχέσεις Τουρκίας - ΗΠΑ, στην μεταψυχροπολεμική περίοδο. Οι τότε φόβοι των ΗΠΑ, περί κατοχής του Ιρακινού καθεστώτος του Saddam Hussein όπλων μαζικής καταστροφής, θα τις έβαζαν σε μια τροχιά, τέρμα της οποίας θα μπορούσε να είναι μόνο η αναπόφευκτη σύγκρουση με το κράτος του Ιράκ. Η πολιτικώς άπειρη ακόμα κυβέρνηση το ΑΚΡ, βρέθηκε στην μέση της δύνης της παραπάνω σύγκρουσης, αναγκασμένη να αποφασίσει την θέση την οποία θα κρατούσε η Τουρκία στην παρούσα χρονική συγκυρία.

Σύμφωνα με τον Akturk (2021, σελ. 97-98) πάγιο μέρος της τουρκικής υψηλής στρατηγικής ως μεσαίας δύναμης είναι, η διατήρηση ενός γειτονικού περιβάλλοντος που κρατάει όσο το δυνατόν έξω από αυτό στρατιωτικές μονάδες των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και η προσεκτική αποτίμηση της ισχύος των γειτονικών της κρατών, έτσι ώστε κανένα από αυτά να μπορέσει να αποτελέσει κίνδυνο για την εθνική της ασφάλεια. Σχετικά με το δεύτερο, ίσως με μερική εξαίρεση το Ιράν, κανένας από τους άμεσους γείτονες της Τουρκίας δεν διαθέτει την απαραίτητη στρατιωτική και οικονομική ισχύ ώστε να την απειλήσει άμεσα. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει συχνά η Τουρκία έγκειται στο γεγονός, πως από το τέλος του ψυχρού πολέμου και ύστερα, τρεις άμεσοι γείτονες της (Γεωργία, Ιράκ, Συρία) έχουν αποτελέσει πεδία μαχών για κάποια χρονική

περίοδο, στα οποία συμμετείχαν στρατεύματα των μεγάλων δυνάμεων, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο περιφερειακές αναταράξεις επικίνδυνες έως κάποιο βαθμό για την τουρκική κρατική σταθερότητα.

Το παραπάνω είναι άμεσα συνδεδεμένο με το κουρδικό ζήτημα. Οι κούρδοι αποτελούν τοπικό πληθυσμό που κατοικεί στις ορεινές περιοχές της Μέσης Ανατολής μεταξύ των συνόρων των κρατών της Τουρκίας, του Ιράκ, του Ιράν και της Συρίας. Με το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και τις συνθήκες που υπεγράφησαν, οι κούρδοι βρέθηκαν να αποτελούν μειονότητες εντός των παραπάνω τεσσάρων κρατών χωρίς την ύπαρξη ενός αυτόνομου κουρδικού κράτους. Έκτοτε, πάγιος φόβος για τις κυβερνήσεις των κρατών αυτών, παραμένει η πιθανότητα δημιουργίας εντός των εδαφών τους ενός ανεξάρτητου κουρδικού κρατιδίου, οδηγώντας έτσι σε απόσχιση περιοχών τους (Ματζάκος, 2021, σελ. 34).

Εάν σε αυτά προστεθεί και το θέμα των ιρακινών τουρκομάνων, λαού που ομιλεί την τουρκική γλώσσα, κατοικεί κυρίως στο Κιρκούκ και τη Μοσούλη, περιοχές πλούσιες στην παραγωγή πετρελαίου και υπέρ του οποίου η Τουρκία αναλαμβάνει συχνά ρόλο προστάτη, είναι σχετικά εύκολο να αντιληφθεί κανείς την δυσκολία της νεοσύστατης κυβέρνησης στην λήψη μιας απόφασης περί της στάσης της απέναντι στην επερχόμενη σύγκρουση (Uslu, 2003, σελ. 309-10).

Το πολεμικό σχέδιο των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με αυτόν τον δεύτερο πόλεμο του κόλπου ήταν να χτυπήσουν το Ιράκ ταυτόχρονα από δύο πλευρές, από τον νότο μέσω του Κουβέιτ και από τον βορρά δια μέσω της Τουρκίας, με τα δύο εκστρατευτικά σώματα να συναντιούνται τελικά στην Βαγδάτη. Εν ολίγης η Τουρκία θα χρησιμοποιείτο ως το εφαλτήριο της μιας εκ των δύο αμερικανικών επιθέσεων. Το ακριβές πολιτικό μέλλον του Ιράκ ύστερα από την πτώση του καθεστώτος του Saddam πριν την έναρξη των επιχειρήσεων παρέμενε αβέβαιο. Αυτό που αφηνόταν να εννοηθεί ήταν πως είτε θα γινόταν τοποθέτηση μιας ντόπιας φιλοαμερικανικής κυβέρνησης, είτε ένας αμερικανός στρατηγός θα αναλάμβανε για το προσεχές διάστημα την ηγεσία της χώρας, κατά τα πρότυπα της διαχείρισης της Ιαπωνίας ύστερα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Oran, 2010, σελ. 916).

Η αμερικανική πλευρά βάσιζε την συγκατάβαση της Τουρκίας στο εν λόγω σχέδιο στους έξης λόγους: Πρώτον, την συγκεκριμένη χρονική περίοδο η Τουρκία λόγω της οικονομικής κρίσεως που περνούσε, βασιζόταν άμεσα σε αμερικανικές διαβεβαιώσεις έναντι του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF), ώστε να μπορεί να συνεχίζει να δανείζεται για να τερματίσει την κρίση. Δεύτερον, η Τουρκία θα ήταν λογικό να νιώθει ευγνωμοσύνη απέναντι στις ΗΠΑ, εξαιτίας της αρωγής των αμερικανικών μυστικών

υπηρεσιών που οδήγησε τελικώς στην σύλληψη του αρχηγού της οργάνωσης του PKK Abdullah Ocalan το 1999. Τρίτον, η Τουρκία βρισκόταν κυρίως απομονωμένη τόσο στην περιοχή της όσο και στην διεθνή σκηνή, ανάγοντας έτσι την συμμαχία και τις καλές της σχέσεις με τις ΗΠΑ σε άμεση προτεραιότητα. Τέταρτον και ίσως και σημαντικότερο οι φόβοι της Τουρκίας για δημιουργία ανεξάρτητου κουρδικού κράτους στο βόρειο Ιράκ που μελλοντικά μπορεί να εκκινούσε αντίστοιχες διαδικασίες των δικών της κουρδικών πληθυσμών, θα την απέτρεπαν από το να πάει κόντρα στην αμερικανική βούληση (Oran, 2010, σελ. 916).

Στην διάρκεια ταξιδιού του στην Άγκυρα στις τρεις Δεκεμβρίου του 2002, ο τότε αμερικανός αναπληρωτής υπουργός άμυνας Paul Wolfowitz θα μετέφερε τα ακριβή αμερικανικά ζητούμενα στην τουρκική πλευρά. Τα αμερικανικά πλάνα για το πολεμικό θέατρο στην πλευρά της Τουρκίας χωρίζονταν σε τρεις φάσεις. Κατά την πρώτη φάση άνδρες των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων θα έλεγχαν την κατάσταση των βάσεων και των συστημάτων επικοινωνίας της Τουρκίας. Η δεύτερη φάση θα απαρτιζόταν από την προετοιμασία των σημείων που θα χρησιμοποιούνταν κατά το τακτικό σκέλος της αμερικανικής επιχείρησης. Τρίτη και τελευταία φάση θα ήταν η απόβαση του κύριου όγκου των αμερικανικών στρατευμάτων λίγο πριν από την επίθεση στο Ιράκ. Παρότι ο αναπληρωτής υπουργός άμυνας θα έφευγε με την εντύπωση πως η τουρκική πλευρά ήτο σύμφωνη με το όλο σχέδιο, ο Τούρκος πρωθυπουργός Abdullah Gul είχε συμφωνήσει μόνο στην εκτέλεση της πρώτης φάσης του σχεδίου, ενώ η έγκριση των δύο επόμενων θα περνούσε μέσα από αντίστοιχα ψηφίσματα της τουρκικής βουλής. Παρόμοια «παρερμηνεία» των τουρκικών θέσεων από την αμερικανική πλευρά θα συνέβαινε και λίγες μέρες αργότερα, στις δέκα Δεκεμβρίου, κατά την διάρκεια επίσκεψης στην Ουάσιγκτον του εν αναμονή νέου πρωθυπουργού της Τουρκίας Recep Tayyip Erdogan (Hale, 2013, σελ. 166).

Η Τουρκία βρισκόταν στο ακόλουθο δίλημμα, από τη μια αν καταφερόταν αρνητικά στο αμερικανικό σχέδιο κινδύνευε όχι μόνο να χάσει την βοήθεια των ΗΠΑ στις δανειακές διαπραγματεύσεις της με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αλλά και να δεχτεί περαιτέρω αμερικανικές κυρώσεις, και από την άλλη εάν έδινε την σύμφωνη γνώμη της στην υλοποίηση του αμερικανικού σχεδίου, θα ήτο συνυπεύθυνη μιας παράνομης κατά το διεθνές δίκαιο επίθεσης σε ένα έτερο μουσουλμανικό κράτος και ακόμα χειρότερα θα ερχόταν ενάντια στους ιρακινούς κούρδους στα σύνορα της με το βόρειο Ιράκ, αφυπνίζοντας έτσι πιθανώς και τους δικούς της κουρδικούς πληθυσμούς να διεκδικήσουν την δική τους κρατική αυτονομία (Oran, 2010, σελ. 917).

Η αμερικανική κυβέρνηση είχε ήδη νωρίτερα διευκρινίσει στην τουρκική ηγεσία πως η ίδια ήταν διατεθειμένη να προχωρήσει στην διεξαγωγή του πολέμου με ή χωρίς την εδαφική παραχώρηση των τουρκικών εδαφών. Παράλληλα όμως είχε ξεκαθαρίσει πως σε περίπτωση μη συμφωνίας από πλευράς της Άγκυρας, η Τουρκία δεν επρόκειτο να έχει θέση στο τραπέζι των μεταπολεμικών συζητήσεων περί της μοίρας του Ιράκ (Oran, 2010, σελ. 916). Παρά τις αμερικανικές πιέσεις για επιτάχυνση των διαδικασιών και με τα παραπάνω ως δεδομένα, το Τουρκικό Συμβούλιο Ασφαλείας θα συνεδρίαζε στις 27 Δεκεμβρίου καταλήγοντας στις ακόλουθες «κόκκινες γραμμές» σχετικά με την συμμετοχή της Τουρκίας στον πόλεμο. Η πρώτη από αυτές θα ήταν η διαβεβαίωση από πλευράς των ΗΠΑ περί μη δημιουργίας αυτόνομου κουρδικού κρατιδίου στα εδάφη του βορείου Ιράκ, η δεύτερη αφορούσε την προστασία των ιρακινών τουρκομάνων πληθυσμών και η τρίτη την διατήρηση του υπάρχοντος καθεστώτος στα εδάφη Μοσούλης και Κιρκούκ (Ματζάκος, 2021, σελ. 60).

Με το τέλος του συμβουλίου ασφαλείας, ένας παρατεταμένος κύκλος διαπραγματεύσεων επρόκειτο να ξεκινήσει μεταξύ των δύο συμμάχων που θα έληγε στις 27 Φεβρουαρίου 2003 με την υπογραφή ενός μνημονίου συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών. Τα δυο κράτη είχαν συμφωνήσει σε μείωση των αμερικανών στρατιωτών που θα αναπτύσσονταν από Τουρκικά σύνορα σε 60.000, την ανάπτυξη 40.000 τούρκων στρατιωτών στο βόρειο Ιράκ με σκοπό την προστασία της τουρκικής ενδοχώρας, ένα πακέτο οικονομικής στήριξης της Τουρκίας έξι δισεκατομμυρίων δολαρίων για οικονομικές απώλειες εξαιτίας του πολέμου καθώς και γραπτές αμερικανικές εγγυήσεις σχετικά με το θέμα των κούρδων (Ματζάκος, 2021, σελ. 60; Oran, 2010, σελ. 916). Παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις, το τουρκικό κοινοβούλιο στις 6 Φεβρουαρίου προέβηκε σε έγκριση της δεύτερης φάσης του σχεδίου, δίνοντας έτσι έναυσμα στις διαδικασίες διαμόρφωσης τουρκικών λιμανιών και αεροδρομίων με σκοπό την μελλοντική φιλοξενία των αμερικανών στρατιωτών (Oran, 2010, σελ. 917).

Με την επικείμενη έναρξη του πολέμου να πλησιάζει γοργά, το τουρκικό κοινοβούλιο κλήθηκε την πρώτη Μαρτίου του 2003 για ψήφιση της τρίτης και τελευταίας φάσης των αμερικανικών προετοιμασιών για την επερχόμενη στρατιωτική επιχείρηση. Με 264 υπέρ, 250 κατά και 19 αποχές η πρόταση της τουρκικής κυβέρνησης δεν κατάφερε να μαζέψει τον απαιτούμενο αριθμό ψήφων ώστε να εγκριθεί. Τα αποτελέσματα αυτής της ψηφοφορίας θα δημιουργούσαν έντονη απογοήτευση και εκνευρισμό στην Ουάσιγκτον αφού της στερούσαν την δυνατότητα μιας νίκης ακόμα ταχύτερης και λιγότερο κοστοβόρας σε υλικό και έμπυχο δυναμικό στην επικείμενη της σύγκρουση. Φωνές επίσης εντός και εκτός του τουρκικού κοινοβουλίου προέβαλαν επιχειρήματα πως η στάση αυτή της Τουρκίας την έβαζε στο στόχαστρο των ΗΠΑ σχετικά με αντίποινα

εντός της οικονομικής σφαίρας ή πως η μη συμπερίληψη της Τουρκίας στις μεταπολεμικές συζητήσεις είναι πιθανό να οδηγήσει σε δημιουργία αυτόνομου κουρδικού κράτους στα σύνορα της Τουρκίας με το βόρειο Ιράκ. Ένα περιστατικό δύο ημέρες μετά την καταπήφιση της πρότασης εντός του βορείου Ιράκ όπου ιρακινοί κούρδοι έβαλαν φωτιά σε τουρκική σημαία θα έδινε μεγαλύτερη υπόσταση στις φωνές των τελευταίων (Oran, 2010, σελ. 918-19).

Με το έναυσμα του πολέμου στις 20 Μαρτίου του 2003 το τουρκικό κοινοβούλιο θα προσπαθούσε εμμέσως να ανακαλέσει ή τουλάχιστον κατά κάποιο τρόπο, να μετριάσει την απόφαση που είχε λάβει την πρώτη του Μαρτίου, δίνοντας αρχικά έγκριση για την χρήση του τουρκικού εναέριου χώρου από αμερικανικά πολεμικά αεροπλάνα και εξουσιοδοτώντας την κυβέρνηση για αποστολή τουρκικών στρατευμάτων στα εδάφη του βορείου Ιράκ. Από πλευράς των ΗΠΑ το άνοιγμα του εναέριου χώρου αποτελούσε μονάχα ένα πολύ μικρό τμήμα των πρότερων ζητούμενων από την Τουρκία, για να μπορέσει από μόνο του να τις ικανοποιήσει. Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος, το συγκεκριμένο θα μπορούσε να φανεί μάλιστα επικίνδυνο για το κομμάτι των πολεμικών τους επιχειρήσεων, καθότι η είσοδος τουρκικών στρατευμάτων στο Ιράκ θα δημιουργούσε την οργή και το μένος των νέων αμερικανών συμμάχων εντός του πολέμου, των ιρακινών κούρδων, οι οποίοι δήλωναν ευθαρσώς πως ακόμη και το καθεστώς του Saddam, ήταν προτιμότερο από τα τουρκικά στρατεύματα. Με βάση τα παραπάνω η αμερικανική ηγεσία θα ασκούσε όση επιρροή μπορούσε ώστε να κρατήσει την Τουρκία έξω του Ιράκ (Candar, 2006, σελ. 60).

Η απόφαση της Τουρκίας να μην επιτρέψει την διεξαγωγή αμερικανικών επιχειρήσεων από τα εδάφη της, θα αποτελούσε το μεγαλύτερο έως τότε πλήγμα στις αμερικανό-τουρκικές σχέσεις κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο. Οι ΗΠΑ θεώρησαν πως με την στάση της η Τουρκία υπήρξε υπεύθυνη για χρονική επιμήκυνση του πολέμου, αφαιρώντας έτσι, αχρείαστα, περισσότερες ζωές αμερικανών στρατιωτών. Από την πλευρά της η Τουρκία εκτός από την εμπιστοσύνη των ΗΠΑ, θα έχανε την δυνατότητα συνδιαμόρφωσης των αποφάσεων σχετικά με την μεταπολεμική πορεία του Ιράκ, καθώς και την έως τότε δυνατότητα που είχαν τα τουρκικά στρατεύματα για την διεξαγωγή διασυνοριακών επιχειρήσεων, εναντίον μαχητών του ΡΚΚ που εύρισκαν καταφύγιο εντός των εδαφών του Ιράκ. Παρότι η στάση της Τουρκίας, που φάνηκε σαν να μην χρηματίζεται υπέρ της διεξαγωγής ενός παράνομου πολέμου, επικροτήθηκε από πολλά μέλη της διεθνούς κοινότητας, η ίδια θα εύρισκε τον εαυτό της παραμερισμένο από τον πιο σημαντικό της σύμμαχο για τα προσεχή χρόνια, της κυβέρνησης Bush.

4.2 Ο πόλεμος εναντίων του ISIS και το αναδυόμενο κουρδικό πρόβλημα της Τουρκίας

Η απόφαση της κυβέρνησης Obama το καλοκαίρι του 2013, να μην εμπλακεί άμεσα στον συριακό εμφύλιο πόλεμο επρόκειτο να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην τροπή των γεγονότων που ακολούθησαν στην συνέχεια. Σύμφωνα με τον αμερικανό πρόεδρο τα μόνα ενδεχόμενα τα οποία θα δικαιολογούσαν νέα αμερικανική επέμβαση στην Μέση Ανατολή ήταν η αναβίωση της Al-Qaeda, κίνδυνος σχετικά με την επιβίωση του κράτους του Ισραήλ και η περίπτωση απόκτησης πυρηνικών όπλων από το Ιράν. Για τον ίδιο, το καθεστώς Assad δεν αποτελούσε σημαντικό κίνδυνο για την ασφάλεια των ΗΠΑ. Η κατάσταση αναρχίας που ακολούθησε ύστερα της νατοϊκής επέμβασης στη Λιβύη στην οποία είχαν συμμετάσχει και οι ΗΠΑ, πιθανώς να έπαιξε επίσης ρόλο σε αυτή την απόφαση του τότε αμερικανού προέδρου (Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 621-22).

Το κενό ισχύος που θα δημιουργούταν εξαιτίας του μακροχρόνια μαινόμενου συριακού εμφυλίου θα καλυπτόταν σύντομα από το ISIS, οργάνωσης αποτέλεσμα της ενώσεως των τζιχαντιστικών ομάδων του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ (ISI) και της συριακής Al-Nusra (Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 620). Κατά τους πρώτους μήνες του 2014 το ISIS προέβηκε σε τρομακτικά γρήγορη κατάληψη εδαφών στο Ιράκ και την Συρία, με πιο σημαντική την κατάληψη της πόλης Ράκα ευρισκόμενης εντός της βορείου Συρίας την οποία και ανακήρυξε ως πρωτεύουσα (Παπασωτηρίου, 2019, σελ. 622). Η αμερικανική κυβέρνηση που δεν ήθελε να δεσμεύσει δικές της χερσαίες δυνάμεις στην καταπολέμηση του ISIS έψαχνε απεγνωσμένα εκείνη την περίοδο για ένα τοπικό συνεργάτη ικανό να ανακόψει την προέλαση των δυνάμεων του ISIS. Την προσοχή της θα κέντριζαν οι συριο-κουρδικές στρατιωτικές μονάδες του YPG, οι οποίες κατά την διάρκεια πολιορκίας της κουρδικής πόλεως Κομπάνε προέβαλλαν αρκετή αντίσταση ώστε να επιτύχουν έτσι την πρώτη νίκη εναντίων των τζιχαντιστών (Ματζάκος, 2021, σελ. 63). Οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να παρέχουν την απαραίτητη οργάνωση και οπλισμό στον καινούριο τους αυτό σύμμαχο στην μάχη εναντίων του ISIS.

Ενώ συνέβαιναν τα παραπάνω, η Τουρκική κυβέρνηση βρισκόταν απασχολημένη με την οργάνωση των αντιπολιτευόμενων δυνάμεων της κυβέρνησης Assad. Συγκεκριμένα είχε ρίξει το βάρος της υποστήριξης της πίσω από τις δυνάμεις του FSA ευελπιστώντας πως με την λήξη του πολέμου και την επερχόμενη τοποθέτηση μελών

του FSA σε θέσεις ευθύνης εντός της νέας συριακής κυβέρνησης, θα αποκτούσε έτσι λόγο σε εσωτερικά θέματα της Συρίας κυρίως γύρω από τα ζητήματα της συριακής κουρδικής μειονότητας που παρέμεναν ψηλά στην λίστα των προτεραιοτήτων της (Ματζάκος, 2021, σελ. 67). Η τουρκική πλευρά ήτο ήδη δυσαρεστημένη έναντι των ΗΠΑ, καθότι η αμερικανική απόφαση περί μη επέμβασης, συντελούσε σε χρονική επιμήκυνση του συριακού πολέμου δημιουργώντας έτσι ακόμα μεγαλύτερα κύματα συριακών μεταναστευτικών ροών κατευθυνόμενα προς την Τουρκία, υπεύθυνα για οικονομική δυσπραγία και κοινωνική πίεση. Η νέα αυτή απόφαση των ΗΠΑ επρόκειτο να δημιουργήσει ακόμα μεγαλύτερη τουρκική δυσαρέσκεια εξαιτίας των υπαρχόντων δεσμών μεταξύ του YPG και του τουρκο-κουρδικού PKK, οργανισμό που το τουρκικό κράτος θεωρεί θανάσιμο εχθρό του (Cook, 2018, σελ. 5).

Οι αλλεπάλληλες νίκες του YPG το 2014 και το 2015 έναντι του ISIS οδήγησαν στην κατάληψη μεγάλων εκτάσεων γης της βορείου Συρίας, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία, των οποίων οι κουρδικές δυνάμεις ανακηρύξαν την δημοκρατική αυτονομία, βασισμένη στο σύστημα των ελβετικών καντονιών (Ματζάκος, 2021, σελ. 66). Αυτού του τύπου η εξέλιξη προκάλεσε άγχος στην Άγκυρα, εξαιτίας του βάρους του αναθέματος για την ίδια, σε περίπτωσης δημιουργίας αυτόνομου κουρδικού κράτους στα νότια σύνορα της (Beyoghlou, 2020, σελ.15-16).

Παρότι εντός της συμφωνίας του 2015 μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας, σχετικά με την χρήση της αεροπορικής βάσης του Ιντζιρλίκ από αμερικανικά αεροπλάνα για την διεξαγωγή επιχειρήσεων, ενυπήρχε η άγραφη υπόνοια περί ενεργής συμμετοχής της Τουρκίας στην καταπολέμηση του ISIS, η τουρκική πλευρά για τα επόμενα χρόνια επρόκειτο να στρέψει τις τακτικές τις προσπάθειες κυρίως ενάντια των κτήσεων των δυνάμεων του YPG παρά εναντίον της τζιχαντιστικής οργάνωσης (Cook, 2018, σελ. 11).

Τον Αύγουστο του 2016, ένα μήνα μόλις και κάτι μετά την αποτυχημένη προσπάθεια πραξικοπήματος στις 16 Ιουλίου, ο πρόεδρος Erdogan κηρύσσει την έναρξη της διασυνοριακής επιχειρήσης στην Συρία με τίτλο «Ασπίδα του Ευφράτη». Ο Τούρκος πρόεδρος προσπαθούσε να αποδείξει καταυτόν τον τρόπο το αξιόμαχο των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων παρά τις μαζικές εκκαθαρίσεις αξιωματικών που ακολούθησαν του αποτυχημένου πραξικοπήματος (Ματζάκος, 2021, σελ. 71). Η επιχείρηση θα στεφόταν με επιτυχία στις 29 Μαρτίου 2017. Παρότι η τουρκική κυβέρνηση ισχυρίστηκε πως στόχος των τουρκικών ενεργειών αποτελούσε η εξάλειψη από την περιοχή της τρομοκρατικής απειλής του ISIS, αποφάσεις τόσο στο τακτικό επίπεδο όσο και μετά το πέρας του στρατιωτικού μέρους επί των συριακών εδαφών, υποδηλώνουν πως κύριος

στόχος της τουρκικής ηγεσίας ήταν η αποτροπή της γεωγραφικής ένωσης των κουρδικών καντονιών από το να σχηματίσουν μια συνεχή αυτοδιοικούμενη κουρδική περιοχή στα νότια σύνορα της (Ματζάκος, 2021, σελ. 68-69 και σελ. 72-73).

Οι προθέσεις της Τουρκίας θα γινόντουσαν φανερότερες με την ανακοίνωση της δεύτερης της επιχείρησης εντός της Συρίας στις 20 Ιανουαρίου του 2018, υπό τον τίτλο «Κλαδί Ελιάς». Αίτιο της παραπάνω επιχείρησης φαίνεται να ήτο η διάδοση της ιδέας εντός των κύκλων των αμερικανών πολεμικών συμβούλων, περί της δημιουργίας κουρδικά αγόμενων μονάδων προστασίας συνόρων μεγέθους 30.000 ανδρών, με αποτέλεσμα έτσι την *de facto* δημιουργία κουρδικών θυλάκων υπερβολικά κοντά στα τουρκικά σύνορα (Beyoghlow, 2020, σελ.16). Στόχος της τουρκικής επιχείρησης θα ήταν η κατάληψη του καντονιού του Αφρίν, που βρισκόταν τότε υπό τον έλεγχο του YPG. Σε συνεργασία με τις δυνάμεις του FSA ο τουρκικός στρατός θα χτυπάγανε από έξι διαφορετικά σημεία τις κουρδικές θέσεις, αποτρέποντας έτσι τους μαχητές του YPG να ορθώσουν μια ενιαία άμυνα εναντίον τους. Αποτέλεσμα θα ήταν η κατάληψη της πρωτεύουσας του Αφρίν στις 18 Μαρτίου του 2018 (Ματζάκος, 2021, σελ. 73-74).

Παρότι η Τουρκία δεν είχε εμποδίσει άμεσα τις αμερικανικές ενέργειες εναντίων του ISIS, αποτέλεσμα των πράξεων της ήταν η απόσπαση των δυνάμεων του YPG, με συνακόλουθο τα στρατεύματα του Ισλαμικού Κράτους να κερδίσουν πολύτιμο χρόνο έτσι ώστε να ανασυνταχθούν και να αναδιοργανώσουν τις άμυνες τους στις περιοχές ευρισκόμενες ακόμα υπό την κατοχή τους (Cook, 2018, σελ. 12-13). Ήταν φανερό πλέον πως η καταπολέμηση του ISIS αποτελούσε στην καλύτερη περίπτωση δευτερεύοντα στόχο του προέδρου Erdogan (Beyoghlow, 2020, σελ. 19).

Στις 19 Δεκεμβρίου του 2018 ο τούρκος πρόεδρος θα άρχιζε να αναφέρεται στην ανάγκη δημιουργίας μιας ζώνης ασφαλείας που θα ξεκινούσε από τα τουρκικά σύνορα και θα εκτεινόταν για μήκος 20 μιλίων εντός της Συρίας, απαλλαγμένης της όποιας επιρροής του YPG και του PKK. Η τότε αμερικανική κυβέρνηση έσπευσε να ξεκαθαρίσει πως οποιαδήποτε μονομερής ενέργεια της Τουρκίας που θα έφερνε σε κίνδυνο αμερικανικά στρατεύματα ή τους κούρδους εντολοδόχους τους, θα εύρισκε ενάντια τις ΗΠΑ (Beyoghlow, 2020, σελ. 82-83). Παρά το τελευταίο και λιγότερο από ένα χρόνο αργότερα, με το μεγαλύτερο μέρος της μάχη ενάντιας στο ISIS να έχει παρέλθει, η κυβέρνηση του Donald Trump επρόκειτο να ενδώσει τελικώς στα θέλω της τουρκικής πλευράς σχετικά με μία τρίτη κατά σειρά επέμβαση εντός της Συρίας. Κατά την διάρκεια τηλεφωνικής επικοινωνίας στις έξι Οκτωβρίου ο αμερικανός πρόεδρος θα έδινε το πράσινο φως στον τούρκο ομόλογο του για την εκτέλεση της επιχείρησης «Πηγή Ειρήνης», στόχος της οποίας θα ήταν η εκκένωση τρομοκρατών του YPG και

του PKK από την συνοριακή γραμμή της Τουρκίας δημιουργώντας έτσι μια ικανοποιητική ζώνη ασφαλείας, ικανή να φιλοξενήσει κομμάτι του όγκου Συρίων προσφύγων που παρέμεναν ακόμη εντός της Τουρκίας (Beyoghlow, 2020, σελ. 84-85; Ματζάκος, 2021, σελ. 75-76).

Τα προβλήματα παρόλα αυτά μεταξύ των δύο συμμάχων που πηγάζουν εξαιτίας των διαφορετικών πολιτικών βλέψεων των δύο πλευρών σχετικά με την Συρία επρόκειτο να συνεχίσουν να εμφανίζονται και κατά τα επόμενα χρόνια. Η αμερικανική κυβέρνηση θα συνέχιζε ως επί το πλείστον την υποστήριξη του YPG και του πολιτικού του φορέα PYD, για τη συνέχιση της καταπολέμησης του αποδυναμωμένου μεν αλλά ακόμα υπαρκτού κινδύνου της οργάνωσης του ISIS. Από την άλλη η έχθρα της Τουρκίας και των αράβων συμμάχων της απέναντι στο YPG έχει οδηγήσει κατά καιρούς στο ξέσπασμα μικροσυμπλοκών μεταξύ των δύο πλευρών ανά τα χρόνια. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κατάρριψης τουρκικού drone που πετούσε υπερβολικά κοντά σε άντρες των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στις πέντε Οκτωβρίου του 2023 (Martin, 2025, σελ. 4).

Κύρια πηγή των προβλημάτων της Τουρκίας αποτελεί η διασύνδεση του YPG με το PKK. Σύμφωνα με την ίδια, οι προθέσεις της αμερικανικής πλευράς υπήρξαν εξ αρχής ύποπτες επί του θέματος, καθότι δεν αποκάλυπτε τους στρατηγικούς της σχεδιασμούς σχετικά με την επόμενη μέρα μετά το τέλος του πολέμου στην Συρία. Αντίθετα οι ΗΠΑ ήταν διατεθειμένες να συμμαχήσουν και να εξοπλίσουν αποδεδειγμένες τρομοκρατικές κουρδικές οργανώσεις στην μάχη τους εναντίων του ISIS, παραμερίζοντας καταυτόν τον τρόπο την μακροχρόνια «στρατηγική τους συνεργασία» με την Τουρκία, για χάρη του πρόσκαιρου τους οφέλους (Beyoghlow, 2020, σελ. 60). Από πλευράς των Ηνωμένων Πολιτειών και με ως δεδομένο πως για τις ίδιες ο αγώνας κατά του ISIS ερχόταν πάνω από οτιδήποτε άλλο, η διφορούμενη στάση που έδειξε εξ αρχής η Τουρκία σχετικά με την καταπολέμηση του Ισλαμικού Κράτους τις ανάγκασε να απευθυνθούν αλλού. Επίσης η πρόταση της Άγκυρας για χρήση των τουρκικά υποστηριζόμενων στρατιωτικών δυνάμεων του FSA ήταν κάτι που η αμερικανική πλευρά δεν μπορούσε να αποδεχθεί, τόσο εξαιτίας της γνωστής στρατιωτικής αναποτελεσματικότητας των συγκεκριμένων σωμάτων, όσο και των υποπτευόμενων δεσμών μεταξύ του FSA και εξτρεμιστικών ομάδων (Cook, 2018, σελ. 18). Για τις ΗΠΑ η επιλογή των YPG αποτελούσε την καλύτερη ανάμεσα στις χειρότερες επιλογές, λαμβάνοντας υπόψη και την αποστροφή της τότε αμερικανικής κοινής γνώμης σε μια ξανά άμεση εμπλοκή τους σε ένα ακόμα στρατιωτικό θέατρο της Μέσης Ανατολής. Μέλη των κουρδικών αυτών δυνάμεων είχαν χάσει την ζωή τους σε μάχες εναντίων των τζιχαντιστών, αναγκάζοντας τώρα τις ΗΠΑ να τους συνδράμουν, παρέχοντας

απαραίτητο εξοπλισμό, ανοικοδόμηση κατεστραμμένων υποδομών αλλά και βοήθεια στην εγκατάσταση τοπικής διοικήσεως εντός των απελευθερωμένων συριακών περιοχών (Beyoghlow, 2020, σελ. 68). Από τα παραπάνω γίνεται φανερό το πόσο οι διαφορετικοί στρατηγικοί στόχοι, όσο και οι διαφορετικές προτεραιότητες σχετικά με την έννοια της εθνικής ασφάλειας, κατάφεραν να φέρουν τους δύο συμμάχους απέναντι τον ένα στον άλλο στο συγκεκριμένο ζήτημα.

4.3 Το ζήτημα της αγοράς του πυραυλικού συστήματος S-400 από την Τουρκία αλλά και της συνεχούς αυξανόμενης τουρκο-ρωσικής προσέγγισης

Το αποτυχημένο πραξικόπημα το καλοκαίρι του 2016 θα επέφερε μεγάλες αλλαγές τόσο στον τρόπο διαχείρισης των εξωτερικών ζητημάτων όσο και στο ίδιο το εσωτερικό της Τουρκίας. Η έλλειψη σε άρθια εκπαιδευμένους πιλότους πολεμικών αεροσκαφών, ως αποτέλεσμα των μαζικών εκκαθαρίσεων εντός των σωμάτων του στρατού (Beyoghlow, 2020, σελ. 47), σε συνδυασμό με την επιτακτική ανάγκη για περεταίρω ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας της Τουρκίας έναντι εξωτερικών απειλών, θα ανάγκαζε το κόμμα του ΑΚΡ στην εύρεση σύντομων λύσεων.

Τα παραπάνω ερχόντουσαν σε συνάρτηση με τις τότε επιθυμίες της Άγκυρας για αύξηση της εγχώριας παραγωγής πολεμικών εξοπλισμών, προσδοκώντας την μεγέθυνση των οικονομικών απολαβών αλλά και του διεθνούς κύρους που θα επέφερε μια τέτοια αλλαγή. Η Τουρκία θα απευθυνόταν αρχικά στις ΗΠΑ για την αγορά του πυραυλικού αμυντικού της συστήματος Patriot, ευελπιστώντας εν παραλλήλω στην απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του εν λόγω συστήματος. Η αμερικανική πλευρά ήτο διστακτική στην μεταφορά άκρως απόρρητων τεχνικών πληροφοριών και κωδικών ασφαλείας, απαραίτητων για την κατασκευή του συγκεκριμένου συστήματος που ζητούσε η Τουρκία (Beyoghlow, 2020, σελ. 39), καταλήγοντας έτσι στην απόρριψη του αιτήματος της.

Η παραπάνω απροθυμία της Ουάσιγκτον θα έκανε την Τουρκία να στρέψει την προσοχή της αλλού. Η συχνή ανάγκη της Τουρκίας εκείνη την περίοδο για συνεννόηση με την Ρωσία εξαιτίας των επιχειρήσεων στις οποίες επιδίδονταν και οι δύο πλευρές εντός της Συρίας, είχε φέρει κοντύτερα μεταξύ τους τις σχέσεις των δύο κρατών και των ηγετών τους. Ο πρόεδρος Erdogan πόνταρε πως εάν η Τουρκία έδειχνε ενδιαφέρον για

την αγορά ενός ρωσικού εξοπλιστικού προγράμματος, οι ΗΠΑ θα αναγκάζονταν στην πώληση των Patriots σε ανταγωνιστικότερη μάλιστα τιμή (Cagartay, 2019, σελ. 222). Τον Δεκέμβριο του 2017 η Τουρκία θα προχωρούσε στην υπογραφή συμφωνίας με την Ρωσία, σχετικά με την πρόθεση αγοράς του ρωσικού πυραυλικού συστήματος εδάφους-αέρος S-400 Triumph, ευελπιστώντας σε μελλοντική συμφωνία εγχώριας παραγωγής του εν λόγω συστήματος εντός της Τουρκίας (Beyoghlou, 2020, σελ. 37). Καταληκτικό παράγοντα στην παραπάνω αγορά θα διαδραμάτιζε η προαναφερθείσα έλλειψη πιλότων, που δημιουργούσε κενά στην Τουρκική αεράμυνα. Το παραπάνω σύστημα επρόκειτο να καλύψει πρόσκαιρα αυτά τα κενά ώσπου να εκπαιδευτεί η νέα γενιά τούρκων πιλότων (Beyoghlou, 2020, σελ. 40).

Αυτή η απόφαση της Τουρκίας θα δημιουργούσε κλυδωνισμούς στις σχέσεις της με τα υπόλοιπα μέλη της συμμαχίας του NATO και ιδιαίτερος τις ΗΠΑ, τόσο εξαιτίας των προεκτάσεων της στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας, όσο και των έμμεσων πολιτικών της προεκτάσεων, ξεκινώντας έτσι μια μεγάλη συζήτηση εντός της Δύσης σχετικά με την αξιοπιστία της Τουρκίας ως συμμάχου. Σχετικά με το σκέλος της άμυνας, υπήρξαν ανησυχίες από πλευράς της δυτικής συμμαχίας αναφορικά με την διαλειτουργικότητα του ρωσικού συστήματος με τα υπόλοιπα ήδη εμποδωμένα νατοϊκά αντιαεροπορικά συστήματα της Τουρκίας, με βασικό προβληματισμό τον ενδεχόμενο κίνδυνο γύρω από τα νέας γενιάς αμερικανικά πολεμικά αεροπλάνα τύπου stealth F-35 (Martin, 2025, σελ. 4). Από πολιτικής πλευράς, η άμεση διάθεση συνεργασίας της Τουρκίας με την Μόσχα δημιούργησε ρωγμές και εξωτερίκευσε θέματα περί της έλλειψης εσωτερικής συνοχής των μελών της Ευρωατλαντικής συμμαχίας (Δρίβας, 2021, σελ. 251).

Από την πλευρά της τουρκικής ηγεσίας, η αγορά του ρωσικού πολεμικού εξοπλισμού, καθώς και οι εγγύτερες σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας αποτελούσαν την λογική επιλογή, δεδομένης της συμπεριφοράς τόσο των ΗΠΑ όσο και των υπόλοιπων δυτικών συμμάχων της απέναντι στα ζητήματα γύρω από το θέμα της Συρίας που για την Τουρκία ήταν ζωτικής σημασίας (Cook, 2018, σελ. 8).

Στις 27 Μαρτίου του 2018, κατά την διάρκεια ομιλίας του ο τούρκος υπουργός άμυνας Nurettin Canikli θα απαντούσε στις Δυτικές κριτικές, τονίζοντας πως η αγορά του συστήματος S-400 δεν βρισκόταν σε αντίθεση με τις υπόλοιπες νατοϊκές οπλικές πλατφόρμες, συμπεριλαμβανομένων και των αεροπλάνων F-35 τα οποία είχε παραγγείλει και ως ένα βαθμό προπληρώσει η Τουρκία. Την παραπάνω άποψη δεν επρόκειτο να συμμεριστεί και η αμερικανική γερουσία, η οποία τον Ιούνιο του 2018 θα περνούσε τροπολογία με στόχο το αμερικανικό υπουργείο άμυνας να εξετάσει την

αποπομπή της Τουρκίας από το πρόγραμμα των F-35, ενώ μέσω ψηφίσματος τον Ιούλιο του ίδιου έτους, θα πάγωνε την αποστολή των εν λόγω αεροσκαφών προς την Τουρκία, εξαιτίας της απομάκρυνσης της τελευταίας από τις απαιτούμενες στρατηγικές και επιχειρησιακές της δεσμεύσεις (Beyoghlow, 2020, σελ. 38-39; Cagartay, 2019, σελ. 222). Η ρωσική πλευρά για να φουντώσει παραπάνω την έκρυθμη κατάσταση μεταξύ αμερικανικής γερουσίας και Τουρκίας, θα επέσπευδε την αποστολή των S-400 που ήταν προγραμματισμένη για το 2020, το 2019 (Cagartay, 2019, σελ. 222). Η Άγκυρα θα παρέμενε σταθερή στην απόφαση της καθότι πίστευε πως η αγορά του Ρωσικού συστήματος συντελούσε στην μερική απεξάρτηση της από την αναξιόπιστη συμμαχία του NATO, αυξάνοντας έτσι την στρατηγική της αυτονομία και ασφάλεια.

Στις έξι Ιουνίου του 2019 ο τότε αμερικανός υπουργός άμυνας των ΗΠΑ, Patrick Shanahan θα προειδοποιούσε μέσω επιστολής του την τουρκική ηγεσία πως η ολοκλήρωση της αγοράς του ρωσικού πυραυλικού συστήματος, θα είχε ως άμεσο επακόλουθο τον αποκλεισμό της Τουρκίας και από το πρόγραμμα συμπαραγωγής των F-35, καθώς η συνύπαρξη των δύο συστημάτων αποτελούσε ασυμβίβαστο για τις ΗΠΑ (Δρίβας, 2021, σελ. 249).

Η Τουρκία δεν θα έκανε πίσω παρότι το τελευταίο θα αποτελούσε σοβαρό πλήγμα για την ίδια, δεδομένου πως υπήρξε μέλος του παραπάνω προγράμματος από το 1999. Ύστερα μάλιστα από σκληρές διαπραγματεύσεις ετών, η Τουρκία είχε καταφέρει να οριστεί ως ένας εκ των πέντε συνεργατών, υπεύθυνων για την κατασκευή της κεντρικής ατράκτου των αεροσκαφών F-35, που θα έδινε την απαραίτητη τεχνογνωσία στην Τουρκία ώστε αρχικά να αναβαθμίσει το γερασμένο της σμήνος και μελλοντικά στην σχεδίαση και κατασκευή ενός εγχώριου πολεμικού αεροσκάφους (Celik-Wiltse, 2023, σελ. 48). Το 2019 η κυβέρνηση του Donald Trump θα αφαιρούσε την ιδιότητα της Τουρκίας ως μέλους του προγράμματος των F-35 και θα επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στον τουρκικό οργανισμό αμυντικών προμηθειών, δια του «Νόμου Αντιμετώπισης των Εχθρών της Αμερικής Μέσω Κυρώσεων» (CAATSA). Η μετέπειτα κυβέρνηση του προέδρου Biden επρόκειτο να ελαφρύνει σχετικά τα αμερικανικά μέτρα κατά της Τουρκίας, εξαιτίας της ανάγκης η νατοϊκή συμμαχία να διατηρήσει ενιαία γραμμή κατά του πολέμου της Ρωσίας ενάντια στην Ουκρανία. Ο πρόεδρος Erdogan παράλληλα θα «παζάρευε» την έγκριση του σχετικά με την ένταξη της Σουηδίας εντός του NATO, σε αντάλλαγμα της αγοράς 40 νέων πολεμικών αεροπλάνων F16s, καθώς και πακέτα αναβαθμίσεων για τα 79 αεροπλάνα τέτοιου τύπου, ήδη στην κατοχή της Τουρκίας, με τα καταβληθέντα χρήματα της άκυρης πλέον συμφωνίας των F-35 (Martin, 2025, σελ. 4).

Η ανάγκη για μεγαλύτερη εθνική ασφάλεια, σε συνδυασμό με την προσπάθεια της Τουρκίας για χάραξη αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής, θα την έφερνε σε έντονη κόντρα με τους συμμάχους της και κυρίως τις ΗΠΑ, απέναντι στο συγκεκριμένο θέμα. Από τουρκικής πλευράς η κάλυψη της αεράμυνας της δεν ήταν δυνατόν να επηρεάζεται από τις πολιτικές πιέσεις των υπολοίπων νατοϊκών κρατών, πόσο δε μάλλον όταν αυτοί της οι σύμμαχοι δεν ήταν διατεθειμένοι να αναγνωρίσουν θέματα τα οποία για την ίδια αποτελούσαν υπαρξιακές απειλές όπως ήταν για παράδειγμα το θέμα της Συρίας. Από πλευράς των ΗΠΑ, οι κινήσεις της Τουρκίας διαδραμάτιζαν διασπαστικό ρόλο εντός της συμμαχίας και ίσως ακόμα πιο ανησυχητικά έδειχναν μια μακροπρόθεσμη διάθεση της Τουρκίας να απομακρυνθεί πολιτικά του υπόλοιπου Ευρωπαϊκού σχηματισμού, σε αναζήτηση στενότερων σχέσεων διασύνδεσης με την Ρωσία.

Κεφάλαιο 5^ο: Συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω μελέτη και έρευνα

Η μελέτης της υψηλής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Τουρκίας, κατά την περίοδο 2003-2023 αναδεικνύει την μακρόχρονη διαδικασία προσαρμογής, μετασχηματισμού και σταδιακής απόκλισης των στρατηγικών βλέψεων και στόχων των δύο εξεταζόμενων κρατών.

Με την κορύφωση του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και τον τερματισμό την «μονοπολικής στιγμής», αλλαγές στην δομή του διεθνούς συστήματος θα ανάγκαζαν τις ΗΠΑ να επαναπροσδιορίσουν τις προτεραιότητές τους, δίνοντας άμεση προσοχή στις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις του συστήματος, δηλαδή την Κίνα και περιοδικά την Ρωσία. Η ανάγκη τους να αφήσουν σταδιακά πίσω τον χώρο της Μέσης Ανατολής για χάρη της νοτιοανατολικής Ασίας, σε συνδυασμό με κενά ισχύος δημιουργημένα εξαιτίας των αλληπάλληλων πολέμων και κοινωνικών επαναστάσεων, θα άφηναν αρκετό χώρο ώστε φιλόδοξες, μεσαίες κρατικές οντότητες, να αναλάβουν έναν πιο ενεργητικό ρόλο στις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, η Τουρκία αρχικά θα άφηνε πίσω της την έως τότε παραδοσιακή αμυντική της στάση έναντι του εξωτερικού της περιβάλλοντος, για μια ενεργητικότερη διπλωματική προσέγγιση των γειτονικών της κρατών. Με το πέρασμα των ετών εξωτερικοί και εσωτερικοί παράγοντες θα την μετέτρεπαν σε ένα κρατικό δρώντα με αναθεωρητικές τάσεις και άμεση ή έμμεση εμπλοκή σε πολλαπλές συγκρούσεις όπως αυτές της Λιβύης, της Συρίας και της Αρμενίας. Η προσπάθεια της για αναγνώριση ως περιφερειακή δύναμη, καθώς και η θέληση για επαυξημένη στρατηγική αυτονομία θα την απομάκρυναν από τους παραδοσιακούς της συμμάχους εντός της Ευρώπης αλλά και τις ΗΠΑ και θα την οδηγούσαν στην αναζήτηση νέων διακρατικών συνεργατών όπως για παράδειγμα την Ρωσία.

Οι παραπάνω διαφοροποιήσεις στην στρατηγική, επέφεραν άμεσες αλλαγές στις σχέσεις των δύο κρατών μεταξύ τους κατά την εξεταζόμενη περίοδο που χαρακτηρίστηκαν από διακυμάνσεις, αμοιβαία καχυποψία και περιοδικές κρίσεις. Ζητήματα ειδικότερα τα τελευταία έτη, όπως η διαχείριση του πολέμου της Συρίας και του αναδυόμενου κουρδικού ζητήματος, η αγορά του συστήματος S-400 και η εμβάθυνση των ρωσο-τουρκικών σχέσεων, αλλά και οι ανταγωνισμοί της Τουρκίας με άλλα κράτη συμμάχους των ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο όπως το Ισραήλ και η

Ελλάδα, θα αναδείκνυαν τα πραγματικά όρια της στρατηγικής συμπόρευσης των δύο κρατών. Παρόλα αυτά η θέση των ΗΠΑ στην κορωνίδα του διακρατικού συστήματος από την μια και η υψηλή γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας από την άλλη, θα εμπόδιζαν τις δύο πλευρές να έρθουν σε πλήρη ρήξη, αναγκάζοντας τις σε μια δύσκολη και αρκετές φορές αναγκαστική συνεργασία.

Εν κατακλείδι, η μελέτη των δύο κρατών κατά την περίοδο 2003-2023 ανέδειξε πως οι στρατηγικές τους βλέψεις δεν εξελίχθησαν εν παραλλήλω, αλλά διαμορφώθηκαν μέσω της διαφορετικής τους αντίληψης περί της έννοιας της εθνικής απειλής, των διαφορετικών ευκαιριών που τους παρουσιάστηκαν αλλά και της ήδη υπάρχουσας θέσης και ρόλου εντός τους διεθνούς συστήματος. Η κατανόηση αυτής της απόκλισης μπορεί να λειτουργήσει ως ένα χρήσιμο νοητικό εργαλείο στην ανάλυση των γεωπολιτικών σχέσεων μεταξύ των κρατών στους ευρύτερους χώρους της ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Το μέλλον και των δύο κρατών πρόκειται να επηρεαστεί άμεσα από το κατά πόσο θα μπορέσουν να προσαρμόσουν τις στρατηγικές τους βλέψεις εντός ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου διεθνούς τοπίου, εκμεταλλευόμενα στο έπακρον παρουσιαζόμενες ευκαιρίες και αποφεύγοντας τους όποιους εμφανιζόμενους κινδύνους κατά της εθνικής τους ασφάλειας.

Με το τέλος της παρούσας μελέτης, αναδεικνύεται η έντονη ανάγκη για περαιτέρω έρευνα σε διαφορετικές πτυχές της υψηλής στρατηγικής των δύο κρατών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του κατά πόσο το εσωτερικό πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον συνεισφέρουν στην διαμόρφωση διαφορετικών στόχων ή την χρήση διαφορετικών μέσων κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Επίσης ενδιαφέρον παρατηρείται για τον ρόλο του παράγοντα της ενέργειας στην διαδικασία διαμόρφωσης της στρατηγικής των κρατών της ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, με τον οποίο δεν ασχολήθηκε η συγκεκριμένη έρευνα. Αφήνοντας πίσω αυτό το κομμάτι της υψηλίου, μελλοντικές μελέτες μπορούν να εξετάσουν την στρατηγική και τον ρόλο που θα κληθούν να παίξουν μεσαίες δυνάμεις στον χώρο της νοτιοανατολικής Ασίας και ειδικότερα μάλιστα, «ανερχόμενες» μεσαίες δυνάμεις όπως για παράδειγμα η Ινδία και η Ινδονησία εντός του νέου κέντρου βάρους του πλανήτη.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2000). *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο: Ιδεολογικά ρεύματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Δρίβας, Α. (2021). Η σύγχρονη τούρκο-ρωσική προσέγγιση. Στο: Δουδούμης, Α. Ε., Δρίβας, Α., Μαρτζούκος, Β. και Ματζάκος, Α. *Η Τουρκία ως απειλή*. Αθήνα: Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών σελ. 217-63.

Κολιόπουλος, Κ. (2008). *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως και το σήμερα*. Βάρη: Εκδόσεις Ποιότητα.

Ματζάκος, Α. (2021). Η εμπλοκή της Τουρκίας στο Ιράκ και την Συρία. Στο: Δουδούμης, Α. Ε., Δρίβας, Α., Μαρτζούκος, Β. και Ματζάκος, Α. *Η Τουρκία ως απειλή*. Αθήνα: Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών σελ. 31-78.

Παπασωτηρίου, Χ. (2019). *Η αμερικανική πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούζβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ*. Βάρη: Εκδόσεις Ποιότητα.

Πλατιάς, Α. Γ. (2020). *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη* 8^η έκδοση. Αθήνα: Εστία.

Έργα μεταφρασμένα στα Ελληνικά

Candar, C. (2006). Η τουρκική εξωτερική πολιτική και ο πόλεμος στο Ιράκ. Στο: Καιριδής, Δ. & Lenore, M., Επιμ. *Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον κόσμο: Σύγχρονη πραγματικότητα και μελλοντικές προκλήσεις*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης σελ. 57-74.

Mearsheimer, J. J. (2007). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*. Μετάφραση από τα Αγγλικά Κ. Κολιόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Ξενόγλωσση

Altunisik, M. B. (2013). The Middle East in Turkey-USA relations: Managing the alliance. *Journal of Balkan and Near Eastern studies*, 15(2), pp.157-73.

- Altunisik, M. B. (2014). Turkey as an “emerging donor” and the Arab uprisings. *Mediterranean Politics*, 19(3), pp. 333-50.
- Altunisik, M. B. (2023). Domestic sources of AKP’s foreign policy toward the MENA region: Ideology and pragmatism. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 99-122.
- Arkturk, S. (2021). Turkey’s grand strategy and the great powers. *Insight Turkey*, 23(4), pp. 95-118.
- Art, R. J. (2004). *A grand strategy for America*. Ithaca NW: Cornell University Press.
- Atmaca, A. O. (2017). Turkey-US relations (2009-2016): A troubled partnership in a troubled world?. In: Ercan, P. G. ed. *Turkish foreign policy: International relations, legality and global reach*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 63-82.
- Balta, E. & Celikpala, M. (2022). Turkey and Russia: Historical patterns and contemporary trends in bilateral relations. In: Tezcur, G. M., ed. *The Oxford handbook of Turkish politics*. New York: Oxford University Press, pp. 585-603.
- Balta, E. & Ozdal, H. (2023). One hundred years of Turkish – Russian relations: From balancing act to flexible alignment. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 75-97.
- Beck, R. J., Arend, A. C. & Vander Lugt, R. D. (1996). *International rules: Approaches from international law and international relations*. New York: Oxford University Press.
- Beyoghlou, K. A. (2020). *Turkey and the United States on the brink: Implications for NATO and the US-Turkish strategic military partnership*. Carlisle Barracks: US Army War College Press.
- Brands, H. (2014). *What good is grand strategy? : Power and purpose in American statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Boyle, F. A. (1985). *World politics and international law*. Durham: Duke University Press.
- Cagaptay, S. (2017). *The new sultan: Erdogan and the crisis of modern Turkey*. London: I.B. TAURIS.

- Cagaptay, S. (2019). *Erdogan's empire: Turkey and the politics of Middle East*. London: I.B. TAURIS.
- Carr, E. H. (2016). *The twenty years' crisis, 1919–1939: Reissued with a new preface from Michael Cox*. London: Palgrave Macmillan.
- Celik-Wiltse, E. (2023). Turkey's transatlantic connections: The United States and the north Atlantic treaty organization. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 25-54.
- Cook, S. A. (2018) *Neither friend nor foe: The future of U.S.-Turkey Relations*. New York: Council on Foreign Relations.
- Coskun, B.B. (2023). One hundred years of Turkish foreign policy in eastern Mediterranean (1923-2023): A neoclassical realist analysis of Turkey as middle power. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 143-62.
- Cox, M. (2022). *Agonies of empire: American power from Clinton to Biden*. Bristol: Bristol University Press.
- Cooley, A. & Nexon, D. (2020). *Exit from Hegemony: The unraveling of the American global order*. New York: Oxford University Press.
- Dueck, C. (2006). *Reluctant crusaders: Power, culture, and change in American grand strategy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine: American grand strategy today*. New York: Oxford University Press.
- Earle, E. M. (1943). *Makers of modern strategy military thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton: Princeton University Press.
- Early, B. R. & Preble, K. (2021). Grand strategy and the tools of economic statecraft. In: Balzacq, T. & Krebs, R. R., eds. *The Oxford handbook of grand strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 370-88.
- Ekinci, D. (2017). Russia-Turkey relations (1991-2016): Diverging interests and compelling realities. In: Ercan, P. G. ed. *Turkish foreign policy: International relations, legality and global reach*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 151-72.

- Ergun, A. (2023). Turkey and the south Caucasus: Role of memory and perception in shaping Turkey's relations with regional states. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 163-83.
- Freedman, L. (2013). *Strategy: A history*. New York: Oxford University Press.
- Freedman, L. (2021). Grand strategy: The history of a concept. In: Balzacq, T. & Krebs, R. R., eds. *The Oxford handbook of grand strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 25-40.
- Gilpin, R. (1999). *War & change in world politics* 16th edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Griffiths, M., Roach, S. C. & Solomon, M. S. (2009). *Fifty key thinkers in international relations* 2nd edition. New York: Routledge.
- Guvenc, S. & Ozel, S. (2022). US-Turkey relations since World War II: From alliance to transactionalism. In: Tezcur, G. M., ed. *The Oxford handbook of Turkish politics*. New York: Oxford University Press, pp. 523-44.
- Hale, W. (2013). *Turkish foreign policy: Since 1773* 3rd edition. London & New York: Routledge.
- Hart, B. H. L. (1967). *Strategy: The indirect approach*. London: Faber and Faber.
- Herring, G. C. (2017). *The American century & beyond: U.S. foreign relations, 1893-2015* 2nd edition. New York: Oxford University Press.
- Katchanovski, I. (2026). *The Russia-Ukraine war and its origins: from the Maidan to the Ukraine war*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan. Available: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-98724-3> [Accessed: 2 December 2025]
- Kennan, G. F. (2012). *American Diplomacy: 60th anniversary expanded edition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kennedy, P. (1991). Grand strategy in war and peace: Toward a broader definition. In: Kennedy, P., ed. *Grand strategies in war and peace*. New Haven: Yale University Press, pp.1-7.
- Krauthammer, C. (1990). The unipolar moment. *Foreign Affairs*, 70(1), pp. 23-33.

- Layne, C. (2007). Who lost Iraq and why it matters: The case for offshore balancing. *World Policy Journal*, 24(3), pp. 38-52.
- Leoni, Z. (2021). *American grand strategy from Obama to Trump: Imperialism after Bush and China's hegemonic challenge*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Loffman, G. (2017). *American grand strategy under Obama: Competing discourses*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Martin, L. G. (2025). Challenging friends: Turkiye-U.S. relations. *All Azimuth*, 14(1), pp. 3-19. Available: <https://www.allazimuth.com/2024/08/14/challenging-friends-turkiye-u-s-relations/> [Accessed: 2 December 2025]
- Miller, B. & Rubinovitz, Z. (2020). *Grand strategy from Truman to Trump*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Morgenthau, H. J. (1965). *Scientific man vs power politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Morgenthau, H. J. (1985). *Politics among nations: The struggle for power and peace* 6th edition. New York: Alfred A. Knopf.
- Muftuler-Bac, M. (2023). An impasse in Turkey's relations with the European Union: The interplay of democratic lapse and external differentiated integration. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 55-73.
- Murray, W. (2011). Thoughts on grand strategy. In: Murray, W., Sinnreich, R. H. & Lacey J. eds. *The shaping of grand strategy: Policy, diplomacy, and war*. New York: Cambridge University Press, pp. 1-33.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. (2019). The rise and fall of American hegemony from Wilson to Trump. *International Affairs*, 95(1), pp. 63-80.
- Oguzlu, T. (2022). A theoretical account of Turkish foreign policy under the AKP. In: Tezcur, G. M., ed. *The Oxford handbook of Turkish politics*. New York: Oxford University Press, pp. 503-21.

- Onis, Z. (2014). Turkey and the Arab revolutions: Boundaries of regional power influence in a turbulent Middle East. *Mediterranean politics*, 19(2), pp. 203-19.
- Onis, Z. & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global governance: The paradoxical case of Turkey. *Australian Journal of International Affairs*, 71(2). pp. 164-183.
- Oran, B. (2010). 2001-2006: Turkey in the chaotic aftermath of 9/11. In: Oran, B. ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: Facts and analyses with documents*. Translated from Turkish by M. Aksin. Salt Lake City: The University of Utah Press, pp. 891-938.
- Ozkececi-Taner, B. (2012). Turkish foreign policy: Bridge, Buffer and Barrier. In: Beasley, R. K., Kaarbo, J., Lantis, J. S. & Snarr, M. T., eds. *Foreign policy in comparative perspective: Domestic and international influences on state behavior* 2nd edition. London: Sage / CQ Press, pp. 183-203.
- Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A. (2023). Historical and theoretical aspects of Turkey's foreign policy. In: Ozkececi-Taner, B. & Acikmese, S. A., eds. *One hundred years of Turkish foreign policy (1923-2023): Historical and theoretical reflections*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan, pp. 1-23.
- Platias, A. J. & Koliopoulos, C. (2010). *Thucydides on strategy: Grand strategies in the Peloponnesian war and their relevance today*. New York: Columbia University Press.
- Posen, B. R. (1986). *The sources of military doctrine: France, Britain, and Germany between the World Wars*. Ithaca: Cornell University Press.
- Posen, B. R. (2018). The rise of illiberal hegemony: Trump's surprising grand strategy. *Foreign Affairs*, 90(2), pp. 20-27.
- Posen, B. R. & Ross, A. L. (1997). Competing visions for U.S. grand strategy. *International security*, 21(3), pp. 5-53.
- Ripsman, N. & Kovac, I. (2021). Material sources of grand strategy. In: Balzacq, T. & Krebs, R. R., eds. *The Oxford handbook of grand strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 205-20.
- Serfaty, S. (2021). *America in the world from Truman to Biden: Play it again, Sam*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Shively, J. (2016). *Hope, change, pragmatism: Analyzing Obama's grand strategy*. New York: Palgrave Macmillan.

Silove, N. (2017). Beyond the buzzword: The three meanings of “grand strategy”. *Security Studies*, 27(1), pp. 27-57.

The commission of presidential debates. (2000). *October 11, 2000 debate transcript* [online]. Available: <https://www.debates.org/voter-education/debate-transcripts/october-11-2000-debate-transcript/> [Accessed: 2 December 2025]

The White House (2010). *National security strategy*. Washington. Available: https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2010.pdf?ver=Zt7IeSPX2uNQt00_7wq6Hg%3d%3d [Accessed: 2 December 2025]

The White House (2017). *National security strategy*. Washington. Available: <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2017.pdf?ver=CnFwURrw09pJ0q5EogFpwq%3d%3d> [Accessed: 2 December 2025]

The White House (2022). *National security strategy*. Washington. Available: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> [Accessed: 2 December 2025]

Uslu, N. (2003). *The Turkish-American relationship between 1947 and 2003: The history of a distinctive alliance*. New York: Nova Science Publishes.

Vennesson, P. (2021). Grand strategy and military power. In: Balzacq, T. & Krebs, R. R., eds. *The Oxford handbook of grand strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 339-55.

Walt, S. M. (2018). *The hell of good intentions: America's foreign policy elite and the decline of U.S. Primacy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Reading Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

Wivel, A. (2021). The grand strategies of small states. In: Balzacq, T. & Krebs, R. R., eds. *The Oxford handbook of grand strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 490-505.

Yilmaz, H. (2022). Turkey and Europe: Historical asynchronicities and perpetual asymmetries. In: Tezcur, G. M., ed. *The Oxford handbook of Turkish politics*. New York: Oxford University Press, pp. 545-62.

Yukselen, H. (2020). *Strategy and strategic discourse in Turkish foreign policy*. Cham Switzerland: Palgrave Macmillan